
shrImadbhAgavatam - tRitIyaskandhaH

श्रीमद्भागवतम् - तृतीयस्कन्धः

Document Information

Text title : shrImadbhAgavatam - 03 - tRitIyaskandhaH

File name : bhagpur-03.itx

Category : purana, shrImadbhagavatam, vyAsa, krishna

Location : doc_purana

Proofread by : PSA Easwaran

Latest update : July 4, 2021

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

May 15, 2025

sanskritdocuments.org

shrImadbhAgavatam - tRitIyaskandhaH

श्रीमद्भागवतम् - तृतीयस्कन्धः

श्रीमद्भागवतम् - तृतीयस्कन्धः

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ तृतीयस्कन्धः ॥

॥ प्रथमोऽध्यायः - १ ॥

श्रीशुक उवाच

अेवमेतत्पुरा पृष्टो मैत्रेयो भगवान् किल ।
क्षत्रा वनं प्रविष्टेन त्यक्त्वा स्वगृहमृद्धिमत् ॥ १ ॥

यद्वा अयं मन्त्रकुद्धो भगवानभिलेश्वरः ।
पौरवेन्द्रगुलं छित्वा प्रविवेशात्मसात्कृतम् ॥ २ ॥

राजोवाच

कुत्र क्षत्तुर्भगवता मैत्रेयेणास सङ्गमः ।
कदा वा सल संवाद्ये तद्दर्शय नः प्रभो ॥ ३ ॥

न ह्यल्पार्थोऽयस्तस्य विदुरस्यामलात्मनः ।
तस्मिन् वरीयसि प्रश्नः साधुवाद्योपभृष्टितः ॥ ४ ॥

सूत उवाच

स अेवमृषिवर्योऽयं पृष्टो राज्ञा परीक्षिता ।
प्रत्याल तं सुभङ्गवित्प्रीतात्मा श्रूयतामिति ॥ ५ ॥

श्रीशुक उवाच

यदा तु राजा स्वसुतानसाधून्
पुष्पशत्रुधर्मैरा विनष्टदृष्टिः ।
भ्रातुर्यविष्ठस्य सुतान् विबन्धून्
प्रवेश्य लाक्षाभवने दद्यात् ॥ ६ ॥

यदा सभायां कुरुद्वेवद्वेव्याः
 केशाभिभर्ष सुतकर्म गार्ह्यम् ।
 न वारयामास नृपः स्नुषायाः
 स्वास्रैर्द्धरन्त्याः कुयकुडुमानि ॥ ७ ॥

धूते त्वधर्मेषु जितस्य साधोः
 सत्यावलम्बस्य वनागतस्य ।
 न यायतोऽदात्समयेन दायं
 तमो जुषाणो यदजतशत्रोः ॥ ८ ॥

यदा य पार्थप्रथितः सभायां
 जगद्गुरुर्यानि जगाद कृष्णः ।
 न तानि पुंसाममृतायनानि
 राजोरु मेने क्षतपुण्यलेशः ॥ ९ ॥

यद्योपभूतो भवनं प्रविष्टो
 मन्त्राय पृष्टः किल पूर्वज्जेन ।
 अथाह तन्मन्त्रदृशां वरीयान्
 यन्मन्त्रिणो वैदुरिकं वदन्ति ॥ १० ॥

अजतशत्रोः प्रतियच्छ दायं
 तितिक्षतो दुर्विषहं तवागः ।
 सखानुजो यत्र वृकोदराधिः
 श्वसन् रुषा यत्त्वमलं भिभेषि ॥ ११ ॥

पार्थास्तु देवो भगवान्भुङ्क्ते
 गृहीतवान् सक्षितिद्वेवदेवः ।
 आस्ते स्वपुर्या यद्वेवदेवो
 विनिर्जिताशेषनृदेवदेवः ॥ १२ ॥

स शेष द्रोषः पुरुषद्विडास्ते
 गृहान् प्रविष्टो यमपत्यमत्या ।
 पुष्यासि कृष्णाद्विमुषो गतश्रीः
 त्यजश्वशैवं कुलकौशलाय ॥ १३ ॥

धृत्यथिवांस्तत्र सुयोधनेन
 प्रवृद्धकोपस्फुरिताधरेण ।

असत्कृतः सत्सृष्टणीयशीलः
क्षत्ता सकर्णानुजसौभलेन ॥ १४ ॥

ऽ येनमत्रोपशुभाय जिष्ठं
दास्याः सुतं यद्भलिनेव पुष्टः ।
तस्मिन् प्रतीपः परकृत्य आस्ते
निर्वास्यतामाशु पुराण्यवसानः ॥ १५ ॥

स ष्ठमत्युल्बाणकण्ठाभाणैः
भ्रातुः पुरो मर्मसु ताडितोऽपि ।
स्वयं धनुर्दारि निधाय मायां
गतव्यथोऽयादुरुमानयानः ॥ १६ ॥

स निर्गतः कौरवपुण्यलब्धो
गजाह्वयात्तीर्थपदः पदानि ।
अन्वाङ्गमत्पुण्यसिद्धीर्षयोर्व्यां
स्वधिष्ठितो यानि सङ्ग्रमूर्तिः ॥ १७ ॥

पुरेषु पुण्योपवनाद्भिर्कुञ्जे-
ष्वपङ्क्तोयेषु सरित्सरःसु ।
अनन्तलिङ्गैः समलङ्कितेषु
यथार तीर्थायतनेष्वनन्यः ॥ १८ ॥

गां पर्यटन्नेध्यविविक्तवृत्तिः
सदाऽऽप्सुतोऽधःशयनोऽवधूतः ।
अलक्षितः स्वैरवधूतवेषो
प्रतानि येरे ऽरितोषणानि ॥ १९ ॥

ष्ठत्थं प्रजन्भारतमेव वर्षं
कालेन यावद्गतवान्भ्रासम् ।
तावच्छशास क्षितिमेक्यका-
मेकातपत्रामञ्जितेन पार्थः ॥ २० ॥

तत्राथ शुश्राव सुदुद्धिनष्टि
वनं यथा वेणुजवह्निसंश्रयम् ।
संस्पर्धया दृग्भयानुशोयन्
सरस्वतीं प्रत्यगियाय तूष्णीम् ॥ २१ ॥

तस्यां त्रितस्थोशनसो मनोश्च
 पृथोरथाग्नेरसितस्य वायोः ।
 तीर्थं सुदासस्य गवां गुडस्य
 यश्छाद्दृष्टेवस्य स आसिषेवे ॥ २२ ॥

अन्यानि येऽहं द्विजदेवदेवैः
 कृतानि नानाऽऽयतनानि विष्णोः ।
 प्रत्यङ्गमुभ्याङ्कितमन्दिराणि
 यद्दर्शनात्कृष्णमनुस्मरन्ति ॥ २३ ॥

ततस्त्वतिप्रजय सुराष्ट्रमृध्दं
 सौवीरमत्स्यान् कुरुजाङ्गलांश्च ।
 कालेन तावधमुनामुपेत्य
 तत्रोद्भवं भागवतं ददर्श ॥ २४ ॥

स वासुदेवानुचरं प्रशान्तं
 भृङ्गस्यतेः प्राक्तनयं प्रतीतम् ।
 आलिङ्ग्य गाढं प्रणयेन भद्रं
 स्वानामपृच्छद्भगवत्प्रजानाम् ॥ २५ ॥

कश्चित्पुराणौ पुरुषौ स्वनाभ्य-
 पाम्भानुवृत्त्येऽहं किंवावतीर्णौ ।
 आसात् उर्व्याः कुशलं विधाय
 कृतक्षणां कुशलं शूरगेडे ॥ २६ ॥

कश्चित्कुण्डलां परमः सुहृन्मो
 भामः स आस्ते सुभमङ्ग शौरिः ।
 यो वै स्वसृणां पितृवद्ददाति
 वरान् वदान्यो वरतर्पणेन ॥ २७ ॥

कश्चिद्भृशुथाधिपतिर्यदूनां
 प्रधुम्न आस्ते सुभमङ्ग वीरः ।
 यं रुक्मिणी भगवतोऽभिलेभे
 आराध्य विप्रान् स्मरमादिसर्गे ॥ २८ ॥

कश्चित्सुभं सात्वतवृष्णिभोज-

दाशार्द्धकाणामधिपः स आस्ते ।
यमस्यषिष्यश्छतपत्रनेत्रो
नृपासनाशां परिहृत्य दूरात् ॥ २९ ॥

कश्चिद्धरेः सौम्य सुतः सद्दक्ष
आस्तेऽग्राणी रथिनां साधु साम्भः ।
असूत यं जाम्भवती प्रताड्या
देवं गुडं योऽभिकया धृतोऽग्रे ॥ ३० ॥

क्षेमं स कश्चिद्युधुधान आस्ते
यः झाल्गुनाल्लब्धधनूरुडस्थः ।
लेभेऽञ्जसाधोक्षजसेवयैव
गतिं तदीयां यतिभिर्दुरापाम् ॥ ३१ ॥

कश्चिद्बुधः स्वस्त्यनभीव आस्ते
श्वकृत्कपुत्रो भगवत्प्रपन्नः ।
यः इषण्पादाङ्घ्रितमार्गपांसु-
ष्वयेष्टत प्रेमविभिन्नधैर्यः ॥ ३२ ॥

कश्चिच्छिवं देवकभोजपुत्र्या
विषणुप्रजाया एव देवमातुः ।
या वै स्वगर्भेण दधार देवं
त्रयी यथा यज्ञावितानमर्थम् ॥ ३३ ॥

अपिस्विदास्ते भगवान्सुभं वो
यः सात्वतां कामदुघोऽनिरुद्धः ।
यमामनन्ति स्म उ शब्दयोनिं
मनोमयं सत्त्वतुरीयतत्त्वम् ॥ ३४ ॥

अपिस्विदन्ये च निजात्मदैव-
मनन्यवृत्त्या समनुग्रता ये ।
दृष्टीकसत्यात्मजयारुदेषण-
गदादयः स्वस्ति यरन्ति सौम्य ॥ ३५ ॥

अपि स्वदोष्यां विजयाय्युताभ्यां
धर्मेण धर्मः परिपाति सेतुम् ।
दुर्योधनोऽतप्यत यत्सभायां

साम्राज्यलक्ष्या विजयानुवृत्त्या ॥ ३६ ॥

किं वा कृताघेष्वधमत्यमर्षी
भीमोऽखिवदीर्घतमं व्यमुञ्चत् ।
यस्याऽङ्घ्रिपातं रणभूर्न सेढे
मार्गं गदायाश्चरतो विशित्रम् ॥ ३७ ॥

कश्चिद्यशोधा रथयूथपानां
गाण्डीवधन्वोपरतारिरास्ते ।
अलक्षितो यच्छरकूटगूढो
मायाकिरातो गिरिशस्तुतोष ॥ ३८ ॥

यमावुतस्वित्तनयौ पृथायाः
पार्थैर्वृत्तौ पक्षामिरक्षिणीव ।
रेमात उदाय मृधे स्वरिड्यं
परात्सुपर्णाविव वज्रिवङ्ग्रात् ॥ ३९ ॥

अढो पृथापि ध्रियतेऽर्भकार्थे
राजर्षिवर्येण विनापि तेन ।
यस्त्वेकवीरोऽधिरथो विजिग्ये
धनुर्द्ध्रितीयः ककुभश्चतस्रः ॥ ४० ॥

सौम्यानुशोये तमधःपतन्तं
भ्रात्रे परेताय विदुद्गुहे यः ।
निर्यापितो येन सुदृत्स्वपुर्या
अढं स्वपुत्रान्समनुग्रतेन ॥ ४१ ॥

सोऽढं उरेर्मर्त्यविऽम्भनेन
दृशो नृणां यालयतो विधातुः ।
नान्योपलक्ष्यः पदवीं प्रसादा-
व्यरामि पश्यन् गतविस्मयोऽत्र ॥ ४२ ॥

नूनं नृपाणां त्रिमदोत्पथानां
मडीं मुहुश्चालयतां यमूभिः ।
वधात्प्रपन्नार्तिजिडीर्षयेशो-
ऽप्युपैक्षताघं भगवान्कुडुणाम् ॥ ४३ ॥

अजस्य जन्मोत्पथनाशनाय
कर्माण्यकर्तुर्ग्राहणाय पुंसाम् ।
नन्वन्यथा कोऽर्हति देहयोगं
परो गुणानामुत कर्मतन्त्रम् ॥ ४४ ॥

तस्य प्रपन्नाप्पिललोकपाना-
मवस्थितानामनुशासने स्वे ।
अर्थाय जातस्य यदुष्वजस्य
वार्ता सभे कीर्तय तीर्थकीर्तः ॥ ४५ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संखितायां
तृतीयस्कन्धे विदुरोद्भवसंवादे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ द्वितीयोऽध्यायः - २ ॥

श्रीशुक उवाच
एति भागवतः पृष्टः क्षत्रा वार्ता प्रियाश्रयाम् ।
प्रतिवक्तुं न योत्सेह औत्कण्ठ्यात्स्मारितेश्वरः ॥ १ ॥
यः पञ्चछायनो मात्रा प्रातराशाय याचितः ।
तन्नैश्छद्रययन्यस्य सपर्या बाललीलया ॥ २ ॥
स कथं सेवया तस्य कालेन जरसं गतः ।
पृष्टो वार्ता प्रतिभूयाद्भर्तुः पादावनुस्मरन् ॥ ३ ॥
स मुहूर्तमभूत्तूष्णीं कृष्णाङ्घ्रिसुधया भृशम् ।
तीव्रेण भक्तियोगेन निमग्नः साधु निर्वृतः ॥ ४ ॥
पुलकोद्भिन्नसर्वाङ्गो मुञ्चन्मीलदृष्ट्वा शुचः ।
पूर्णाथो लक्षितस्तेन स्नेहप्रसरसम्प्लुतः ॥ ५ ॥
शनडैर्भगवल्लोकान्नलोकं पुनरागतः ।
विमृज्य नेत्रे विदुरे प्रत्याडोद्भव उत्समयन् ॥ ६ ॥

उद्धव उवाच

कृष्णधुमणिनिम्बोये गीर्णेष्वजगरेण ७ ।

किं नु नः कुशलं भूयां गतश्रीषु गृहेष्वडम् ॥ ७ ॥

दुर्भागो भत लोकोऽयं यदवो नितरामपि ।

ये संवसन्तो न विदुर्दृशिं मीना एवोऽुपम् ॥ ८ ॥

धृगितज्ञाः पुरुप्रौढा अकारामाश्च सात्वताः ।

सात्वतामृषभं सर्वे भूतावासभमंसत ॥ ९ ॥

देवस्य मायया स्पृष्टा ये यान्यदसदाश्रिताः ।

भ्राम्यते धीर्न तद्भाक्यैरात्मन्युमात्मनो हरौ ॥ १० ॥

प्रदश्यात्तमतपसामवितुमदृशां नृणाम् ।

आदायान्तरधाद्यस्तु स्वभिम्बं लोकलोचनम् ॥ ११ ॥

यन्मर्त्यलीलौपयिकं स्वयोग-

मायाभलं दर्शयता गृहीतम् ।

विस्मापनं स्वस्य य सौभगर्द्धः

परं पदं भूषणभूषणार्णवम् ॥ १२ ॥

यद्भर्मसूनोर्भत राजसूये

निरीक्ष्य दृक्स्वस्त्ययनं त्रिलोकः ।

कात्स्न्येन याद्येऽतं गतं विधातु-

स्वाङ्कसूतौ कौशलमित्यमन्यत ॥ १३ ॥

यस्यानुरागाप्लुतलासरास-

लीलावलोकप्रतिलब्धमानाः ।

प्रजस्त्रियो दृग्भिरनुप्रवृत्त-

धियोऽवतस्थुः किल कृत्यशेषाः ॥ १४ ॥

स्वशान्तऋषितरैः स्वऋषै-

रत्न्यर्धमानेष्वनुकम्पितात्मा ।

परावरेणो मददंशयुक्तो

ऽयज्जोऽपि जातो भगवान् यथाग्निः ॥ १५ ॥

मां प्रेक्षत्येतदजस्य जन्म

विऽम्बनं यद्भ्रसुद्वेवगेले ।

प्रजे य वासोऽरिभयादिव स्वयं
पुराद्व्यवात्सीधदनन्तवीर्यः ॥ १६ ॥

दुनोति येतः स्मरतो भमैत-
धदाड पादावभिवन्ध पित्रोः ।
ताताम्भ कंसादुरुशङ्कितानां
प्रसीदतं नोऽकृतनिष्कृतीनाम् ॥ १७ ॥

को वा अमुष्वाङ्घ्रिसरोजरेणुं
विस्मर्तुमीशीत पुमान्विजिघ्रन् ।
यो विस्फुरद्भूविटपेन भूमे-
र्भारं कृतान्तेन तिरश्चकार ॥ १८ ॥

दृष्टा भवद्भिर्ननु राजसूये
यैधस्य कृषणं द्विषतोऽपि सिद्धिः ।
यां योगिनः संस्पृश्यन्ति सम्भ्य-
ग्योगेन कस्तद्विरलं सञ्जेत ॥ १९ ॥

तथैव यान्ये नरलोकवीरा
य आडवे कृष्णामुभारविन्दम् ।
नेत्रैः पिबन्तो नयनाभिरामं
पार्थास्त्रपूताः पदमापुरस्य ॥ २० ॥

स्वयं त्वसाम्यातिशयस्त्रधीशः
स्वाराज्यलक्ष्याऽऽप्तसमस्तकामः ।
बलिं उरद्भिश्चिरलोकपालैः
किरीटकोट्येऽितपादपीठः ॥ २१ ॥

तत्तस्य कैङ्कर्यमलं भृतात्रो
विग्वापयत्यङ्ग यदुग्रसेनम् ।
तिष्ठन्निषण्णं परमेष्ठिधिष्ये
न्यबोधयद्देव निधारयेति ॥ २२ ॥

अडो बकी यं स्तनकालकूटं
जिघांसयापाययद्यसाध्वी ।
लेभे गतिं धात्र्युचितां ततोऽन्यं
कं वा दयालुं शरणं प्रजेभ ॥ २३ ॥

मन्येऽसुरान्भागवतांश्च्यधीशे
संरम्भमार्गाभिनिविष्टयित्तान् ।
ये संयुगेऽयक्षत तार्क्ष्यपुत्र-
मंसे सुनाभायुधमापतन्तम् ॥ २४ ॥
वसुदेवस्य देवक्यां जातो भोजेन्द्रबन्धने ।
त्रिकीर्षुर्भगवानस्याः शमजेनाभियायितः ॥ २५ ॥
ततो नन्दप्रजमितः पित्रा कंसाद्धिभिम्यता ।
अेकादशसमास्तत्र गूढार्थिः सबलोऽवसत् ॥ २६ ॥
परीतो वत्सपैर्वत्सांश्चारयन्व्यडरद्विभुः ।
यमुनोपवने कूजद्विजसङ्कुलिताङ्घ्रिपे ॥ २७ ॥
कौमारीं दशयंश्चेष्टां प्रेक्षणीयां प्रजौकसाम् ।
रुदन्निव ङसन्मुञ्चद्बालसिंहावलोकनः ॥ २८ ॥
स अेव गोधनं लक्ष्या निकेतं सितगोवृषम् ।
थारयन्ननुगान्गोपान् रणद्वेणुररीरमत् ॥ २९ ॥
प्रयुक्तान् भोजराजेन मायिनः कामरुपिणः ।
लीलया व्यनुदत्तांस्तान् बालः क्रीडनकानिव ॥ ३० ॥
विपन्नान्विषपानेन निगूढ्य भुजगाधिपम् ।
उत्थाप्यापाययद्भावस्ततोयं प्रकृतिस्थितम् ॥ ३१ ॥
अथाजयद्रोसवेन गोपराजं द्विजोत्तमैः ।
वित्तस्य योरुत्तारस्य त्रिकीर्षन् सद्द्वयं विभुः ॥ ३२ ॥
वर्षतीन्द्रे व्रजः कोपाद्भग्नमानेऽतिविह्वलः ।
गोत्रलीलातपत्रेण त्रातो भद्रानुगृह्णता ॥ ३३ ॥
शरच्छशिकरैर्मृष्टं मानयन् रजनीमुष्मम् ।
गायन् क्लपदं रेमे स्त्रीणां मण्डलमण्डनः ॥ ३४ ॥
एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां संछितायां
तृतीयस्कन्धे विदुरोद्भवसंवादे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ तृतीयोऽध्यायः - ३ ॥

उद्धव उवाच

ततः स आगत्य पुरं स्वपित्रो-

श्चिकीर्षया शं बलदेवसंयुतः ।

निपात्य तुङ्गाद्रिपुत्रयूथनाथं

उतं व्यकर्षद्व्यसुमोजसोर्व्याम् ॥ १ ॥

सान्दीपनेः सकृत्प्रोक्तं ब्रह्माधीत्य सविस्तरम् ।

तस्मै प्रादाद्धरे पुत्रं मृतं पञ्चजनोदरात् ॥ २ ॥

समाहुता भीष्मककन्यया ये

श्रियः सवर्णान् बुभूषयैषाम् ।

गान्धर्ववृत्त्या मिषतां स्वभागं

जह्रे पदं मूर्ध्नि दधत्सुपर्णः ॥ ३ ॥

ककुभतोऽविद्धनसो दमित्वा

स्वयं वरे नाग्रजितीमुवाह ।

तद्ब्रह्मभानानपि गृध्यतोऽज्ञान्

जघ्नेऽक्षतः शस्त्रभृतः स्वशस्त्रैः ॥ ४ ॥

प्रियं प्रभुर्ग्राम्यं ध्रुव प्रियाया

विधित्सुरार्थं ध्रुतरुं यदर्थं ।

वज्र्याद्रवत्तं सगणो रुषान्धः

कीडाभृगो नूनमयं वधूनाम् ॥ ५ ॥

सुतं मृधे पं वपुषा ग्रसन्तं

दृष्ट्वा सुनाभोन्मथितं धरित्र्या ।

आमन्त्रितस्तत्तनयाय शेषं

दत्त्वा तदन्तःपुरमाविवेश ॥ ६ ॥

तत्राहुतास्ता नरदेवकन्याः

कुजेन दृष्ट्वा हरिभार्तभन्धुम् ।

उत्थाय सद्यो जगृह्युः प्रलुर्ष-

श्रीऽनुरागप्रखितावलोकैः ॥ ७ ॥

आसां मुहूर्तं ऐकस्मिन्नानागारेषु योषिताम् ।

सविधं जगृहे पाणीननुत्पः स्वमायया ॥ ८ ॥

तास्वपत्यान्यजनयदात्मतुल्यानि सर्वतः ।

ऐकैकस्यां दश दश प्रकृतेर्विबुभूषया ॥ ९ ॥

कालमागधशाल्वादीननीकै रुन्धतः पुरम् ।

अञ्जघनत्स्वयं दिव्यं स्वपुंसां तेज आदृशत् ॥ १० ॥

शम्भरं द्विविदं भाणं मुरं बल्ललमेव य ।

अन्यांश्च दन्तवक्त्रादीनवधीत्कांश्च घातयत् ॥ ११ ॥

अथ ते भ्रातृपुत्राणां पक्षयोः पतितात्रुपान् ।

यथाल भूः कुरुक्षेत्रं येषामापततां बलैः ॥ १२ ॥

सकर्षाद्दुःशासनसौबलानां

कुमन्त्रपाकेन उतश्रियायुषम् ।

सुयोधनं सानुययं शयानं

भग्नोरुभुव्यां न ननन्द पश्यन् ॥ १३ ॥

क्रियान्भुवोऽयं क्षपितोरुभारो

यद्द्रोणामीष्मार्जुनमीमभूतैः ।

अष्टादशाक्षौडिणिको मदंशै-

रास्ते बलं द्रुर्विषुडं यदूनाम् ॥ १४ ॥

मिथो यदेषां भविता विवाद्यो

मध्वामदाताम्रविलोचनानाम् ।

नैषां वधोपायं धयानतोऽन्यो

मय्युद्यतेऽन्तर्दधते स्वयं स्म ॥ १५ ॥

अवे सञ्चिन्त्य भगवान्स्वराज्ये स्थाप्य धर्मजम् ।

नन्दयामास सुलुटः साधूनां वर्त्म दर्शयन् ॥ १६ ॥

उत्तरायां धृतः पूरोर्वशः साध्वभिमन्युना ।

स वै द्रौण्यस्त्रसञ्छिन्नः पुनर्भगवता धृतः ॥ १७ ॥

अयाजयद्धर्मसुतमश्वमेघैस्त्रिभिर्विभुः ।
 सोऽपि क्षमामनुजै रक्षन् रेमे कृष्णामनुव्रतः ॥ १८ ॥
 भगवानपि विश्वात्मा लोकेवेदपथानुगः ।
 कामान् सिषेवे द्रार्वत्यामसकृतः साङ्ग्यमास्थितः ॥ १९ ॥
 स्निग्धस्मितावलोकनेन वाया पीयूषकल्पया ।
 यस्त्रिणानवधेन श्रीनिकेतेन यात्मना ॥ २० ॥
 षंभं लोकममुं शैव रभयन् सुतरां यदून् ।
 रेमे क्षणदया दत्तक्षणास्त्रीक्षणासौदृष्टः ॥ २१ ॥
 तस्यैवं रममाणस्य संवत्सरगणान् बहून् ।
 गृहमेधेषु योगेषु विरागः समजायत ॥ २२ ॥
 दैवाधीनेषु कामेषु दैवाधीनः स्वयं पुमान् ।
 को विश्रम्भेत योगेन योगेश्वरमनुव्रतः ॥ २३ ॥
 पुर्यां कदाचित्कीडद्विभिर्यदुभोजकुमारकैः ।
 कोपिता मुनयः शेषुर्भगवन्मतकोविदाः ॥ २४ ॥
 ततः कतिपयैर्मासैर्वृष्णिभोजान्धकादयः ।
 ययुः प्रभासं संलृष्टा रथैर्देवविमोडिताः ॥ २५ ॥
 तत्र स्नात्वा पितृन् देवान् ऋषींश्चैव तदम्भसा ।
 तर्पयित्वाथ विप्रेभ्यो गावो बहूगुणा ददुः ॥ २६ ॥
 डिरेण्यं रजतं शय्यां वासांस्थजिनकम्बलान् ।
 यानं रथानिभान्धन्या धरां वृत्तिकरीमपि ॥ २७ ॥
 अन्नं योरुरसं तेभ्यो दत्त्वा भगवदर्षणम् ।
 गोविप्रार्थासवः शूराः प्रणोमुर्भुवि मूर्धभिः ॥ २८ ॥
 एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संखितायां
 तृतीयस्कन्धेविदुरोद्धवसंवादे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ यतुर्थोऽध्यायः - ४ ॥

उद्धव उवाच

अथ ते तदनुज्ञाता भुक्त्वा पीत्वा च वारुणीम् ।
तथा विभ्रंशितज्ञाना दुरुक्तौर्मम पस्पृशुः ॥ १ ॥

तेषां मैत्रेयद्योषेण विषमीकृतयेतसाम् ।
निम्नोयति रवावासीद्वेणूनामिव मर्दनम् ॥ २ ॥

भगवान् स्वात्ममायाया गतिं तामवलोक्य सः ।
सरस्वतीमुपस्पृश्य वृक्षमूलमुपाविशत् ॥ ३ ॥

अहं योक्तो भगवता प्रपन्नार्तिहरेण उ ।
अदरी त्वं प्रयाडीति स्वकुलं सञ्जिडीर्षुणा ॥ ४ ॥

अथापि तदभिप्रेतं जानन्नहमरिन्दम ।
पृष्ठतोऽन्वगमं भर्तुः पादविश्लेषेणाक्षमः ॥ ५ ॥

अद्राक्षमेकमासीनं विचिन्वन् दयितं पतिम् ।
श्रीनिकेतं सरस्वत्यां कृतकेतमकेतनम् ॥ ६ ॥

श्यामावदातं विरञ्जं प्रशान्तरुणलोचनम् ।
दोर्भिश्चतुर्भिर्विदितं पीतकौशाम्बरेण च ॥ ७ ॥

वाम उरावधिश्रित्य दक्षिणाङ्घ्रिसरोरुहम् ।
अपाश्रितार्भकाश्चत्यमकृशं त्यक्तपिप्पलम् ॥ ८ ॥

तस्मिन्महाभागवतो द्वैपायनसुहृत्सभा ।
लोकाननुचरन् सिद्ध आससाद यदृच्छया ॥ ९ ॥

तस्यानुरक्तस्य मुनेर्मुकुन्दः

प्रमोदभावानतकन्धरस्य ।

आशृण्वतो मामनुरागडास-

समीक्षया विश्रमयन्नुवाच ॥ १० ॥

श्रीभगवानुवाच

वेदाहमन्तर्मनसीप्सितं ते

ददामि यत्तद्दुरवापमन्यैः ।
सन्ने पुरा विश्वसृष्टौ वसूनां
मत्सिद्धिकामेन वसो त्वयेष्टः ॥ ११ ॥

स शेष साधो यरमो भवाना-
मासादितस्ते मधनुग्रहो यत् ।
यन्मां नृलोकान् रल उत्सृजन्तं
दृष्ट्या ददृश्वान् विशदानुवृत्त्या ॥ १२ ॥

पुरा मया प्रोक्तमजाय नाभ्ये
पद्मे निषण्णाय ममादिसर्गे ।
ज्ञानं परं मन्मडिभावभासं
यत्सूरयो भागवतं वदन्ति ॥ १३ ॥

धृत्यादृतोक्तः परमस्य पुंसः
प्रतिक्षाणानुग्रहभाजनोऽलम् ।
स्नेहोत्थरोमा स्मलितक्षरस्तं
मुञ्चञ्छुच्यः प्राञ्जलिराबभाषे ॥ १४ ॥

को न्वीश ते पादसरोजभाजो
सुदुर्लभोऽर्थेषु यतुर्ष्वपील ।
तथापि नाळं प्रवृणोमि भूमन्
भवत्पदाभ्मोजनिषेवणोत्सुकः ॥ १५ ॥

कर्माण्यनीलस्य भवोऽभवस्य ते
दुर्गाश्रयोऽथारिभयात्पलायनम् ।
कालात्मनो यत्प्रमदायुताश्रमः
स्वात्मन् रतेः षिद्यति धीर्विदामिल ॥ १६ ॥

मन्त्रेषु मां वा उपलूय यत्त्व-
मकुण्ठिताभ्युदसदात्मबोधः ।
पृथ्थेः प्रभो मुञ्च्ये धवाप्रमत्तः
तन्नो मनो मोल्यतीव देव ॥ १७ ॥

ज्ञानं परं स्वात्मरलःप्रकाशं
प्रोवाय कश्चै भगवान् समग्रम् ।
अपि क्षमं नो ग्रलणाय भर्तः

वदाञ्जसा यद्भृञ्जिनं तरेम ॥ १८ ॥

धत्यावेदितडादायि मख्यं स भगवान् परः ।

आद्विदेशारविन्दाक्ष आत्मनः परमां स्थितिम् ॥ १९ ॥

स श्रेवमाराधितपादतीर्था-

धधीततत्त्वात्मविबोधमार्गः ।

प्राणम्य पादौ परिवृत्य देव-

मिडागतोऽलं विरडातुरात्मा ॥ २० ॥

सोऽलं तदर्शनाद्वाद्यवियोगार्तियुतः प्रभो ।

गमिष्ये दयितं तस्य बहयश्चममएडलम् ॥ २१ ॥

यत्र नारायणो देवो नरश्च भगवान् ऋषिः ।

मृदु तीव्रं तपो दीर्घं तेपाते लोकभावनौ ॥ २२ ॥

श्रीशुक उवाच

धत्युद्धवाद्गुपाकएर्य सुडुदां दुःसलं वधम् ।

ज्ञानेनाशमयत्क्षत्ता शोकमुत्पतितं बुधः ॥ २३ ॥

स तं मडाभागवतं प्रजन्तं कौरवर्षभः ।

विश्रमभादभ्यधत्तेदं मुष्यं कृषणपरिग्रहे ॥ २४ ॥

विदुर उवाच

ज्ञानं परं स्वात्मरलःप्रकाशं

यदाड योगेश्वर धश्वरस्ते ।

वक्तुं भवान्नोऽर्लति यद्वि विषणो-

र्भृत्याः स्वभृत्यार्थकृतश्वरन्ति ॥ २५ ॥

उद्धव उवाच

ननु ते तत्त्वसंराध्य ऋषिः कौषारवोऽन्ति मे ।

साक्षाद्भगवताऽऽद्विष्टो मर्त्यलोकं जिडासता ॥ २६ ॥

श्रीशुक उवाच

धति सल विदुरेण विश्रमूर्ते-

गुणकथया सुधया प्वावितोरुतापः ।

क्षणामिव पुलिने यमस्वसुस्तां

समुषित औपगविर्निशां ततोऽगात् ॥ २७ ॥

राजोवाय

निधनमुपगतेषु वृष्णिभोजे-

ष्वधिरथयूथपयूथपेषु मुभ्यः ।

स तु कथमवशिष्ट उद्धवो य-

द्धरिरेपि तत्यज आकृतिं त्र्यधीशः ॥ २८ ॥

श्रीशुक उवाच

ब्रह्मशापापदेशेन कालेनामोघवाञ्छितः ।

संलुप्त्य स्वकुलं नूनं त्यक्ष्यन् देहमयिन्तयत् ॥ २९ ॥

अस्मात्त्वोकाद्गुप्यते मयि ज्ञानं मदाश्रयम् ।

अर्द्धत्युद्धव ओवाद्धा सम्प्रत्यात्मवतां वरः ॥ ३० ॥

नोद्धवोऽएवपि मन्थूनो यद्गुणैर्नादितः प्रभुः ।

अतो मद्भयुनं लोकं ग्राह्यमिह तिष्ठतु ॥ ३१ ॥

येवं त्रिलोकगुरुराणामिह शब्दयोनिना ।

अर्थाश्रममासाद्य हरिमीजे समाधिना ॥ ३२ ॥

विदुरोऽप्युद्धवाय्श्रुत्वा कृष्णस्य परमात्मनः ।

कीडयोपात्तदेहस्य कर्माणि श्लाघितानि च ॥ ३३ ॥

देहन्त्यासं च तस्यैवं धीराणां धैर्यवर्धनम् ।

अन्येषां दुष्करतरं पशूनां विकलवात्मनाम् ॥ ३४ ॥

आत्मानं च कुरुश्रेष्ठ कृष्णेन मनसेक्षितम् ।

ध्यायन् गते भागवते रुरोह प्रेमविह्वलः ॥ ३५ ॥

कालिन्धाः कतिभिः सिद्ध अडोभिर्भरतर्षभ ।

प्रापद्यत स्वःसरितं यत्र मित्रासुतो मुनिः ॥ ३६ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संछितायां

तृतीयस्कन्धे विदुरोद्धवसंवादे यतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ पञ्चमोऽध्यायः - ५ ॥

श्रीशुक उवाच

द्वात्रिंशद्भुनधा ऋषभः कुण्डलां
मैत्रेयमासीनमगाधबोधम् ।
क्षत्तोपसृत्याच्युतभावशुद्धः
पप्रच्छ सौशील्यगुणाभितृप्तः ॥ १ ॥

विदुर उवाच

सुभाय कर्माणि करोति लोको
न तैः सुभं वान्यदुपारमं वा ।
विन्देत् भूयस्तत एव दुःखं
यदत्र युक्तं भगवान् वदेन्नः ॥ २ ॥

जनस्य कृष्णाद्भिर्मुषस्य दैवा-
दधर्मशीलस्य सुदुःखितस्य ।
अनुग्रहायेह यरन्ति नूनं
भूतानि भव्यानि जनार्दनस्य ॥ ३ ॥

तत्साधुवर्याद्विश वर्त्म शं नः
संराधितो भगवान् येन पुंसाम् ।
दृष्टि स्थितो यच्छति भक्तिपूते
ज्ञानं स तत्त्वाधिगमं पुराणम् ॥ ४ ॥

करोति कर्माणि कृतावतारो
यान्यात्मतन्त्रो भगवांस्त्र्यधीशः ।
यथा ससर्जत्र एहं निरीडः
संस्थाप्य वृत्तिं जगतो विधत्ते ॥ ५ ॥

यथा पुनः स्वे भ एहं निवेश्य
शेते गुडायां स निवृत्तवृत्तिः ।
योगेश्वराधीश्वर अक अत-
दनुप्रविष्टो बभुधा यथाऽऽसीत् ॥ ६ ॥

कीडन्विधत्ते द्विजगोसुराणां
क्षेमाय कर्माण्यवतारभेदैः ।
मनो न तृप्यत्यपि शृण्वतां नः

सुश्रोकमौलेश्चरितामृतानि ॥ ७ ॥

यैस्तत्त्वभेदैरधिलोकनाथो
लोकानलोकान् सल्लोकपालान् ।
अयीकलृपधत्र छि सर्वसत्त्व-
निकायभेदोऽधिकृतः प्रतीतः ॥ ८ ॥

येन प्रजानामुत आत्मकर्म-
रुपाभिधानां य भिदां व्यधत् ।
नारायणो विश्वसृगात्मयोनि-
रेतव्य नो वार्ण्य विप्रवर्थ ॥ ९ ॥

परावरेषां भगवन्प्रतानि
श्रुतानि मे व्यासमुष्पादभीक्ष्णम् ।
अतृप्नुम क्षुल्लसुष्पावडानां
तेषामृते कृष्णकथामृतौघात् ॥ १० ॥

कस्तृपुयात्तीर्थपदोऽभिधाना-
त्सत्रेषु वः सूरिभिरीज्यमानात् ।
यः कर्णनाडीं पुरुषस्य यातो
भवप्रदां गेहरतिं छिनत्ति ॥ ११ ॥

मुनिर्विवक्षुर्भगवद्गुणानां
सभापि ते भारतमाह कृष्णः ।
यस्मिन्नृणां ग्राम्यसुष्पानुवाटै-
र्मतिर्गृहीता नु हरेः कथायाम् ॥ १२ ॥

सा श्रद्धानस्य विवर्धमाना
विरज्जिमन्यत्र करोति पुंसः ।
हरेः पदानुस्मृतिनिर्वृतस्य
समस्तदुःखाप्यथमाशु धत्ते ॥ १३ ॥

ताञ्छोय्यशोय्यानविदोऽनुशोये
हरेः कथायां विमुष्पानघेन ।
क्षिणोति देवोऽनिमिषस्तु येषा-
मायुर्वृथा वादगतिस्मृतीनाम् ॥ १४ ॥

तदस्य कौषारव शर्म दातु-
 उरिः कथामेव कथासु सारम् ।
 उद्धृत्य पुष्पोत्थ्य ष्वार्तबन्धो
 शिवाय नः कीर्तय तीर्थकीर्तिः ॥ १५ ॥

स विश्वजन्मस्थितिसंयमार्थे
 कृतावतारः प्रगृहीतशक्तिः ।
 यकार कर्माण्यतिपूरुषाणि
 यानीश्वरः कीर्तय तानि मख्यम् ॥ १६ ॥

श्रीशुक उवाच
 स अयं भगवान् पृष्टः क्षत्रा कौषारविर्मुनिः ।
 पुंसां निःश्रेयसार्थेन तमाह बभुमानयन् ॥ १७ ॥

मैत्रेय उवाच
 साधु पृष्टं त्वया साधो लोकान् साध्वनुगृह्णता ।
 कीर्तिं वितन्वता लोके आत्मनोऽधोक्षजात्मनः ॥ १८ ॥

नैतच्छित्रं त्वयि क्षत्तर्भादरायणवीर्यजे ।
 गृहीतोऽनन्यभावेन यत्त्वया हरिरीश्वरः ॥ १९ ॥

माऽऽव्यशापाद्भगवान् प्रजासंयमनो यमः ।
 भ्रातुः क्षेत्रे भुञ्जिष्याथां जातः सत्यवतीसुतात् ॥ २० ॥

भवान्भगवतो नित्यं सम्मतः सानुगस्य ह ।
 यस्य ज्ञानोपदेशाय माऽऽदृशद्भगवान् प्रजन् ॥ २१ ॥

अथ ते भगवल्लीलायोगमायोरुभृङ्गिताः ।
 विश्वस्थित्युद्भवान्तार्था वर्णयाम्यनुपूर्वशः ॥ २२ ॥

भगवानेक आसेदमग्र आत्माऽऽत्मनां विभुः ।
 आत्मेच्छानुगतावात्मा नानामत्युपलक्षणाः ॥ २३ ॥

स वा अेष तदा द्रष्टा नापश्यद्दृश्यमेकराट् ।
 मेनेऽसन्तमिवात्मानं सुप्तशक्तिरसुप्तदृक् ॥ २४ ॥

सा वा अेतस्य सन्द्रष्टुः शक्तिः सदसदात्मिका ।
 माया नाम मलाभाग यथेदं निर्भमे विभुः ॥ २५ ॥

कालवृत्त्या तु मायायां गुणमय्यामधोक्षजः ।
 पुरुषेणात्मभूतेन वीर्यमाधत्त वीर्यवान् ॥ २६ ॥
 ततोऽभवन्महत्तत्त्वमव्यक्तात्कालयोहितात् ।
 विज्ञानात्माऽऽत्मदेहस्थं विश्वं व्यञ्जस्तमोनुदः ॥ २७ ॥
 सोऽप्यंशगुणकालात्मा भगवद्दृष्टिगोचरः ।
 आत्मानं व्यकरोदात्मा विश्वस्यास्य सिसृक्षया ॥ २८ ॥
 महत्तत्त्वाद्भिक्षुर्वाणाम्महत्तत्त्वं व्यजयत ।
 कार्यकारणकर्त्रात्मा भूतेन्द्रियमनोमयः ॥ २९ ॥
 वैकारिकस्तैजसश्च तामसश्चेत्यहं त्रिधा ।
 अहन्तत्त्वाद्भिक्षुर्वाणाम्नो वैकारिकादभूत् ।
 वैकारिकाश्च ये देवा अर्थाभिव्यञ्जनं यतः ॥ ३० ॥
 तैजसान्दीन्द्रियाण्येव ज्ञानकर्मभयानि य ।
 तामसो भूतसूक्ष्मादिर्यतः षं लिङ्गमात्मनः ॥ ३१ ॥
 कालमायांशयोगेन भगवद्दीक्षितं नभः ।
 नभसोऽनुसृतं स्पर्शं विकुर्वन्निर्मोऽनिलम् ॥ ३२ ॥
 अनिलोऽपि विकुर्वाणो नभसोरुभलान्वितः ।
 ससर्ज रुपतन्मात्रं ज्योतिर्लोकस्य लोचनम् ॥ ३३ ॥
 अनिलेनान्वितं ज्योतिर्विकुर्वत्परवीक्षितम् ।
 आधत्ताम्भो रसमयं कालमायांशयोगतः ॥ ३४ ॥
 ज्योतिषाम्भोऽनुसंसृष्टं विकुर्वद्ब्रह्मवीक्षितम् ।
 मूर्ध्नि गन्धगुणामाधात्कालमायांशयोगतः ॥ ३५ ॥
 भूतानां नभ आदीनां यद्यद्भव्यावरावरम् ।
 तेषां परानुसंसर्गाद्यथा सङ्ख्यं गुणान् विदुः ॥ ३६ ॥
 अते देवाः कला विष्णोः कालमायांशल्लिङ्गिनः ।
 नानात्वात्स्वकियानीशाः प्रोयुः प्राञ्जलयो विभुम् ॥ ३७ ॥
 देवा ऋयुः
 नमाम ते देवपदारविन्दं
 प्रपन्नतापोपशमातपत्रम् ।

यन्मूलकेता यतथोऽञ्जसोरु-
संसारदुःखं बहिरुत्क्षिपन्ति ॥ ३८ ॥

धातर्यदस्मिन् भव ईश जुवा-
स्तापत्रयेणोपलता न शर्म ।
आत्मन् लभन्ते भगवंस्तवाङ्घ्रि-
ख्यायां सविद्यामत आश्रयेम ॥ ३९ ॥

मार्गान्ति यत्ते मुष्पपद्मनीडै-
श्छन्दःसुपर्णैरृषयो विविक्ते ।
यस्याधमर्षोदसिद्धरायाः
पदं पदं तीर्थपदः प्रपन्नाः ॥ ४० ॥

यश्छद्मया श्रुतवत्या य भक्त्या
सम्भृज्यमाने लृटयेऽवधाय ।
ज्ञानेन वैराग्यबलेन धीरा
ब्रजेम तत्तेऽङ्घ्रिसरोजपीठम् ॥ ४१ ॥

विश्वस्य जन्मस्थितिसंयमार्थे
कृतावतारस्य पदाम्बुजं ते ।
ब्रजेम सर्वे शरणां यदीश
स्मृतं प्रयच्छत्यभयं स्वपुंसाम् ॥ ४२ ॥

यत्सानुबन्धेऽसति देहगोले
ममाडमित्यूढदुराग्रडाणाम् ।
पुंसां सुदूरं वसतोऽपि पुर्यां
भजेम तत्ते भगवन् पदाब्जम् ॥ ४३ ॥

तान्वै ऽयसद्भृत्तिभिरक्षिभिर्ये
परादृतान्तर्भनसः परेश ।
अथो न पश्यन्त्युरुगाय नूनं
ये ते पदन्यासविलासलक्ष्याः ॥ ४४ ॥

पानेन ते देव कथासुधायाः
प्रवृद्धभक्त्या विशदाशया ये ।
वैराग्यसारं प्रतिलभ्य भोधं
यथाञ्जसान्वीयुरुकुण्डधिष्यम् ॥ ४५ ॥

तथापरे यात्मसमाधियोग-
 बलेन जित्वा प्रकृतिं बलिष्ठाम् ।
 त्वामेव धीराः पुरुषं विशन्ति
 तेषां श्रमः स्यान्न तु सेवया ते ॥ ४६ ॥

तत्ते वयं लोकसिसृक्षयाध
 त्वयानुसृष्टास्त्रिभिरात्मभिः स्म ।
 सर्वे वियुक्ताः स्वविदारतन्त्रं
 न शक्नुमस्तत्प्रतिहर्तव्ये ते ॥ ४७ ॥

यावद्भूलिं तेऽज उराम काले
 यथा वयं यान्नमदाम यत्र ।
 यथोत्सयेषां त एमे हि लोका
 बलिं हरन्तोऽन्नमदन्त्यनूलाः ॥ ४८ ॥

त्वं नः सुराणामसि सान्वयानां
 कूटस्थ आधः पुरुषः पुराणः ।
 त्वं देव शक्त्यां गुणकर्मयोनी
 रेतस्त्वजायां कविमादधेऽजः ॥ ४९ ॥

ततो वयं सत्प्रमुष्पा यदर्थं
 बभूविमात्मन् करवाम हिं ते ।
 त्वं नः स्वयक्षुः परिदेहि शक्त्या
 देव ह्यियार्थं यदनुग्रहाणाम् ॥ ५० ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां
 तृतीयस्कन्धे विदुरोद्भवसंवादे पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ षष्ठोऽध्यायः - ६ ॥

ऋषिरुवाच

एति तासां स्वशक्तीनां सतीनामसमेत्य सः ।

प्रसुप्तलोडतन्त्राणां निशाम्य गतिमीश्वरः ॥ १ ॥

कालसञ्ज्ञां तदा देवीं बिलम्बञ्जित्पुरुङ्कमः ।

त्रयोविंशति तत्त्वानां गाणं युगपदाविशत् ॥ २ ॥

सोऽनुप्रविष्टो भगवांश्चेष्टारूपेण तं गाणम् ।

भिन्नं संयोजयामास सुप्तं कर्म प्रबोधयन् ॥ ३ ॥

प्रबुद्धकर्मा दैवेन त्रयोविंशतिकी गाणः ।

प्रेरितोऽजनयत्स्वामिर्मात्राभिरधिपुरुषम् ॥ ४ ॥

परेण विशता स्वस्मिन्मात्रया विश्वसृग्गाणः ।

युक्षोभान्योन्यमासाद्य यस्मिन् लोकाश्चराचराः ॥ ५ ॥

छिरण्मयः स पुरुषः सङ्ग्रपरिवत्सरान् ।

आण्डकोश उवासाप्सु सर्वसत्त्वोपबृद्धितः ॥ ६ ॥

स वै विश्वसृजं गर्भो देवकर्मात्मशक्तिमान् ।

विभभाज्जन्मानाऽऽत्मानमेकधा दशधा त्रिधा ॥ ७ ॥

अेष ऽयशेषसत्त्वानामात्मांशः परमात्मनः ।

आद्योऽवतारो यत्रासौ भूतग्रामो विभाव्यते ॥ ८ ॥

साध्यात्मः साधिदैवश्च साधिभूत एति त्रिधा ।

विराट् प्राणो दशविध ऐकधा लुदयेन च ॥ ९ ॥

स्मरन्विश्वसृजामीशो विज्ञापितमधोक्षजः ।

विराजमतपत्स्येन तेजसैषां विवृत्तये ॥ १० ॥

अथ तस्याभितप्तस्य कति यायतनानि उ ।

निरभिधन्त देवानां तानि मे गदतः शृणु ॥ ११ ॥

तस्याग्निरास्यं निर्भिन्नं लोडपालोऽविशत्पदम् ।

वाया स्वांशेन वक्तव्यं यथासौ प्रतिपद्यते ॥ १२ ॥

निर्भिन्नं तालु वरुणो लोडपालोऽविशद्भृशः ।

जिह्वांशेन च रसं यथासौ प्रतिपद्यते ॥ १३ ॥

निर्भिन्ने अश्विनौ नासे विष्वोराविशतां पदम् ।
घ्राणेनांशेन गन्धस्य प्रतिपत्तिर्यतो भवेत् ॥ १४ ॥

निर्भिन्ने अक्षिणी त्वष्टा लोडपालोऽविशद्विभोः ।
यक्षुषांशेन रुपाणां प्रतिपत्तिर्यतो भवेत् ॥ १५ ॥

निर्भिन्नान्यस्य यर्माणि लोडपालोऽनिलोऽविशत् ।
प्राणेनांशेन संस्पर्श येनासौ प्रतिपद्यते ॥ १६ ॥

कर्णावस्य विनिर्भिन्नौ धिष्यं स्वं विविशुर्दृशः ।
श्रोत्रेणांशेन शब्दस्य सिद्धिं येन प्रपद्यते ॥ १७ ॥

त्वयमस्य विनिर्भिन्नां विविशुर्धिष्यमोषधीः ।
अंशेन रोमसिः कण्डूं यैरसौ प्रतिपद्यते ॥ १८ ॥

मेढ्रं तस्य विनिर्भिन्नं स्वधिष्यं क उपाविशत् ।
रेतसांशेन येनासावानन्दं प्रतिपद्यते ॥ १९ ॥

गुहं पुंसो विनिर्भिन्नं मित्रो लोडेश आविशत् ।
पायुनांशेन येनासौ विसर्गं प्रतिपद्यते ॥ २० ॥

उस्तावस्य विनिर्भिन्नाविन्द्रः स्वर्पतिराविशत् ।
वार्तयांशेन पुरुषो यथा वृत्तिं प्रपद्यते ॥ २१ ॥

पादावस्य विनिर्भिन्नौ लोडेशो विष्वुराविशत् ।
गत्या स्वांशेन पुरुषो यथा प्रायं प्रपद्यते ॥ २२ ॥

बुद्धिं यास्य विनिर्भिन्नां वागीशो धिष्यमाविशत् ।
ओधेनांशेन ओद्ध्व्यप्रतिपत्तिर्यतो भवेत् ॥ २३ ॥

दृष्ट्यं यास्य निर्भिन्नं यन्द्रमा धिष्यमाविशत् ।
मनसांशेन येनासौ विडियां प्रतिपद्यते ॥ २४ ॥

आत्मानं यास्य निर्भिन्नमभिमानोऽविशत्पदम् ।
कर्मणांशेन येनासौ कर्तव्यं प्रतिपद्यते ॥ २५ ॥

सत्त्वं यास्य विनिर्भिन्नं मडान् धिष्यमुपाविशत् ।
चित्तेनांशेन येनासौ विज्ञानं प्रतिपद्यते ॥ २६ ॥

शीर्षोऽस्य द्यौर्धरा पदभ्यां षं नाभेरुदपद्यत ।

गुणानां वृत्तयो येषु प्रतीयन्ते सुरादयः ॥ २७ ॥

आत्यन्तिकेन सत्त्वेन द्विवं देवाः प्रपेदिरे ।

धरां रजः स्वभावेन पश्यो ये य ताननु ॥ २८ ॥

तार्त्तियेन स्वभावेन भगवन्नाभिमाश्रिताः ।

उभयोरन्तरं व्योम ये रुद्रपार्षदां गणाः ॥ २९ ॥

मुपतोऽवर्तत भ्रम पुरुषस्य कुरुद्वल ।

यस्तून्मुपत्वाद्गर्णानां मुष्योऽभूद्भ्रामाणो गुरुः ॥ ३० ॥

बाहुभ्योऽवर्तत क्षत्रं क्षत्रियस्तदनुप्रतः ।

यो जातस्त्रायते वार्णान् पौरुषः कण्टकक्षतात् ॥ ३१ ॥

विशोऽवर्तन्त तस्योर्वोर्लोकवृत्तिकरीर्विभोः ।

वैश्यस्तद्दुर्भवो वार्ता नृणां यः समवर्तयत् ॥ ३२ ॥

पद्भ्यां भगवतो जज्ञे शुश्रूषा धर्मसिद्धये ।

तस्यां जातः पुरा शूद्रो यद्भृत्या तुष्यते हरिः ॥ ३३ ॥

अते वार्णाः स्वधर्मेण यजन्ति स्वगुरुं हरिम् ।

श्रद्धयाऽऽत्मविशुद्ध्यर्थं यज्जताः सल वृत्तिभिः ॥ ३४ ॥

अेतक्षत्तर्भगवतो दैवकर्मात्मरूपिणः ।

ः श्रद्ध्याद्गुपाकर्तुं योगमायाबलोदयम् ॥ ३५ ॥

अथापि कीर्तयाम्यङ्ग यथामति यथाश्रुतम् ।

कीर्तिं हरेः स्वां सत्कर्तुं गिरमन्याभिधासतीम् ॥ ३६ ॥

अेकान्तलाभं वयसो नु पुंसां

सुश्रोकमौलेर्गुणवाट्मालुः ।

श्रुतेश्च विद्भृत्भिरुपाकृतायां

कथा सुधायामुपसम्प्रयोगम् ॥ ३७ ॥

आत्मनोऽवसितो वत्स मडिमा कविनाऽऽदिना ।

संवत्सरसलस्रान्ते धिया योगविपकवया ॥ ३८ ॥

अतो भगवतो माया मायिनामपि मोडिनी ।

यत्स्वयं यात्मवर्मात्मा न वेद किमुतापरे ॥ ३९ ॥

यतोऽप्राप्य न्यवर्तन्त वायश्च मनसा सल ।

अहं यान्य एमे देवास्तस्मै भगवते नमः ॥ ४० ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां
संखितायां तृतीयस्कन्धे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ सप्तमोऽध्यायः - ७ ॥

श्रीशुक उवाच

अेवं ब्रुवाणं मैत्रेयं द्वैपायनसुतो ब्रुधः ।
प्रीणयन्निव भारत्या विदुरः प्रत्यभाषत ॥ १ ॥

विदुर उवाच

ब्रह्मन् कथं भगवतश्चिन्मात्रस्याविकारिणः ।
वीलयथा यापि युज्येरन्निर्गुणस्य गुणाः छिन्धाः ॥ २ ॥

कीडायामुद्यमोऽर्भस्य कामश्चिकीडिषान्यतः ।
स्वतस्तृप्तस्य य कथं निवृत्तस्य सदान्यतः ॥ ३ ॥

अस्राक्षीद्भगवान्विश्चं गुणमथ्याऽऽत्ममायया ।
तथा संस्थापयत्येतद्भूयः प्रत्यपिधास्यति ॥ ४ ॥

देशतः कालतो योऽसाववस्थातः स्वतोऽन्यतः ।
अविलुप्तावबोधात्मा स युज्येताजया कथम् ॥ ५ ॥

भगवानेक अेषैष सर्वक्षेत्रेष्ववस्थितः ।
अमुष्य दुर्भगत्वं वा क्लेशो वा कर्मभिः कुतः ॥ ६ ॥

अेतस्मिन् मे मनो विद्वन्मिधतेऽज्ञानसङ्कटे ।
तन्नः पराणुद विभो कश्मलं मानसं मलत् ॥ ७ ॥

श्रीशुक उवाच

स एतं योदितः क्षत्रा तत्त्वजिज्ञासुना मुनिः ।
प्रत्याह भगवश्चित्तः स्मयन्निव गतस्मयः ॥ ८ ॥

मैत्रेय उवाच

सेयं भगवतो माया यन्नयेन विरुध्यते ।
 षष्ठ्यस्य विमुक्तस्य कार्पाण्यमुत बन्धनम् ॥ ८ ॥
 यदर्थेन विनामुष्य पुंस आत्मविपर्ययः ।
 प्रतीयत उपद्रष्टुः स्वशिरश्लेहनादिकः ॥ १० ॥
 यथा जले यन्द्रमसः कम्पादिस्तत्कृतो गुणः ।
 दृश्यतेऽसन्नपि द्रष्टुरात्मनोऽनात्मनो गुणः ॥ ११ ॥
 स वै निवृत्तिधर्मोऽणुवासुदेवानुकम्पया ।
 भगवद्भक्तियोगेन तिरोधते शनैरिह ॥ १२ ॥
 यदेन्द्रियोपराभोऽथ द्रष्टात्मनि परे हरौ ।
 विलीयन्ते तदा क्लेशाः संसृमस्येव कृत्स्नशः ॥ १३ ॥
 अशेषसङ्कलेशशमं विधत्ते
 गुणानुवाद्यश्रवणं मुरारेः ।
 कुतः पुनस्तथ्यरणारविन्द-
 परागसेवा रतिरात्मलब्धा ॥ १४ ॥
 विदुर उवाच
 सञ्छिन्नः संशयो मज्ज्यं तव सूक्तासिना विभो ।
 उभयत्रापि भगवन् मनो मे सम्प्रधावति ॥ १५ ॥
 साध्वेतद्व्याहृतं विद्वन्नात्ममायायनं हरेः ।
 आभात्यपार्थं निर्मूलं विश्वमूलं न यद्भक्तिः ॥ १६ ॥
 यश्च मूढतमो लोके यश्च भुङ्क्ते परं गतः ।
 तावुभौ सुषममेधेते क्लिश्यत्यन्तरितो जनः ॥ १७ ॥
 अर्थाभावं विनिश्चित्य प्रतीतस्यापि नात्मनः ।
 तां यापि युष्मथ्यरणसेवयाहं पराणुदे ॥ १८ ॥
 यत्सेवया भगवतः कूटस्थस्य मधुद्विषः ।
 रतिरासो भवेत्तीव्रः पादयोर्व्यसनार्दनः ॥ १९ ॥
 दुरापा ल्यल्पतपसः सेवा वैकुण्ठवर्त्मसु ।
 यत्रोपगीयते नित्यं देवदेवो जनार्दनः ॥ २० ॥
 सृष्ट्वाग्रे मज्जदादीनि सविकाराण्यनुकमात् ।

तेभ्यो विराजमुद्धृत्य तमनु प्राविशद्विभुः ॥ २१ ॥
 यमाडुराद्यं पुरुषं सलस्राड्धूमूरुगालुकम् ।
 यत्र विश्व षमे लोकाः सविकासं समासते ॥ २२ ॥
 यस्मिन् दशविधः प्राणः सेन्द्रियार्थेन्द्रियस्त्रिवृत् ।
 त्वयेरितो यतो वार्णास्तद्विभूतीर्वदस्व नः ॥ २३ ॥
 यत्र पुत्रैश्च पौत्रैश्च नमृभिः सल गोत्रजैः ।
 प्रजा विशित्राकृतय आसन् याभिरिदं ततम् ॥ २४ ॥
 प्रजापतीनां स पतिश्चकल्पे कान् प्रजापतीन् ।
 सर्गाश्चैवानुसर्गाश्च मनून्मन्वन्तराधिपान् ॥ २५ ॥
 अतेषामपि वंशांश्च वंशानुयरितानि य ।
 उपर्यधश्च ये लोका भूमेर्मित्रात्मजासते ॥ २६ ॥
 तेषां संस्थां प्रमाणां य भूर्लोकस्य य वार्णय ।
 तिर्यग्मानुषदेवानां सरीसृपपतत्रिणाम् ।
 वद नः सर्गसंव्यूहं गार्भस्वेदद्विजोद्भिदाम् ॥ २७ ॥
 गुण्णावतारैर्विश्वस्य सर्गस्थित्यप्ययाश्रयम् ।
 सृजतः श्रीनिवासस्य व्यायक्ष्वोदारविडम् ॥ २८ ॥
 वार्णाश्रमविभागांश्च रुपशीलस्वभावतः ।
 ऋषीणां जन्मकर्मादि वेदस्य य विकर्षणाम् ॥ २९ ॥
 यज्ञस्य य वितानानि योगस्य य पथः प्रभो ।
 नैष्कर्म्यस्य य साङ्ख्यस्य तन्त्रं वा भगवत्स्मृतम् ॥ ३० ॥
 पाप्माण्डपथवैषम्यं प्रतिलोमनिवेशनम् ।
 ज्जुवस्य गतयो याश्च यावतीर्गुणकर्मजाः ॥ ३१ ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणां निमित्तान्यविरोधतः ।
 वार्ताया दण्डनीतेश्च श्रुतस्य य विधिं पृथक् ॥ ३२ ॥
 श्राद्धस्य य विधिं ब्रह्मन् पितृणां सर्गमेव य ।
 गण्डनक्षत्रताराणां कालावयवसंस्थितिम् ॥ ३३ ॥
 दानस्य तपसो वापि यश्चेष्टापूर्तयोः इवम् ।
 प्रवासस्थस्य यो धर्मो यश्च पुंस उतापदि ॥ ३४ ॥

યેન વા ભગવાંસ્તુષ્પેદ્ધર્મયોનિર્જનાર્દનઃ ।
 સમ્પ્રસીદતિ વા યેષામેતદાખ્યાહિ ચાનઘ ॥ ૩૫ ॥
 અનુપ્રતાનાં શિષ્યાણાં પુત્રાણાં ચ દ્વિજોત્તમ ।
 અનાપૃષ્ઠમપિ બ્રૂયુર્ગુરવો દીનવત્સલાઃ ॥ ૩૬ ॥
 તત્વાનાં ભગવંસ્તેષાં કતિધા પ્રતિસાઙ્કમઃ ।
 તત્રેમં ક ઉપાસીરન્ ક ઉ સ્વિદનુશેરતે ॥ ૩૭ ॥
 પુરુષસ્ય ચ સંસ્થાનં સ્વરૂપં વા પરસ્ય ચ ।
 જ્ઞાનં ચ નૈગમં ચત્તદ્ગુરુશિષ્યપ્રયોજનમ્ ॥ ૩૮ ॥
 નિમિત્તાનિ ચ તસ્યેહ પ્રોક્તાન્યનઘ સૂરિભિઃ ।
 સ્વતો જ્ઞાનં કુતઃ પુંસાં ભક્તિર્વૈરાગ્યમેવ વા ॥ ૩૯ ॥
 એતાન્મે પૃચ્છતઃ પ્રશ્નાન્ હરેઃ કર્મવિવિત્સયા ।
 બ્રૂહિ મેડજ્ઞસ્ય મિત્રત્વાદજયા નષ્ટચક્ષુષઃ ॥ ૪૦ ॥
 સર્વે વેદાશ્ચ યજ્ઞાશ્ચ તપો દાનાનિ ચાનઘ ।
 જીવાભયપ્રદાનસ્ય ન કુર્વીરન્ કલામપિ ॥ ૪૧ ॥
 શ્રીશુક ઉવાચ
 સ ઇત્યમાપૃષ્ઠપુરાણકલ્પઃ
 કુરુપ્રધાનેન મુનિપ્રધાનઃ ।
 પ્રવૃદ્ધહર્ષો ભગવત્કથાયાં
 સગ્ચોદિતસ્તં પ્રહસન્નિવાહ ॥ ૪૨ ॥
 ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં
 સંહિતાયાં તૃતીયસ્કન્ધે સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૭ ॥

॥ ॐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ अष्टमोऽध्यायः - ८ ॥

मैत्रेय उवाच

सत्सेवनीयो भूत पूरुवंशो
यल्लोकपालो भगवत्प्रधानः ।
अभूविशेडाजितकीर्तिमालां
पदे पदे नूतनयस्यभीक्ष्णम् ॥ १ ॥

सोऽहं नृणां क्षुल्लसुप्ताय दुःखं
महद्गतानां विरमाय तस्य ।
प्रवर्तये भागवतं पुराणं
यदाह साक्षाद्भगवान् ऋषिभ्यः ॥ २ ॥

आसीनमुर्व्यां भगवन्तमाद्यं
सङ्घर्षाणां देवमकुण्ठसत्त्वम् ।
विवित्सावस्तत्त्वमतःपरस्य
कुमारमुष्या मुनयोऽन्वपृच्छन् ॥ ३ ॥

स्वमेव धिषण्यं भद्रु मानयन्तं
यं वासुदेवाभिधमामनन्ति ।
प्रत्यगृताक्षाभ्युज्जकोशभीष-
दुन्मीलयन्तं विबुधोदयाय ॥ ४ ॥

स्वर्धुन्युदाङ्गैः स्वजटाकलापै-
रुपस्पृशन्तश्चरणोपधानम् ।
पद्मं यदर्थन्त्यडिराजकन्याः
संप्रेमनानाभलिभिर्वशार्थाः ॥ ५ ॥

मुहुर्गृणन्तो वयसानुराग-
स्मलत्पदेनास्य कृतानि तज्ज्ञाः ।
किरीटसाहस्रमणिप्रवेक-
प्रधोतितोद्दामङ्गणसहस्रम् ॥ ६ ॥

प्रोक्तं किलैतद्भगवत्तमेन
निवृत्तिधर्माभिरताय तेन ।
सनत्कुमाराय स याह पृष्टः
साङ्ग्यायनायाङ्ग घृतप्रताय ॥ ७ ॥

साङ्ख्यायनः पारमहंस्यमुष्यो
विवक्षमाणो भगवद्विभूतीः ।
जगाद सोऽस्मद्गुरवेऽन्विताय
पराशरायाथ बृहस्पतेश्च ॥ ८ ॥

प्रोवाच मख्यं स ध्यालुरुक्तो
मुनिः पुलस्त्येन पुराणमाधम् ।
सोऽहं तवैतत्कथयामि वत्स
श्रद्धालवे नित्यमनुग्रहाय ॥ ९ ॥

उदाप्लुतं विश्वमिदं तदासी-
धन्निद्रयाऽऽमीलितदृङ् न्यमीलयत् ।
अडीन्द्रतल्पेऽधिशयान अेकः
इतक्षणः स्वात्मरतौ निरीडः ॥ १० ॥

सोऽन्तःशरीरेऽर्पितभूतसूक्ष्मः
कालात्मिकां शक्तिमुदीरयाणः ।
उवास तस्मिन् सलिले पदे स्वे
यथानलो दारुणि रुद्धवीर्यः ॥ ११ ॥

यतुर्युगानां च सडस्रमप्सु
स्वपन् स्वयोदीरितया स्वशक्त्या ।
कालाप्ययाऽऽसादितकर्मतन्त्रो
लोकानपीतान् दृष्टो स्वदेहे ॥ १२ ॥

तस्यार्थसूक्ष्माभिनिविष्टदृष्टे-
रन्तर्गतोऽर्थो रजसा तनीयान् ।
गुणेन कालानुगतेन विधुः
सूध्यंस्तदाभिधत नाभिदेषात् ॥ १३ ॥

स पद्मकोशः सडसोदतिष्ठ-
ढालेन कर्मप्रतिबोधनेन ।
स्वरोचिषा तत्सलिलं विशालं
विधोतयन्नर्कं धवात्मयोनिः ॥ १४ ॥

तल्लोकपद्मं स उ अेव विष्णुः

प्रावीविशत्सर्वगुणावभासम् ।
तस्मिन् स्वयं वेदमयो विधाता
स्वयम्भुवं यं स्म वदन्ति सोऽभूत् ॥ १५ ॥

तस्यां स थाम्भोरुडकर्षिकाया-
भवस्थितो लोकमपश्यमानः ।
परिक्कमन् व्योम्नि विवृत्तनेत्र-
श्चत्वारि लेभेऽनुदिशं भुभानि ॥ १६ ॥

तस्माद्युगान्तश्चसनावधूर्ण-
जलोर्मियकात्सलिलाद्विरुढम् ।
उपाश्रितः कञ्जमु लोकतत्त्वं
नात्मानमद्धाविददादिदेवः ॥ १७ ॥

क अेष योऽसावळमञ्जपृष्ठ
अेतत्कुतो वाञ्जमनन्यदप्सु ।
अस्ति ङ्यधस्तादिल डिञ्चनैत-
दधिष्ठितं यत्र सता नु भाव्यम् ॥ १८ ॥

स षत्थमुद्धीक्ष्य तदञ्जनाल-
नाडीभिरन्तर्जलमाविवेश ।
नार्वाग्गतस्तत्परनालनाल-
नाभिं विचिन्वंस्तदविन्दताजः ॥ १९ ॥

तमस्यपारे विदुरात्मसर्गं
विचिन्वतोऽभूत्सुमहांस्त्रिणोभिः ।
यो देलभाञ्जो भयभीरयाणः
परिक्षिणोत्यायुरञ्जस्य डेतिः ॥ २० ॥

ततो निवृत्तोऽप्रतिलब्धकामः
स्वधिष्यमासाध पुनः स देवः ।
शनैर्जितश्चासनिवृत्तचित्तो
न्यषीददाडुढसमाधियोगः ॥ २१ ॥

कालेन सोऽञ्जः पुरुषायुषामि-
प्रवृत्तयोगेन विरुढबोधः ।
स्वयं तदन्तर्दृष्टयेऽवभात-

मपश्यतापश्यत यत्र पूर्वम् ॥ २२ ॥

मृणालगौरायतशेषभोग-
पर्यङ्कु अेकं पुरुषं शयानम् ।
कृष्णातपत्रायुतमूर्धरत्न-
धुम्बिर्धतध्वान्तयुगान्ततोये ॥ २३ ॥

प्रेक्षां क्षिपन्तं उरितोपलाद्रेः
सन्ध्याभ्रनीवेरुरुरुक्ममूर्धः ।
रत्नोदधारौषधिसौमनस्य-
वनस्रजो वेणुभुजाङ्घ्रिपाङ्घ्रेः ॥ २४ ॥

आयामतो विस्तरतः स्वमान-
देडेन लोकत्रयसङ्गुडेण ।
विचित्रदिव्याभरणशुक्रानां
कृतम्रियापाश्रितवेषदेडम् ॥ २५ ॥

पुंसां स्वकामाय विविक्तमार्गे-
रत्न्यर्यतां कामदुघाङ्घ्रिपद्मम् ।
प्रदर्शयन्तं कृपया नभेन्दु-
मयूभभिन्नाङ्गुलियारुपत्रम् ॥ २६ ॥

मुपेन लोकार्तिहरस्मितेन
परिस्फुरत्कुण्डलमण्डितेन ।
शोणायितेनाधरभिम्बलासा
प्रत्यर्लयन्तं सुनसेन सुभ्रवा ॥ २७ ॥

कदम्बकिञ्जल्कपिशङ्गवाससा
स्वलङ्कृतं मेमलया नितम्बे ।
डारेण यानन्तधनेन वत्स
श्रीवत्सवक्षःस्थलवल्लभेन ॥ २८ ॥

पराध्वङ्कयूरमण्डिप्रवेक-
पर्यस्तदोर्दण्डसदस्रशाभम् ।
अव्यक्तमूलं लुवनाङ्घ्रिपेन्द्र-
मडीन्द्रभोगैरधिवीतवल्गाम् ॥ २९ ॥

थरायरौको भगवन् मडीध्र-
मडीन्द्रभन्धुं सलिलोपगूढम् ।
किरीटसाडस्रडिरण्यशङ्कु-
माविर्भवत्सौस्तुभरत्नगर्भम् ॥ ३० ॥

निवीतमाभ्रायमधुव्रतश्रिया
स्वकीर्तिमथ्या वनमालया हरिम् ।
सूर्येन्दुवायव्यगमं त्रिधामभिः
परिक्वमत्प्राधनिर्कैर्दुरासदम् ॥ ३१ ॥

तर्ह्येव तन्नाभिसरःसरोज-
मात्मानमम्भः श्वसनं वियथ्य ।
ददर्श देवो जगतो विधाता
नातः परं लोकविसर्गदृष्टिः ॥ ३२ ॥

स कर्मबीजं रजसोपरक्तः
प्रजाः सिसृक्षन्निथदेव दृष्ट्वा ।
अस्तौद्विसर्गाभिमुपस्तमीज्य-
मव्यक्तवर्त्मन्यभिवेशितात्मा ॥ ३३ ॥

एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां
संछितायां तृतीयस्कन्धे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ नवमोऽध्यायः - ९ ॥

ब्रह्मोवाच
ज्ञातोऽसि मेऽद्य सुचिरान्नु दंडभाजां
न ज्ञायते भगवतो गतिरित्यवधम् ।
नान्यत्त्वदस्ति भगवन्नपि तन्न शुद्धं
मायागुणव्यतिकराद्यदुर्विभासि ॥ १ ॥
उपं थदेतदवबोधरसोदयेन

शश्वन्निवृत्ततमसः सदनुग्रहाय ।
आदौ गृहीतमवतारशतैकबीजं
यन्नाभिपद्मभवनादलमाविरासम् ॥ २ ॥

नातःपरं परम यद्भवतः स्वरूप-
मानन्दमात्रमविकल्पमविद्धवर्यः ।
पश्यामि विश्वसृजमेकमविश्वमात्मन्
भूतेन्द्रियात्मकमदस्त उपाश्रितोऽस्मि ॥ ३ ॥

तद्वा षट् भुवनमद्गल मद्गलाय
ध्याने स्म नो दर्शितं त उपासकानाम् ।
तस्मै नमो भगवतेऽनुविधेम तुभ्यं
योऽनादृतो नरकभाग्भिरसत्प्रसृजैः ॥ ४ ॥

ये तु त्वदीयचरणाम्बुजकोशगन्धं
जिघ्रन्ति कर्णविवरैः श्रुतिवातनीतम् ।
भक्त्या गृहीतचरणैः परया य तेषां
नापैषि नाथ लृट्याम्बुरुडात्स्वपुंसाम् ॥ ५ ॥

तावद्भयं द्रविणदेलसुलुन्नित्तं
शोकः स्मृडा परिभवो विपुलश्च लोभः ।
तावन्ममेत्यसदवग्रह आर्तिमूलं
यावन्न तेऽङ्घ्रिमभयं प्रवृणीत लोकः ॥ ६ ॥

द्वैवेन ते उत्तधियो भवतः प्रसङ्गात्
सर्वाशुभोपशमनाद्धिमुभेन्द्रिया ये ।
कुर्वन्ति कामसुभलेशलवाय दीनाः
लोभाभिभूतमनसोऽकुशलानि शश्वत् ॥ ७ ॥

क्षुत्तृट् त्रिधातुभिरिमा मुडुरर्धमानाः
शीतोष्णवातवरचैरितरैतराख्य ।
कामाग्निनाय्युत रुषा य सुदुर्भरिणः
सम्पश्यतो मन उरुक्कम सीदते मे ॥ ८ ॥

यावत्पृथक्त्वमिदमात्मन इन्द्रियार्थ-
मायाभवं भगवतो जन षश पश्येत् ।
तावन्न संसृतिरसौ प्रतिसङ्कमेत

व्यर्थापि दृग्भनिवडं वडती ङियार्था ॥ ८ ॥

अङ्ग्यापुतार्तकरणा निशि निःशयाना
नानामनोरथधिया क्षणभग्ननिद्राः ।
दैवाडतार्थरथना ऋषयोऽपि देव
युष्मत्प्रसङ्गविमुभा षड संसरन्ति ॥ १० ॥

त्वं भावयोगपरिभावितलुत्सरोज
आस्से श्रुतेक्षितपथो ननु नाथ पुंसाम् ।
यद्यद्विया त उरुगाय विभावयन्ति
तत्तद्गुः प्रणयसे सदनुगुडाय ॥ ११ ॥

नातिप्रसीदति तथोपयितोपयारै-
राराधितः सुरगणैर्लुटि अद्दकामैः ।
यत्सर्वभूतदयथासदलभ्ययैको
नानाजनेष्ववडितः सुलुटन्तरात्मा ॥ १२ ॥

पुंसामतो विविधकर्मभिरध्वराधैः
दानेन योत्रतपसा प्रतयर्थया य ।
आराधनं भगवतस्तव सङ्ख्यार्थो
धर्मोऽर्पितः कर्त्तव्यिद्भियते न यत्र ॥ १३ ॥

शश्वत्स्वदुपमडसैव निपीतभेद-
मोडाय ओधधिषणाय नमः परस्मै ।
विश्वोद्भवस्थितिलयेषु निमित्तलीला-
रासाय ते नम षडं यकुमेश्वराय ॥ १४ ॥

यस्यावतारगुणकर्मविडम्भनानि
नामानि येऽसुविगमे विवशा गृणान्ति ।
ते नैकजन्मशमलं सडसैव डित्वा
संयान्त्यपावृतमृतं तमजं प्रपद्ये ॥ १५ ॥

यो वा अडं य गिरिशश्व विभुः स्वयं य
स्थित्युद्भवप्रलयडेतव आत्ममूलम् ।
भित्त्वा त्रिपाद्वृध ओक उरुप्ररोड-
स्तस्मै नमो भगवते भुवनद्रुमाय ॥ १६ ॥

लोको विकर्मनिरतः कुशले प्रमत्तः
 कर्माण्यथं त्वदृष्टिते भवदर्थने स्वे ।
 यस्तावदस्य भलवानिह ज्ञविताशां
 सद्यश्छिनत्यनिमिषाय नमोऽस्तु तस्मै ॥ १७ ॥

यस्माद्धिभेम्यहमपि द्विपरार्धधिष्यय-
 मध्यासितः सकललोकनमस्कृतं यत् ।
 तेपे तपो भदुसवोऽवरुत्समान-
 स्तस्मै नमो भगवतेऽधिभभाय तुभ्यम् ॥ १८ ॥

तिर्यङ्मनुष्यविबुधादिषु ज्ञवयोनि-
 ष्वात्मेच्छयाऽऽत्मकृतसेतुपरीप्सया यः ।
 रेमे निरस्तरतिरप्यवरुद्धदेह-
 स्तस्मै नमो भगवते पुरुषोत्तमाय ॥ १९ ॥

योऽविद्ययानुपलतोऽपि दशार्धवृत्त्या
 निद्रामुवाह जठरीकृतलोकयात्रः ।
 अन्तर्जलेऽडिकशिपुस्पर्शानुकूलां
 भीमोर्मिभालिनि जनस्य सुभं विवृण्वन् ॥ २० ॥

यन्नाभिपद्मभवनादहमासमीज्य
 लोकत्रयोपकराणो यदनुग्रहेण ।
 तस्मै नमस्त उदरस्थभवाय योग-
 निद्रावसानविकसन्नविनेक्षणाय ॥ २१ ॥

सोऽयं समस्तजगतां सुदुष्टेक आत्मा
 सत्त्वेन यन्मृडयते भगवान् भगेन ।
 तेनैव मे दृशामनुस्मृशताद्यथाहं
 अक्ष्यामि पूर्ववद्विदं प्रणतप्रियोऽसौ ॥ २२ ॥

अेष प्रपन्नवरदो रमयाऽऽत्मशक्त्या
 यद्यत्कश्चिदति गृहीतगुणावतारः ।
 तस्मिन् स्वविक्रममिदं सृजतोऽपि येतो
 युञ्जत कर्मशमलं य यथा विजड्याम् ॥ २३ ॥

नाभिद्भृदादिह सतोऽम्भसि यस्य पुंसो
 विज्ञानशक्तिरहमासमनन्तशक्तोः ।

उपं विशित्रमिदमस्य विवृण्वतो मे
मा शीरिषीष्ट निगमस्य गिरां विसर्गः ॥ २४ ॥

सोऽसावदभ्रकरुणो भगवान् विवृद्ध-
प्रेमस्मितेन नयनाम्बुरुद्धं विजृम्भन् ।
उत्थाय विश्वविजयाय य नो विषादं
माध्व्या गिरापनयतात्पुरुषः पुराणः ॥ २५ ॥

मैत्रेय उवाच
स्वसम्भवं निशाग्न्यैवं तपोविद्यासमाधिभिः ।
यावन्मनो वयः स्तुत्वा विरराम स भिन्नवत् ॥ २६ ॥

अथाभिप्रेतमन्वीक्ष्य ब्रह्मणो मधुसूदनः ।
विषण्णयेतसं तेन कल्पव्यतिकराम्भसा ॥ २७ ॥

लोकसंस्थानविज्ञान आत्मनः परिमिधतः ।
तमाडागाधया वाया कश्मलं शमयन्निव ॥ २८ ॥

श्रीभगवानुवाच
मा वेदगर्भ गास्तन्द्रीं सर्ग उधमभावः ।
तन्मयाऽऽपादितं ह्यत्रे यन्मां प्रार्थयते भवान् ॥ २९ ॥

भूयस्त्वं तप आतिष्ठ विद्यां यैव मदाश्रयाम् ।
ताभ्यामन्तर्दृष्टिं ब्रह्मन् लोकान् द्रक्ष्यस्यपावृतान् ॥ ३० ॥

तत आत्मनि लोके य भक्तियुक्तः समाहितः ।
द्रष्टासि मां ततं ब्रह्मन् मयि लोकांस्त्वमात्मनः ॥ ३१ ॥

यदा तु सर्वभूतेषु दारुष्वग्निमिव स्थितम् ।
प्रतियक्षीत मां लोको जड्यात्तर्ह्येव कश्मलम् ॥ ३२ ॥

यदा रक्षितमात्मानं भूतेन्द्रियगुणाशयैः ।
स्वदुषेण भयोपेतं पश्यन् स्वाराज्यमृच्छति ॥ ३३ ॥

नानाकर्मवितानेन प्रजा बन्धिः सिसृक्षतः ।
नात्मावसीदत्यस्मिंस्ते वर्षायाम्भट्टनुग्रहः ॥ ३४ ॥

ऋषिमाधं न भद्राति पापीयांस्त्वां रजो गुणः ।
यन्मनो मयि निर्बद्धं प्रजाः संसृजतोऽपि ते ॥ ३५ ॥

ज्ञातोऽहं भवता त्वद्य द्रुर्विज्ञेयोऽपि देहिनाम् ।
 यन्मां त्वं मन्यसेऽयुक्तं भूतेन्द्रियगुणात्मभिः ॥ ३६ ॥
 तुभ्यं मद्भिषिकित्सायामात्मा मे दर्शितोऽबलिः ।
 नावेन सलिले मूलं पुष्करस्य विशिन्वतः ॥ ३७ ॥
 यथ्यकर्थाऽग मत्स्तोत्रं मत्कथाभ्युदयाङ्कितम् ।
 यद्वा तपसि ते निष्ठा स अेष मधुनुग्रहः ॥ ३८ ॥
 प्रीतोऽहमस्तु भद्रं ते लोकानां विजयेच्छया ।
 यदस्तौषीर्गुणामयं निर्गुणं मानुवर्णयन् ॥ ३९ ॥
 य अेतेन पुमान्नित्यं स्तुत्वा स्तोत्रेण मां भजेत् ।
 तस्याशु सम्प्रसीदयं सर्वकामवशेश्वरः ॥ ४० ॥
 पूर्तेन तपसा यज्ञैर्दानैर्योगसमाधिना ।
 शब्दं निःश्रेयसं पुंसां मत्प्रीतिस्तत्त्वविन्मतम् ॥ ४१ ॥
 अहमात्माऽऽत्मनां धातः प्रेष्ठः सन् प्रेयसामपि ।
 अतो मयि रतिं कुयाद्दिडादिर्यत्कृते प्रियः ॥ ४२ ॥
 सर्वविदमयेनेहमात्मनाऽऽत्माऽऽत्मयोनिना ।
 प्रजाः सृज यथा पूर्वं याश्च मय्यनुशेरते ॥ ४३ ॥
 मैत्रेय उवाच
 तस्मा अेवं जगत्स्रष्ट्रे प्रधानपुरुषेश्वरः ।
 व्यजयेदं स्वेन रूपेण कञ्चनामस्तिरोदधे ॥ ४४ ॥
 इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां
 संखितायां तृतीयस्कन्धे नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ दशमोऽध्यायः - १० ॥

विदुर उवाच
 अन्तर्हिते भगवति ब्रह्मा लोकपितामहः ।

प्रजाः ससर्ज कतिधा दैडिकीर्मानसीर्विभुः ॥ १ ॥

ये य मे भगवन् पृष्टास्त्वय्यर्था बहुवित्तम ।
तान् वदस्वानुपूर्व्येण छिन्धि नः सर्वसंशयान् ॥ २ ॥

सूत उवाच
अेवं सञ्चोदितस्तेन क्षत्रा कौषारवो मुनिः ।
प्रीतः प्रत्याह तान् प्रश्नान् वृद्धिस्थानथ भार्गव ॥ ३ ॥

मैत्रेय उवाच
विरिञ्चोऽपि तथा यङ्के द्विव्यं वर्षशतं तपः ।
आत्मन्यात्मानमावेश्य यदाह भगवानजः ॥ ४ ॥

तद्विलोक्याञ्जसम्भूतो वायुना यदधिष्ठितः ।
पद्ममभ्रश्च तत्कालकृतवीर्येण कम्पितम् ॥ ५ ॥

तपसा ङ्येधमानेन विद्यया यात्मसंस्थया ।
विवृद्धविज्ञानबलो न्यपाद्भयुं सडाभ्रसा ॥ ६ ॥

तद्विलोक्य विद्यद्व्यापि पुष्करं यदधिष्ठितम् ।
अनेन लोकान् प्राग्वीनान् कल्पितास्मीत्यचिन्तयत् ॥ ७ ॥

पद्मकोशं तदाऽऽविश्य भगवत्कर्मचोदितः ।
अेकं व्यभाङ्गीदुरुधा त्रिधा भाव्यं द्विसप्तधा ॥ ८ ॥

अेतावाञ्छुवलोकस्य संस्थाभेदः समाहृतः ।
धर्मस्य ङ्यनिमित्तस्य विपाकः परमेष्ठ्यसौ ॥ ९ ॥

विदुर उवाच
यदात्थ बहुरूपस्य उरेरद्वुतकर्मणः ।
कालाभ्यं लक्षणं ब्रह्मन् यथा वार्यय नः प्रभो ॥ १० ॥

मैत्रेय उवाच
गुणव्यतिकराकारो निर्विशेषोऽप्रतिष्ठितः ।
पुरुषस्तदुपादानमात्मानं लीलयासृजत् ॥ ११ ॥

विश्वं वै ब्रह्म तन्मात्रं संस्थितं विषणुमायया ।
धृष्टरेण परिच्छिन्नं कालेनाव्यक्तमूर्तिना ॥ १२ ॥

यथेदानीं तथाग्रे य पश्चाद्येतदीदृशम् ।

सर्गो नवविधस्तस्य प्राकृतो वैकृतस्तु यः ॥ १३ ॥
कालद्रव्यगुणैरस्य त्रिविधः प्रतिसङ्क्रमः ।
आद्यस्तु भुवतः सर्गो गुणवैधम्यमात्मनः ॥ १४ ॥
द्वितीयस्त्वल्भो यत्र द्रव्यज्ञानडियोदयः ।
भूतसर्गस्तृतीयस्तु तन्मात्रो द्रव्यशक्तिमान् ॥ १५ ॥
चतुर्थं अन्द्रियः सर्गो यस्तु ज्ञानडियात्मकः ।
वैकारिको देवसर्गः पञ्चमो यन्मयं मनः ॥ १६ ॥
षष्ठस्तु तमसः सर्गो यस्त्वबुद्धिकृतः प्रभो ।
षडिमे प्राकृताः सर्गा वैकृतानपि मे शृणु ॥ १७ ॥
रजोभाजो भगवतो लीलेयं हरिमेधसः ।
सप्तमो मुष्यसर्गस्तु षड्विधस्तस्थुषां च यः ॥ १८ ॥
वनस्पत्योषधिलता त्वक्सारं वीरुधो द्रुमाः ।
उत्स्रोतसस्तमःप्राया अन्तःस्पर्शा विशेषिणः ॥ १९ ॥
तिरश्चामष्टमः सर्गः सोऽष्टाविंशद्विधो मतः ।
अविद्यो भूरितमसः घ्राणज्ञा लृधवेदिनः ॥ २० ॥
गौरजो मखिषः कृष्णः सूकरो गवयो रुरुः ।
द्विशङ्काः पशवश्चोमे अविरुष्टश्च सत्तम ॥ २१ ॥
भरोऽश्वोऽश्वतरो गौरः शरभश्चमरी तथा ।
अते यैकशङ्काः क्षत्तः शृणु पञ्चनभान् पशून् ॥ २२ ॥
श्वा सुगालो वृको व्याघ्रो मार्जारः शशशल्लकौ ।
सिंहः कर्पिर्गजः कूर्मो गोधा च मकरादयः ॥ २३ ॥
कङ्कगृध्रभङ्गश्येनभासभल्लुकबर्हिणः ।
उंससारसयकाढकाकोलूकादयः षगाः ॥ २४ ॥
अर्वाऽत्स्रोतस्तु नवमः क्षत्तरेकविधो नृणाम् ।
रजोऽधिकाः कर्मपरा दुष्णे च सुभमानिनः ॥ २५ ॥
वैकृतास्त्रय अवेते देवसर्गश्च सत्तम ।
वैकारिकस्तु यः प्रोक्तः कौमारस्तूभयात्मकः ॥ २६ ॥

देवसर्गाश्चाष्टविधो विबुधाः पितरोऽसुराः ।
 गन्धर्वाप्सरसः सिद्धा यक्षरक्षांसि चारणाः ॥ २७ ॥
 भूतप्रेतपिशाचाश्च विधाघ्राः किन्नरादयः ।
 दशैते विदुराप्याताः सर्गास्ते विश्वसृक्ताः ॥ २८ ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि वंशान् मन्वन्तराणि च ।
 अेवं रजःप्लुतः स्रष्टा कल्पाद्विष्वात्मभूर्दरिः ।
 सृजत्यभोधसङ्कुल्य आत्मैवात्मानमात्मना ॥ २९ ॥
 एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां
 संछितायां तृतीयस्कन्धे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ अेकादशोऽध्यायः - ११ ॥

मैत्रेय उवाच
 यरमः सद्विशेषाणामनेकोऽसंयुतः सदा ।
 परमाणुः स विज्ञेयो नृणामैश्वर्यभ्रमो यतः ॥ १ ॥
 सत अेव पदार्थस्य स्वरुपावस्थितस्य यत् ।
 कैवल्यं परममडानविशेषो निरन्तरः ॥ २ ॥
 अेवं कालोऽप्यनुमितः सौक्ष्म्ये स्थौल्ये च सत्तम ।
 संस्थानभुक्त्या भगवानव्यक्तो व्यक्तभुग्विभुः ॥ ३ ॥
 स कालः परमाणुर्वे यो भुङ्क्ते परमाणुताम् ।
 सतोऽविशेषभुग्यस्तु स कालः परमो मडान् ॥ ४ ॥
 आणुर्द्रो परमाणू स्यात्त्रसरेणुस्रयः स्मृतः ।
 जालार्कंरश्म्यवगतः भ्रमेवानुपतन्नगात् ॥ ५ ॥
 त्रसरेणुत्रिकं भुङ्क्ते यः कालः स त्रुटिः स्मृतः ।
 शतभागस्तु वेधः स्यात्तैस्त्रिभिस्तु लवः स्मृतः ॥ ६ ॥
 निमेषस्त्रिलवो ज्ञेय आभातस्ते त्रयः क्षणः ।

क्षणान् पञ्च विदुः काष्ठां लघु ता दश पञ्च य ॥ ७ ॥

लघूनि वै समाभ्राता दश पञ्च य नाडिका ।

ते द्वे मुहूर्तः प्रहरः षड्यामः सप्त वा नृणाम् ॥ ८ ॥

द्वादशार्धपलोन्मानं यतुर्भिश्चतुरङ्गुलैः ।

स्वर्णमाषैः कृतश्छिद्रं यावत्प्रस्थजलप्लुतम् ॥ ९ ॥

यामाश्चत्वारश्चत्वारो मर्त्यानामडनी उभे ।

पक्षः पञ्चदशाडानि शुक्लः कृष्णश्च मानद ॥ १० ॥

तयोः समुख्ययो मासः पितृणां तदुत्तर्निशम् ।

द्वौ तावतुः षड्यनं दक्षिणं योत्तरं द्विवि ॥ ११ ॥

अथने याडनी प्रादुर्वत्सरो द्वादश स्मृतः ।

संवत्सरशतं नृणां परमायुर्निर्गृहितम् ॥ १२ ॥

ग्रहर्क्षतारा यङ्कस्थः परमाण्वादिना जगत् ।

संवत्सरावसानेन पर्येत्यनिमिषो विभुः ॥ १३ ॥

संवत्सरः परिवत्सर षडवत्सर एव य ।

अनुवत्सरो वत्सरश्च विदुर्द्वैवं प्रभाष्यते ॥ १४ ॥

यः सृज्यशक्तिमुरुधोऽथ्वसयन् स्वशक्त्या

पुंसोऽन्नमाय द्विवि धावति भूतभेदः ।

कालाभ्यया गुणमयं कृतुमिर्वितन्वन्

तस्मै अलिं हरत वत्सरपञ्चकाय ॥ १५ ॥

विदुर उवाच

पितृद्वेवमनुष्याणामायुः परमिदं स्मृतम् ।

परेषां गतिमायक्ष्व ये स्युः कल्पाद्भ्रुविदः ॥ १६ ॥

भगवान् वेद कालस्य गतिं भगवतो ननु ।

विश्वं विचक्षते धीरा योगराध्नेन यक्षुषा ॥ १७ ॥

मैत्रेय उवाच

कृतं त्रेता द्वापरं य कलिश्चेति यतुर्युगम् ।

दिव्यैर्द्वादशभिर्वर्षैः सावधानं निर्गृहितम् ॥ १८ ॥

यत्वारि त्रीणि द्वे यैकं कृतादिषु यथाक्रमम् ।

सङ्ख्यातानि सडस्त्राणि द्विगुणानि शतानि च ॥ १८ ॥

सन्ध्यांशयोरन्तरेण यः कालः शतसङ्ख्ययोः ।

तमेवाङ्घ्र्युगं तज्ज्ञा यत्र धर्मो विधीयते ॥ २० ॥

धर्मश्चतुष्पान्मनुजान् कृते समनुवर्तते ।

स एवान्येष्वधर्मेण व्येति पादेन वर्धता ॥ २१ ॥

त्रिलोक्या युगसाहस्रं बहिराब्रह्मणो दिनम् ।

तावत्येव निशा तात यन्निमीलति विश्वसृङ् ॥ २२ ॥

निशावसान आरब्धो लोककल्पोऽनुवर्तते ।

यावद्दिनं भगवतो मनून् भुञ्जश्चतुर्दश ॥ २३ ॥

स्वं स्वं कालं मनुर्भुङ्क्ते साधिकां ल्येकसप्ततिम् ।

मन्वन्तरेषु मनवस्तद्दृश्या ऋषयः सुराः ।

भवन्ति यैव युगपत्सुरेशाश्चानु ये च तान् ॥ २४ ॥

अेष दैनन्दिनः सर्गो ब्राह्मस्त्रैलोक्यवर्तनः ।

तिर्यङ्मृपितृदेवानां सम्भवो यत्र कर्मभिः ॥ २५ ॥

मन्वन्तरेषु भगवान् भिन्नत्सत्त्वं स्वमूर्तिभिः ।

मन्वादिभिरिदं विश्वमवत्युदितपौरुषः ॥ २६ ॥

तमोमात्रामुपादाय प्रतिसंरुद्धविक्रमः ।

कालेनानुगताशेष आस्ते तूष्णीं दिनात्यये ॥ २७ ॥

तमेवान्वपिधीयन्ते लोका भूराद्यस्त्रयः ।

निशायामनुवृत्तायां निर्मुक्तशशिभास्करम् ॥ २८ ॥

त्रिलोक्यां दृश्यमानायां शक्त्या सङ्घर्षाण्निना ।

यान्त्यूष्मणा मडलोकाञ्जनं भृगवाद्योऽर्दिताः ॥ २९ ॥

तावन्निभुवनं सद्यः कल्पान्तैधितसिन्धवः ।

प्लावयन्त्युत्कटाटोपयाण्डवातेरितोर्मयः ॥ ३० ॥

अन्तः स तस्मिन् सलिल आस्तेऽनन्तासनो हरिः ।

योगनिद्रानिमीलाक्षः स्तूयमानो जनालयैः ॥ ३१ ॥

अेवं विधैरुदोरात्रैः कालगत्योपलक्षितैः ।

अपक्षितमिवास्यापि परमायुर्वयः शतम् ॥ ३२ ॥

यदर्थमायुषस्तस्य परार्धमभिधीयते ।
 पूर्वः परार्धोऽपकान्तो ह्यपरोऽथ प्रवर्तते ॥ ३३ ॥
 पूर्वस्याद्यौ परार्धस्य ब्राह्मो नाम मडानभूत् ।
 कल्पो यत्राभवद्ब्रह्मा शब्दब्रह्मेति यं विदुः ॥ ३४ ॥
 तस्यैव यान्ते कल्पोऽभूद्यं पाद्ममभियक्षते ।
 यद्दुरेर्नाभिसरस आसील्लोकसरोरुडम् ॥ ३५ ॥
 अयं तु कथितः कल्पो द्वितीयस्यापि भारत ।
 वाराह इति विख्यातो यत्रासीत्सूकरो हरिः ॥ ३६ ॥
 कालोऽयं द्विपरार्धाभ्यो निमेष उपचर्यते ।
 अव्याकृतस्थानन्तस्य ह्यनार्देर्जगदात्मनः ॥ ३७ ॥
 कालोऽयं परमाण्वादिर्द्विपरार्धान्तं षष्ठः ।
 नैवेशितुं प्रभुर्भूम्न षष्ठरो धाममानिनाम् ॥ ३८ ॥
 विकारैः सञ्चितो युक्तैर्विशेषादिभिरावृतः ।
 आण्डकोशो बहिरयं पञ्चाशत्कोटि विस्तृतः ॥ ३९ ॥
 दशोत्तराधिर्द्वैत्र प्रविष्टः परमाणुवत् ।
 लक्ष्यतेऽन्तर्गताश्चान्ये कोटिशो ह्यण्डराशयः ॥ ४० ॥
 तदाडुरक्षरं ब्रह्म सर्वकारणकारणम् ।
 विषण्णोर्धाम परं साक्षात्पुरुषस्य मडात्मनः ॥ ४१ ॥
 इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां
 संखितायां तृतीयस्कन्धीकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ द्वादशोऽध्यायः - १२ ॥

मैत्रेय उवाच

इति ते वर्णितः क्षत्तः कालाभ्यः परमात्मनः ।

मलिमा वेदगर्भोऽथ यथास्राक्षीन्निबोध मे ॥ १ ॥
 ससर्जत्रेऽन्धतामिस्रमथ तामिस्रमादिकृत् ।
 मडामोहं य मोहं य तमश्चाज्ञानवृत्तयः ॥ २ ॥
 दृष्ट्वा पापीयसीं सृष्टिं नात्मानं बह्वमन्यत ।
 भगवद्दधानपूतेन मनसान्यां ततोऽसृजत् ॥ ३ ॥
 सनकं य सनन्दं य सनातनमथात्मभूः ।
 सनत्कुमारं य मुनीन्निष्ठियानूर्ध्वरेतसः ॥ ४ ॥
 तान् बभाषे स्वभूः पुत्रान् प्रजाः सृजत पुत्रकाः ।
 तन्नैर्यन्मोक्षधर्माणो वासुदेवपरायणाः ॥ ५ ॥
 सोऽवध्यातः सुतैरेवं प्रत्याभ्यातानुशासनैः ।
 क्रोधं द्रुविषहं जातं नियन्तुमुपयङ्गमे ॥ ६ ॥
 धिया निगृह्यमाणोऽपि भ्रुवोर्मध्यात्प्रजापतेः ।
 सधोऽजायत तन्मन्युः कुमारो नीललोहितः ॥ ७ ॥
 स वै रुरोद देवानां पूर्वजो भगवान् भवः ।
 नामानि कुरु मे धातः स्थानानि य जगद्गुरो ॥ ८ ॥
 एति तस्य वयः पाप्मो भगवान् परिपालयन् ।
 अब्यधाद्भद्रया वाया मा रोदीस्तत्करोमि ते ॥ ९ ॥
 यदरोदीः सुरश्रेष्ठ सोद्वेग एव बालकः ।
 ततस्त्वामभिधास्यन्ति नाम्ना रुद्र एति प्रजाः ॥ १० ॥
 वृदिन्द्रियाण्यसुर्व्योम वायुरग्निर्यत्नं मही ।
 सूर्यश्चन्द्रस्तपश्चैव स्थानान्यग्रे कृतानि मे ॥ ११ ॥
 मन्युर्मुनूर्मुडिनसो मडाञ्छिव ऋतध्वजः ।
 उग्ररेता भवः कालो वामदेवो धृतप्रतः ॥ १२ ॥
 धीर्वृत्तिरुशनोमा य नियुत्सर्पिरिलाम्बिका ।
 एरावती सुधा दीक्षा रुद्राण्यो रुद्र ते स्त्रियः ॥ १३ ॥
 गृडाणैतानि नामानि स्थानानि य सयोषणः ।
 ओम्भिः सृज प्रजा बह्वीः प्रजानामसि यत्पतिः ॥ १४ ॥

धृत्यादृष्टः स्वगुरुणा भगवानीललोडितः ।
 सत्त्वाकृतिसवभावेन ससर्जात्मसमाः प्रजाः ॥ १५ ॥
 रुद्राणां रुद्रसृष्टानां समन्ताद्ग्रसतां जगत् ।
 निशाम्यासङ्घ्यशो यूथान् प्रजापतिरशङ्कत ॥ १६ ॥
 अलं प्रजाभिः सृष्टाभिरीदृशीभिः सुरोत्तम ।
 मया सड दडन्तीभिर्दिशश्चक्षुर्भिरुल्बणैः ॥ १७ ॥
 तप आतिष्ठ भद्रं ते सर्वभूतसुभावडम् ।
 तपसैव यथा पूर्वं स्रष्टा विश्वमिदं भवान् ॥ १८ ॥
 तपसैव परं ज्योतिर्भगवन्तमधोक्षजम् ।
 सर्वभूतगुडावासमञ्जसा विन्दते पुमान् ॥ १९ ॥
 मैत्रेय उवाच
 अवेमात्मभुवाऽऽदृष्टः परिङ्म्य गिरां पतिम् ।
 बाढमित्यमुमामन्थ विवेश तपसे वनम् ॥ २० ॥
 अथाभिध्यायतः सर्गं दशपुत्राः प्रजङ्गिरे ।
 भगवच्छक्तियुक्तस्य लोडसन्तानडेतवः ॥ २१ ॥
 मरीचिरन्ध्रङ्गिरसौ पुलस्त्यः पुलडः ङतुः ।
 भृगुर्वसिष्ठो दक्षश्च दशमस्तत्र नारदः ॥ २२ ॥
 उत्सङ्गान्नारदो जङ्गे दक्षोऽङ्गुष्ठात्स्वयम्भुवः ।
 प्राणाद्भ्रसिष्ठः सञ्जातो भृगुस्त्वयि डराळुतुः ॥ २३ ॥
 पुलडो नाभितो जङ्गे पुलस्त्यः डर्णयोः ऋषिः ।
 अङ्गिरा मुभतोऽक्षणोऽत्रिर्मरीचिर्मनसोऽभवत् ॥ २४ ॥
 धर्मः स्तनादक्षिणतो यत्र नारायणः स्वयम् ।
 अधर्मः पृष्ठतो यस्मान्मृत्युर्लोडभयङ्करः ॥ २५ ॥
 डृदि डामो भ्रुवः डोधो लोभश्चाधरदच्छटात् ।
 आस्थाद्वाङ्गिस्त्विधो मेढ्रान्निर्दृतिः पायोरघाश्रयः ॥ २६ ॥
 छायायाः डर्दमो जङ्गे देवडूत्याः पतिः प्रभुः ।
 मनसो देडतश्चेदं जङ्गे विश्वङ्कतो जगत् ॥ २७ ॥
 वायं डुडितरं तन्वीं स्वयम्भूर्डरतीं मनः ।

अकामां यकमे क्षत्तः सकाम एति नः श्रुतम् ॥ २८ ॥

तमधर्मो कृतमतिं विलोक्य पितरं सुताः ।

मरीचिमुष्या मुनयो विश्रम्भात्प्रत्यजोधयन् ॥ २९ ॥

नैतत्पूर्वैः कृतं त्वद्य न करिष्यन्ति यापरे ।

यत्त्वं दृष्टितरं गच्छेरनिगृह्याद्गजं प्रभुः ॥ ३० ॥

तेज्जयसामपि ज्येतन्न सुश्लोक्यं जगद्गुरो ।

यद्भूतमनुतिष्ठन् वै लोकः क्षेमाय कल्पते ॥ ३१ ॥

तस्मै नमो भगवते य एदं स्वेन रोचिषा ।

आत्मस्थं व्यञ्जयामास स धर्मं पातुमर्हति ॥ ३२ ॥

स एत्थं गुणतः पुत्रान् पुरो दृष्ट्वा प्रजापतीन् ।

प्रजापतिपतिस्तन्वं तत्याज व्रीडितस्तदा ।

तां दिशो जगृहुर्घोरां नीलारं यद्विदुस्तमः ॥ ३३ ॥

कदाचिद्दध्यायतः स्रष्टुर्वेदा आसंश्चतुर्भुजात् ।

कथं सक्ष्याभ्यलं लोकान् समवेतान्यथा पुरा ॥ ३४ ॥

यातुर्लोत्रं कर्मतन्त्रमुपवेदनयैः सह ।

धर्मस्थ पादाश्चत्वारस्तथैवाश्रमवृत्तयः ॥ ३५ ॥

विदुर उवाच

स वै विश्वसृजाभीशो वेदादीन् मुषतोऽसृजत् ।

यद्यद्येनासृजद्देवस्तन्मे भ्रूडि तपोधन ॥ ३६ ॥

मैत्रेय उवाच

ऋयजुःसामाथर्वाष्यान् वेदान् पूर्वादिभिर्मुषैः ।

शास्त्रमिज्यां स्तुतिस्तोमं प्रायश्चित्तं व्यधात्कमात् ॥ ३७ ॥

आयुर्वेदं धनुर्वेदं गान्धर्वं वेदमात्मनः ।

स्थापत्यं यासृजद्देदं कमात्पूर्वादिभिर्मुषैः ॥ ३८ ॥

एतिहासपुराणानि पञ्चमं वेदमीश्वरः ।

सर्वेभ्य एव वक्त्रेभ्यः ससृजे सर्वदर्शनः ॥ ३९ ॥

षोडशयुज्यौ पूर्ववक्त्रात्पुरीष्यग्निष्टुतावथ ।

आभोर्यामातिरात्रौ य वाजपेयं सगोसवम् ॥ ४० ॥

विधा दानं तपः सत्यं धर्मस्येति पदानि च ।
 आश्रमांश्च यथासङ्ख्यमसृजत्सह वृत्तिभिः ॥ ४१ ॥
 सावित्रं प्राजापत्यं च ब्राह्मं याच बृहत्तथा ।
 वार्तासञ्चयशालीनशिलोऽग्न्येति वै गृहे ॥ ४२ ॥
 वैभानसा वालभिल्यौदुम्भराः कुनपा वने ।
 न्यासे कुटीरकः पूर्वं बह्वोदो संसन्निष्ठियौ ॥ ४३ ॥
 आ-वीक्षिकी त्रयी वार्ता दण्डनीतिस्तथैव च ।
 अेवं व्याहृतयश्चासन् प्राणवो ह्यस्य दहृतः ॥ ४४ ॥
 तस्योष्णिगासील्लोमभ्यो गायत्री च त्वयो विभोः ।
 त्रिष्टुभ्मांसात्सन्तुतोऽनुष्टुब्जगत्यस्थः प्रजापतेः ॥ ४५ ॥
 मज्जयाः पङ्क्तिरुत्पन्ना बृहती प्राणतोऽभवत् ।
 स्पर्शस्तस्याभवज्जिवः स्वरो देह उदाहृतः ॥ ४६ ॥
 षोडशमिन्द्रियाण्याहुस्तन्तःस्था बलमात्मनः ।
 स्वराः समविहारेण भवन्ति स्म प्रजापतेः ॥ ४७ ॥
 शब्दब्रह्मात्मनस्तस्य व्यक्ताव्यक्तात्मनः परः ।
 ब्रह्मावभाति विततो नानाशक्त्युपबृंहितः ॥ ४८ ॥
 ततोऽपरांमुपादाय स सर्गाय मनो दधे ।
 ऋषीणां भूदिवीर्याणामपि सर्गमविस्तृतम् ॥ ४९ ॥
 ज्ञात्वा तद्दृष्टये भूयश्चिन्तयामास कौरव ।
 अहो अद्भुतमेतन्मे व्यापृतस्यापि नित्यदा ॥ ५० ॥
 न ह्येधन्ते प्रजा नूनं दैवमत्र विघातकम् ।
 अेवं युक्तकृतस्तस्य दैवं यावेक्षतस्तदा ॥ ५१ ॥
 कस्य रुपमभूद्द्वेषा यत्कायमभियक्षते ।
 ताभ्यां रुपविभागाभ्यां मिथुनं समपद्यत ॥ ५२ ॥
 यस्तु तत्र पुमान् सोऽभून्मनुः स्वायम्भुवः स्वराट् ।
 स्त्री याऽऽसीत्शतरुपाऽऽप्या मलिष्यस्य मलात्मनः ॥ ५३ ॥
 तदा मिथुनधर्मैश्च प्रजा ह्येधाग्भूविवरे ।
 स यापि शतरुपायां पञ्चापत्यान्त्यजन्तत् ॥ ५४ ॥

प्रियप्रतोत्तानपादौ तिस्रः कन्याश्च भारत ।
 आकृतिर्देवदुतिश्च प्रसूतिरिति सत्तम ॥ ५५ ॥
 आकृति रुचये प्रादात्कर्दमाय तु मध्यमाम् ।
 दक्षायामात्प्रसूतिं य यत आपूरितं जगत् ॥ ५६ ॥
 एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां
 संखितायान्तृतीयस्कन्धे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ त्रयोदशोऽध्यायः - १३ ॥

श्रीशुक उवाच
 निशम्य वाचं वदतो मुनेः पुण्यतमां नृप ।
 भूयः पप्रच्छ कौरव्यो वासुदेवकथादृतः ॥ १ ॥
 विदुर उवाच
 स वै स्वायम्भुवः सम्राट् प्रियः पुत्रः स्वयम्भुवः ।
 प्रतिलभ्य प्रियां पत्नीं किं यकार ततो मुने ॥ २ ॥
 यरितं तस्य राजर्षेरादिराजस्य सत्तम ।
 भ्रूळि मे श्रद्धधानाय विष्वक्सेनाश्रयो ऽयसौ ॥ ३ ॥
 श्रुतस्य पुंसां सुचिरश्रमस्य
 नन्वञ्जसा सूचिभिरीडितोऽर्थः ।
 यत्तद्गुणानुश्रवणं मुकुन्द-
 पादारविन्दं हृद्येषु येषाम् ॥ ४ ॥
 श्रीशुक उवाच
 एति भ्रुवाणं विदुरं विनीतं
 सडस्रशीर्षाश्चरणोपधानम् ।
 प्रहृष्टरोमा भगवत्कथायां
 प्रणीयमानो मुनिरव्ययष्ट ॥ ५ ॥

मैत्रेय उवाच

यदा स्वभार्यया साकं जातः स्वायम्भुवो मनुः ।

प्राञ्जलिः प्राणतश्चेदं वेदगर्भमभाषत ॥ ६ ॥

त्वमेकः सर्वभूतानां जन्मकुद्धृत्तिदः पिता ।

अथापि नः प्रजानां ते शुश्रूषा केन वा भवेत् ॥ ७ ॥

तद्विधेदि नमस्तुभ्यं कर्मस्वीज्यात्मशक्तिषु ।

यत्कृत्वेल यशो विष्वगमुत्र य भवेद्गतिः ॥ ८ ॥

ब्रह्मोवाच

प्रीतस्तुभ्यमलं तात स्वस्ति स्ताद्वां क्षितीश्वर ।

यन्निर्यवीकेन लृटा शाधि मेऽत्यात्मनार्पितम् ॥ ९ ॥

अेतावत्यात्मजैर्वीर कार्या ल्यपथितिर्गुरौ ।

शक्त्याप्रमत्तैर्गुल्येत सादरं गतमत्सरैः ॥ १० ॥

स त्वमस्यामपत्यानि सदृशान्यात्मनो गुणैः ।

उत्याद्य शास धर्मेण गां यज्ञैः पुरुषं यज ॥ ११ ॥

परं शुश्रूषणं मलयं स्यात्प्रजारक्षया नृप ।

भगवांस्ते प्रजाभर्तुर्दृषीकेशोऽनुतुष्यति ॥ १२ ॥

येषां न तुष्टो भगवान् यज्ञालिङ्गो जनार्दनः ।

तेषां श्रमो ल्यपार्थाय यदात्मा नादृतः स्वयम् ॥ १३ ॥

मनुरुवाच

आदृशेऽलं भगवतो वर्तेयामीवसूदन ।

स्थानं त्विडानुजानीडि प्रजानां मम य प्रभो ॥ १४ ॥

यदोकः सर्वसत्त्वानां मडी मग्ना मडाम्भसि ।

अस्या उद्धरणे यत्नो देव देव्या विधीयताम् ॥ १५ ॥

मैत्रेय उवाच

परमेष्ठी त्वपां मध्ये तथा सन्नामवेक्ष्य गाम् ।

कथमेनां समुन्नेष्य षति दध्यौ धिया यिरम् ॥ १६ ॥

सृजतो मे क्षितिर्वालिः प्वाव्यमाना रसां गता ।

अथात्र किमनुष्ठेयमस्माभिः सर्गयोजितैः ।
 यस्याहं हृदयादासं स षशो विदधातु मे ॥ १७ ॥
 इत्यभिधायतो नासाविवरात्सहसानघ ।
 वराहतोको निरगाहङ्गुष्ठपरिमाणकः ॥ १८ ॥
 तस्याभिपश्यतः पश्यः क्षणेन किल भारत ।
 गजमात्रः प्रववृधे तदहम्भुतमभून्महत् ॥ १९ ॥
 मरीचिप्रभुषैर्विप्रैः कुमारैर्भुना सह ।
 दृष्ट्वा तत्सौकरं वृषं तर्कयामास चित्रधा ॥ २० ॥
 किमेतत्सौकरव्याजं सत्त्वं दिव्यमवस्थितम् ।
 अहो अताश्चर्यमिदं नासाया मे विनिःसृतम् ॥ २१ ॥
 दृष्टोऽङ्गुष्ठशिरोमात्रः क्षणाद्गण्डशिलासमः ।
 अपि स्विद्भगवानेष यज्ञो मे भेदयन्मनः ॥ २२ ॥
 इति भीमांसतस्तस्य ब्रह्माणः सह सूनुभिः ।
 भगवान् यज्ञपुरुषो जगर्जगेन्द्रसन्निभः ॥ २३ ॥
 ब्रह्माणं उर्षयामास हरिस्तांश्च द्विजोत्तमान् ।
 स्वगर्जितेन ककुभः प्रतिस्वनयता विभुः ॥ २४ ॥
 निशम्य ते घर्घरितं स्वभेद-
 क्षयिष्णु मायामयसूकरस्य ।
 जनस्तपःसत्यनिवासिनस्ते
 त्रिभिः पवित्रैर्भुनयोऽगृणान् स्म ॥ २५ ॥
 तेषां सतां वेदवितानमूर्तिः
 ब्रह्मावधार्यात्मगुणानुवादम् ।
 विनद्य भूयो विबुधोदयाय
 गजेन्द्रलीलो जलमाविवेश ॥ २६ ॥
 उत्क्षिप्तवालः भयरः कठोरः
 सटा विधुन्वन् पररोमशत्वङ् ।
 भुराहताभ्रः सितदंष्ट्रं षष्ठा-
 ज्योतिर्बलासे भगवान् महीध्रः ॥ २७ ॥

घ्राणेन पृथ्व्याः पदवीं विजिघ्रन्
 कोडापदेशः स्वयमध्वराङ्गः ।
 करालदंष्ट्रोऽप्यकरालदृग्भ्या-
 मुद्धीक्ष्य विप्रान् गृणतोऽविशत्सम् ॥ २८ ॥

स वज्रकूटाङ्गनिपातवेग-
 विशीर्णकुक्षिः स्तनयन्मुद-वान् ।
 उत्सृष्टदीर्घोर्मिभुजैरिवार्त-
 श्चुकोश यज्ञेश्वर पाछि मेति ॥ २९ ॥

भुरैः क्षुरप्रैर्दरयंस्तदाप
 उत्पारपारं त्रिपत्र रसायाम् ।
 ददर्श गां तत्र सुषुप्सुरगे
 यां श्रुवधानीं स्वयमभ्यधत् ॥ ३० ॥

(पातालमूलेश्वरभोगसंलतौ
 विन्यस्य पादौ पृथिवीं य बिभ्रतः ।
 यस्योपमानो न बभूव सोऽय्युतो
 ममास्तु माङ्गल्यविवृद्धये हरिः ॥)
 स्वदंष्ट्रयोद्धृत्य मर्डीं निमग्नं
 स उत्थितः संरुरुये रसायाः ।
 तत्रापि दैत्यं गदयाऽऽपतन्तं
 सुनाभसन्दीपिततीव्रमन्युः ॥ ३१ ॥

जघान रुन्धानमसह्यविडम्
 स लीलयेभं भृगराडिवाम्भसि ।
 तद्रक्तपङ्काङ्कितगाण्डतुण्डो
 यथा गजेन्द्रो जगतीं विस्मिन् ॥ ३२ ॥

तमालनीलं सितदन्तकोटया
 क्षमामुत्क्षिपन्तं गजलीलयाङ्ग ।
 प्रज्ञाय बद्धाञ्जलयोऽनुवाकैः
 विरिञ्चिमुग्ध्या उपतस्थुरीशम् ॥ ३३ ॥

ऋषय उच्युः

जितं जितं तेऽजितयज्ञभावन-

त्रयीं तनुं स्वां पश्चिधुन्वते नमः ।
यद्रोमगर्तेषु निलिव्युरध्वरा-
स्तस्मै नमः कारणसूकराय ते ॥ ३४ ॥

उपं तवैतन्ननु दृष्टतात्मनां
दुर्दर्शनं देव यदध्वरात्मकम् ।
छन्दांसि यस्य त्वयि बर्हिरोम-
स्वाज्यं दृशि त्वङ्घ्रिषु यातुर्लोत्रम् ॥ ३५ ॥

स्रक्तुण्ड आसीत्सुव षश नासयो-
रिडोदरेयमसाः कर्णरन्ध्रे ।
प्राशित्रमास्ये ग्रसने अडास्तु ते
यथ्यर्वाणं ते भगवन्नग्निडोत्रम् ॥ ३६ ॥

दीक्षानुजम्भोपसदः शिरोधरे
त्वं प्रायणीयोदयनीयदंष्ट्रः ।
जिह्वा प्रवर्ग्यस्तव शीर्षकं कृतोः
सभ्यावसथ्यं चितयोऽसवो छि ते ॥ ३७ ॥

सोमस्तु रेतः सवनान्यवस्थितिः
संस्था विभेदास्तव देव धातवः ।
सत्राणि सर्वाणि शरीरसन्धि-
स्त्वं सर्वयज्ञाङ्कतुरिष्टिबन्धनः ॥ ३८ ॥

नमो नमस्तेऽभिलमन्त्रदेवता-
द्रव्याय सर्वकृतवे छियात्मने ।
वैराग्यभक्त्याऽऽत्मजयानुभावित-
ज्ञानाय विद्यागुरवे नमो नमः ॥ ३९ ॥

दंष्ट्राग्रकोट्या भगवंस्त्वया धृता
विराजते भूधर भूः सभूधरा ।
यथा वनान्निःसरतो दत्ता धृता
मतःस्रग्जन्द्रस्य सपत्रपद्मिनी ॥ ४० ॥

त्रयीमयं उपमिदं य सौकरं
भूमण्डलेनाथ दत्ता धृतेन ते ।
यकास्ति शङ्खगोढघनेन भूयसा

कुलायलेन्द्रस्य यथैव विभ्रमः ॥ ४१ ॥

संस्थापयैनां जगतां सतस्थुषां
लोकाय पत्नीमसि मातरं पिता ।
विधेम यास्यै नमसा सड त्वया
यस्यां स्वतेजोऽग्निविवारणावधाः ॥ ४२ ॥

ऋद्धीतान्यतमस्तव प्रभो
रसां गताया भुव उद्विर्बर्द्धाम् ।
न विस्मयोऽसौ त्वधि विश्वविस्मये
यो माययेदं ससृजेऽतिविस्मयम् ॥ ४३ ॥

विधुन्वता वेदमयं निजं वपुः
जनस्तपःसत्यनिवासिनो वयम् ।
सटाशिभोद्धृतशिवाम्बुभिन्तुभिः
विमृज्यमाना भृशमीश पाविताः ॥ ४५ ॥

स वै अत भ्रष्टमतिस्तवैष ते
यः कर्मणां पारमपारकर्मणः ।
यद्योगमायागुणयोगमोहितं
विश्वं समस्तं भगवन् विधेहि शम् ॥ ४५ ॥

मैत्रेय उवाच
धृत्युपस्थीयमानस्तैः मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ।
सलिले स्वप्पुराकान्त उपाधत्तावितावनिम् ॥ ४६ ॥

स धृत्यं भगवानुर्वी विष्वक्सेनः प्रजापतिः ।
रसाया लीलयोन्नीतामप्सु न्यस्य यथौ हरिः ॥ ४७ ॥

य अवेमेतां हरिमेधसो हरैः
कथां सुभद्रां कथनीयमायिनः ।
शृण्वीत भक्त्या श्रवयेत वोशतीं
जनार्दनोऽस्याशु हृदि प्रसीदति ॥ ४८ ॥

तस्मिन् प्रसन्ने सकलाशिषां प्रभौ
डिं दूर्लभं ताभिरलं ववात्मभिः ।
अनन्यदृष्ट्या भजतां गुडाशयः

स्वयं विधत्ते स्वगतिं परः पराम् ॥ ४९ ॥

को नाम लोके पुरुषार्थसारवित्

पुरा कथानां भगवत्कथासुधाम् ।

आपीय कर्णाञ्जलिभिर्भवापडा-

मडो विरजयेत् विना नरेतरम् ॥ ५० ॥

एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां संहितायां

तृतीयस्कन्धे वराहप्रादुर्भावानुवाङ्मनि त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ यत्तुर्दशोऽध्यायः - १४ ॥

श्रीशुक उवाच

निशम्य कौषारविणोपवर्णितां

उरेः कथां कारणसूकरात्मनः ।

पुनः स पप्रच्छ तमुद्यताञ्जलि-

र्न्यातितृप्तो विदुरो धृतप्रतः ॥ १ ॥

विदुर उवाच

तेनैव तु मुनिश्रेष्ठ उरिणा यज्ञमूर्तिना ।

आदित्यो डिरेणयाक्षो उत एत्यनुशुश्रुम ॥ २ ॥

तस्य योद्धरतः क्षोणीं स्वदंष्ट्राग्रेण लीलया ।

द्वैत्यराजस्य च ब्रह्मन् कस्माद्धेतोरभून्मृधः ॥ ३ ॥

(श्रद्धानाय भक्ताय ब्रूहि तज्जन्म विस्तरम् ।

ऋषे न तृप्यति मनः परं कौतूहलं हि मे ॥)

मैत्रेय उवाच

साधु वीर त्वया पृष्टमवतारकथां उरेः ।

यत्त्वं पृच्छसि मर्त्यानां मृत्युपाशविशातनीम् ॥ ४ ॥

यथोत्तानपटः पुत्रो मुनिना गीतयार्भकः ।

मृत्योः कृतवैव मूर्ध्निङ्घ्रिमारुरोड उरेः पटम् ॥ ५ ॥

अथात्रापीतिहासोऽयं श्रुतो मे वर्णितः पुरा ।
 ब्रह्मणो देवदेवेन देवानामनुपृच्छताम् ॥ ६ ॥
 दितिर्दाक्षायणी क्षत्तर्माश्रीयं कश्यपं पतिम् ।
 अपत्यकामा यकमे सन्ध्यायां लृच्छयार्दिता ॥ ७ ॥
 षष्ठ्वाग्निजिह्वं पयसा पुरुषं यजुषां पतिम् ।
 निम्बोयत्यर्कं आसीनमञ्जगारे समाहितम् ॥ ८ ॥
 दितिरुवाच
 अेष मां त्वत्कृते विद्वन् काम आत्तशरासनः ।
 दूनोति दीनां विक्रम्य रम्भामिव मतङ्गजः ॥ ९ ॥
 तद्भवान् दृश्यमानायां सपत्नीनां समृद्धिभिः ।
 प्रजावतीनां भद्रं ते मय्यायुङ्क्तामनुग्रहम् ॥ १० ॥
 भर्तार्यामोरुमानानां लोकानाविशते यशः ।
 पतिर्भवद्विधो यासां प्रजया ननु जायते ॥ ११ ॥
 पुरा पिता नो भगवान् दक्षो दृष्टितृप्तसलः ।
 कं वृणीत वरं वत्सा षत्यपृच्छत नः पृथक् ॥ १२ ॥
 स विदित्वाऽऽत्मजानां नो भावं सन्तानभावनः ।
 त्रयोदशाददात्तासां यास्ते शीलमनुव्रताः ॥ १३ ॥
 अथ मे कुरु कल्याण कामं कञ्च विलोचन ।
 आर्तोपसर्षणं भूमन्नमोघं हि महीयसि ॥ १४ ॥
 एति तां वीर मारीचः कृपाणां बहुभाषिणीम् ।
 प्रत्याहानुनयन् वाया प्रवृद्धान्ङ्गकश्मलाम् ॥ १५ ॥
 अेष तेऽहं विधास्यामि प्रियं भीरु यद्विच्छसि ।
 तस्याः कामं न कः कुर्यात्सिद्धिस्त्रैवर्गिकी यतः ॥ १६ ॥
 सर्वाश्रमानुपादाय स्वाश्रमेण कलत्रवान् ।
 व्यसनार्णवमत्येति जलयानैर्यथार्णवम् ॥ १७ ॥
 यामाहुरात्मनो ह्यर्थं श्रेयस्कामस्य मानिनि ।
 यस्यां स्वधुरमध्यस्य पुमांश्चरति विज्वरः ॥ १८ ॥

यामाश्रित्येन्द्रियारातीन् दुर्जयानितराश्रमैः ।
 वयं जयेम डेलाभिर्दस्यून् दुर्गपतिर्यथा ॥ १९ ॥
 न वयं प्रभवस्तां त्वामनुकर्तुं गृहेश्वरि ।
 अप्यायुषा वा कात्स्न्येन ये आन्ये गुणगृध्रवः ॥ २० ॥
 अथापि काममेतं ते प्रजात्वै करवाण्यलम् ।
 यथा मां नातिरोयन्ति मुहुर्तं प्रतिपालय ॥ २१ ॥
 अेषा घोरतमा वेला घोराणां घोरदर्शना ।
 यरन्ति यस्यां भूतानि भूतेशानुचराणि ७ ॥ २२ ॥
 अेतस्यां साध्वि सन्ध्यायां भगवान् भूतभावनः ।
 परीतो भूतपर्षद्भिर्वृषेणाटति भूतराट् ॥ २३ ॥
 श्मशानयङ्कानिलधूलिधूम-
 विडीर्णविधोतजटाकलापः ।
 भस्मावगुण्डामलरुडमटेडो
 देवस्त्रिभिः पश्यति देवरस्ते ॥ २४ ॥
 न यस्य लोके स्वजनः परो वा
 नात्यादृतो नोत कश्चिद्विगर्ह्यः ।
 वयं प्रतैर्यञ्चरणापविद्धा-
 माशास्मडेऽञ्जो भत भुक्तभोगाम् ॥ २५ ॥
 यस्थानवधायरितं मनीषिणो
 गृणन्त्यविधापटलं बिभित्सवः ।
 निरस्तसाभ्यातिशयोऽपि यत्स्वयं
 पिशाचयर्थाभयरद्रतिः सताम् ॥ २६ ॥
 उसन्ति यस्यायरितं छि दुर्भगाः
 स्वात्मन् रतस्याविदुषः समीहितम् ।
 यैर्वस्त्रमाव्याभरणानुलोपनैः
 श्मभोजनं स्वात्मतयोपलावितम् ॥ २७ ॥
 ब्रह्माद्यो यत्कृतसेतुपाला
 यत्काराणां विश्वमिदं च माया ।
 आज्ञाकरी तस्य पिशाचयर्था

अहो विभूमश्चरितं विडम्बनम् ॥ २८ ॥

मैत्रेय उवाच

सैवं संविदिते भर्त्रा मन्मथोन्मथितेन्द्रिया ।

जग्राड वासो ब्रह्मर्षेर्वृषलीव गतत्रपा ॥ २९ ॥

स विदित्वाथ भार्यायास्तं निर्भन्धं विकर्मणि ।

न्त्वा दृष्टाय रडसि तथाथोपविवेश ह ॥ ३० ॥

अथोपस्पृश्य सलिलं प्राणानायम्य वाग्यतः ।

ध्यायञ्जजाप विरञ्जं ब्रह्मज्योतिः सनातनम् ॥ ३१ ॥

दितिस्तु प्रीडिता तेन कर्मावधेन भारत ।

उपसङ्गम्य विप्रर्षिमधोभुष्यभ्यभाषत ॥ ३२ ॥

दितिरुवाच

मा मे गर्भमिमं ब्रह्मन् भूतानामृषभोऽवधीत् ।

रुद्रः पतिर्हि भूतानां यस्याकरवमंडसम् ॥ ३३ ॥

नमो रुद्राय मडते देवायोग्राय मीढुषे ।

शिवाय न्यस्तदण्डाय धृतदण्डाय मन्यवे ॥ ३४ ॥

स नः प्रसीदतां भामो भगवानुर्वनुग्रहः ।

व्याधस्याप्यनुकम्प्यानां स्त्रीणां देवः सतीपतिः ॥ ३५ ॥

मैत्रेय उवाच

स्वसर्गस्याशिषं लोड्यामाशासानां प्रवेपतीम् ।

निवृत्तसन्धानियमो भार्यामाल प्रजापतिः ॥ ३६ ॥

कश्यप उवाच

अप्रायत्यादात्मनस्ते दोषान् मौडूर्तिक्रादुत ।

मन्निदेशातिथारेण देवानां यातिडेलनात् ॥ ३७ ॥

भविष्यतस्तवाभद्रावभद्रे जाठराधमौ ।

लोकान् सपावांस्त्रीश्चाण्डि मुडुराकन्दयिष्यतः ॥ ३८ ॥

प्राणिनां हन्यमानानां दीनानामकृतागसाम् ।

स्त्रीणां निगृह्यमाणानां कोपितेषु मडात्मसु ॥ ३९ ॥

तदा विश्वेश्वरः कुड्यो भगवान् लोकभावनः ।

उनिष्यत्यवतीर्यासौ यथाद्ग्रीन् शतपर्वधृक् ॥ ४० ॥

दितिरुवाच

वधं भगवता साक्षात्सुनाभोदारबाहुना ।

आशासे पुत्रयोर्मर्त्यं मा कुड्याद्ब्राह्मणाद्विभो ॥ ४१ ॥

न ब्रह्मदण्डस्य न भूतभयस्य च ।

नारकाश्चानुगृह्णन्ति यां यां योनिमसौ गतः ॥ ४२ ॥

कश्यप उवाच

कृतशोकानुतापेन सधः प्रत्यवमर्शनात् ।

भगवत्युरुमानाख्य भवे मय्यपि यादरात् ॥ ४३ ॥

पुत्रस्यैव तु पुत्राणां भवितैकः सतां मतः ।

गास्यन्ति यद्यशः शुद्धं भगवद्यशसा समम् ॥ ४४ ॥

योगैर्द्धमेव दुर्वर्णं भावयिष्यन्ति साधवः ।

निर्वैराद्विभिरात्मानं यच्छीलमनुवर्तितुम् ॥ ४५ ॥

यत्प्रसादाद्विदं विश्वं प्रसीदति यदात्मकम् ।

स स्वदृग्भगवान् यस्य तोष्यतेऽनन्यथा दृशा ॥ ४६ ॥

स वै मलाभागवतो मलात्मा

मलानुभावो मलतां मलिष्ठः ।

प्रवृद्धमक्त्या ल्यनुभाविताशये

निवेश्य वैकुण्ठमिमं विहास्यति ॥ ४७ ॥

अलम्पटः शीलघरो गुणाकरो

दृष्टः परर्द्ध्या व्यथितो दुःप्रितेषु ।

अभूतशत्रुर्जगतः शोकलता

नैदाधिकं तापमिवोदुराजः ॥ ४८ ॥

अन्तर्भ्रिश्चामलमञ्जनेत्रं

स्वपूरुषेच्छानुगृहीतउपम् ।

पौत्रस्तव श्रीललनाललामं

द्रष्टा स्फुरत्कुण्डलमण्डिताननम् ॥ ४९ ॥

मैत्रेय उवाच

श्रुत्वा भागवतं पौत्रमभोदत दितिर्भृशम् ।

पुत्रयोश्च वधं कृष्णाद्धित्वाऽऽसीन्मलामनाः ॥ ५० ॥

एति श्रीमद्भागवते मलापुराणे पारमहंस्यां संछितायां
तृतीयस्कन्धे दितिकश्यपसंवादे यतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ पञ्चदशोऽध्यायः - १५ ॥

मैत्रेय उवाच

प्राजापत्यं तु तत्तेजः परतेजोऽनं दितिः ।
धधार वर्षाणि शतं शङ्कुमाना सुरार्दनात् ॥ १ ॥

लोके तेन उतालोके लोकपाला उत्तौजसः ।
न्यवेद्यन् विश्वसृजे ध्वान्तव्यतिकरं दिशाम् ॥ २ ॥

देवा ऋचुः
तम अेतद्विभो वेत्थ संवित्रा यद्भयं भृशम् ।
न ह्यव्यक्तं भगवतः कालेनास्पृष्टवर्त्मनः ॥ ३ ॥

देवदेव जगद्धातर्लोङ्कनाथशिभामणे ।
परेषामपरेषां त्वं भूतानामसि भाववित् ॥ ४ ॥

नमो विज्ञानवीर्याय माययेदमुपेयुषे ।
गृहीतगुणभेदाय नमस्तेऽव्यक्तथोनये ॥ ५ ॥

ये त्वानन्येन भावेन भावयन्त्यात्मभावनम् ।
आत्मनि प्रोतभुवनं परं सदसदात्मकम् ॥ ६ ॥

तेषां सुपुत्रयोगानां जितश्चासेन्द्रियात्मनाम् ।
लब्धयुष्मत्प्रसादानां न कुतश्चित्पराभवः ॥ ७ ॥

यस्य वाया प्रजाः सर्वा गावस्तन्त्येव यन्त्रिताः ।
उरन्ति अविमायत्तास्तस्मै मुप्याय ते नमः ॥ ८ ॥

स त्वं विधत्स्व शं भूमंस्तमसा लुप्तकर्मणाम् ।
अदभ्रदयया दृष्ट्या आपन्नानर्हसीक्षितुम् ॥ ९ ॥

शेष देव द्वितोर्गर्भ ओजः काश्यपमर्षितम् ।
द्विशस्तिमिरयन् सर्वा वर्धतेऽग्निरिवैधसि ॥ १० ॥

मैत्रेय उवाच

स प्रलस्य मडाभाडो भगवान् शब्दगोचरः ।
प्रत्यायष्टात्मभूर्देवान् प्रीष्टान् रुचिरया गिरा ॥ ११ ॥

ब्रह्मोवाच

मानसा मे सुता युष्मत्पूर्वजाः सनकाद्यः ।
येरुर्विडायसा लोकाल्लोकैषु विगतस्पृहाः ॥ १२ ॥

त अेकदा भगवतो वैकुण्ठस्यामलात्मनः ।
ययुर्वैकुण्ठनिलयं सर्वलोकनमस्कृतम् ॥ १३ ॥

वसन्ति यत्र पुरुषाः सर्वे वैकुण्ठमूर्तयः ।
येऽनिमित्तनिमित्तेन धर्मोपाराधयन् उरिम् ॥ १४ ॥

यत्र याद्यः पुमानास्ते भगवान् शब्दगोचरः ।
सत्त्वं विष्टस्य विरञ्जं स्वानां नो मृडयन् वृषः ॥ १५ ॥

यत्र नैःश्रेयसं नाम वनं कामदुष्टैर्द्रुमैः ।
सर्वर्तुश्रीभिर्विभ्राजत्सैवत्यमिव मूर्तिमत् ॥ १६ ॥

वैमानिकाः सललनाश्चरितानि यत्र
गायन्ति यत्र शमलक्षपणानि भर्तुः ।
अन्तर्जलेऽनुविकसन्मधुमाधवीनां
गन्धेन भण्डितधियोऽप्यनिलं क्षिपन्तः ॥ १७ ॥

पारावतान्यभृतसारसयङ्कवाक-
दात्यूल्लसशुकतित्तिरिर्बर्हिषां यः ।
डोलाडलो विरभतेऽचिरमात्रमुञ्चैः
भृङ्गाधिपे उरिक्थामिव गायमाने ॥ १८ ॥

मन्दारकुन्दकुम्भोत्पलयम्पकार्ण-
पुत्रागानागबकुलाम्बुजपारिजाताः ।
गन्धेऽर्थिते तुलसिकाभरणेन तस्या
यस्मिंस्तपः सुमनसो बहु मानयन्ति ॥ १९ ॥

यत्सङ्कुलं उरिपदानतिमात्रदृष्टै-
 वैदूर्यमारकतलेममयैर्विमानैः ।
 येषां भृङ्गलटितटाः स्मितशोभिमुभ्यः
 कृष्णात्मनां न रज आदधुरुत्समयाद्यैः ॥ २० ॥

श्री रूपाणी क्वाणायती यरएारविन्दं
 लीलाभुञ्जेन उरिसन्ननि मुक्तदोषा ।
 संलक्ष्यते स्फुटिककुड्य उपेतलेभि
 सम्मार्ज्जतीव यदनुग्रहोऽन्यथलः ॥ २१ ॥

वापीषु विद्रुमतटास्वमलामृतासु
 प्रेष्यान्विता निजवने तुलसीभिराशाम् ।
 अब्यर्थती स्वलकमुन्नसमीक्ष्य वङ्ग-
 मुखेषितं भगवतेत्यमताऽग यच्छ्रीः ॥ २२ ॥

यत्र प्रजन्त्यधभिदो रथनानुवादात्
 श्णवन्ति येऽन्यविषयाः कुकथा मतिधीः ।
 यास्तु श्रुता उतभगैर्नृभिरात्तसारा-
 स्तांस्तान् क्षिपन्त्यशरशेषु तमःसु उन्त ॥ २३ ॥

येऽब्यर्थितामपि य नो नृगतिं प्रपन्नाः
 ज्ञानं य तत्त्वविषयं सल धर्म यत्र ।
 नाराधनं भगवतो वितरन्त्यमुष्य
 सम्मोहिता विततया अत मायया ते ॥ २४ ॥

यस्य प्रजन्त्यनिमिषामृषामानुवृत्त्या
 दूरे यमा ल्युपरि नः स्मृलणीयशीलाः ।
 भर्तुर्मिथः सुयशसः कथनानुराग-
 वैकलव्यबाष्पकलया पुलकीकृताऽगाः ॥ २५ ॥

तद्विश्वगुर्वधिकृतं भुवनैकवन्धं
 द्रियं विशित्रविबुधाञ्चविमानशोचिः ।
 आपुः परां मुदमपूर्वमुपेत्य योग-
 मायाबलेन मुनयस्तदथो विदुःकुठम् ॥ २६ ॥

तस्मिन्नतीत्य मुनयः षडसज्जमानाः
 कक्षाः समानवयसावथ सप्तमायाम् ।

देषावयक्षत गृहीतगदौ परार्ध-
केयूरकुण्डलकिरीटविटङ्कुवेधौ ॥ २७ ॥

मत्तद्विरेकवनमालिकया निवीतौ
विन्यस्तयासितयतुष्टयबाहुमध्ये ।
वङ्गं भ्रुवा कुटिलया स्फुटनिर्गमाभ्यां
रक्तक्षणेन य मनाग्रभसं दधानौ ॥ २८ ॥

द्वार्येतयोर्निविविशुर्मिषितोरपृष्ट्वा
पूर्वा यथा पुरटवज्जकपाटिका याः ।
सर्वत्र तेऽविषमया मुनयः स्वदृष्टया
ये सञ्चरन्त्यविडता विगताभिःशङ्काः ॥ २९ ॥

तान् वीक्ष्य वातरशनांश्चतुरः कुमारान्
वृध्दान् दशार्धवयसो विद्वितात्मतत्त्वान् ।
वेत्रेण चास्मलयतामतद्वर्द्धांस्तौ
तेजो विडस्य भगवत्प्रतिकूलशीलौ ॥ ३० ॥

ताभ्यां मिषत्स्वनिमिषेषु निषिध्यमानाः
स्वर्द्धत्तमा ह्यपि हरेः प्रतिहारपाभ्याम् ।
उच्युस्सुहृत्तमद्विद्विक्षितभङ्गं षषत्
कामानुजेन सडसा त उपाप्सुताक्षाः ॥ ३१ ॥

मुनय उच्युः
को वामिडैत्य भगवत्परिचर्ययोर्यैः
तद्भूमिषां निवसतां विषमः स्वभावः ।
तस्मिन् प्रशान्तपुरुषे गतविग्रहे वां
को वाऽऽत्मवत्कुडकयोः परिशङ्कनीयः ॥ ३२ ॥

न ह्यन्तरं भगवतील समस्तकुक्षा-
वात्मानमात्मनि नभो नभसीव धीराः ।
पश्यन्ति यत्र युवयोः सुरविङ्गिनोः किं
व्युत्पादितं ह्युदरभेदि भयं यतोऽस्य ॥ ३३ ॥

तद्गाममुष्य परमस्य विकुण्ठं भर्तुः
कर्तुं प्रकृष्टमिड धीमलि मन्दधीभ्याम् ।
लोकानितो व्रजतमन्तरभावदृष्टया

पापीयसस्त्रय धमे शिपवोऽस्य यत्र ॥ ३४ ॥

तेषामितीरितमुभाववधार्थं धोरं
तं ब्रह्मदण्डमनिवारणमस्त्रपूजैः ।
सधो उरेरनुयरावुरुभिभ्यतस्तत्
पादग्रहावपततामतिकातरेण ॥ ३५ ॥

भूयादधोनि भगवद्भिरकारि दण्डो
यो नौ उरेत सुरहेलनमप्यशेषम् ।
मा वोऽनुतापकलया भगवत्स्मृतिघ्नो
मोडो भवेद्विड तु नौ प्रजतोरेधोऽधः ॥ ३६ ॥

अेवं तदैव भगवानरविन्दनाभः
स्वानां विबुध्य सदतिक्रममार्थलुधः ।
तस्मिन्त्यथौ परमहंसमलामुनीनां
अन्वेषणीययरणौ यलयन् सड श्रीः ॥ ३७ ॥

तं त्वागतं प्रतिहृतौपयिकं स्वपुम्भिः
तेऽयक्षताक्षविषयं स्वसमाधिभाज्यम् ।
हंसश्रियोर्व्यञ्जनयोः शिववायुलोल-
श्छुभ्रातपत्रशशिडेसरशीकराभ्युम् ॥ ३८ ॥

कृत्स्नप्रसादसुमुपुं स्पृहाणीयधाम-
स्नेहावलोककलया हृदि संस्पृशन्तम् ।
श्यामे पृथावुरसि शोभितया श्रियास्व-
श्रूडामणिं सुभगयन्तमिवात्मधिष्यम् ॥ ३९ ॥

पीतांशुके पृथु नितम्बिनि विस्फुरन्त्या
काञ्च्यालिभिर्विरुतया वनमालया च ।
वल्लुप्रकोष्ठवलयं विनतासुतांसे
विन्त्यस्तडस्तमितरेण धुनानमञ्जम् ॥ ४० ॥

विद्युत्क्षिपन् मकरकुण्डलमाण्डनाई-
गाण्डस्थलोन्नसमुपुं मणिमत्किरीटम् ।
दोर्दण्डघण्डविवरे उरता परार्ध्य-
हारोण कन्धरगतेन च कौस्तुभेन ॥ ४१ ॥

अत्रोपसृष्टमिति योऽस्मिन्मिन्द्रिरायाः
 स्वानां धिया विरचितं बहु सौष्ठवाढ्यम् ।
 मध्यं भवस्य भवतां च भञ्जन्तमङ्गं
 नेमुर्निरीक्ष्य न वितृमद्दृशो मुदा कैः ॥ ४२ ॥

तस्यारविन्दनयनस्य पदारविन्द-
 डिञ्जल्मिश्रतुलसीमकरन्दवायुः ।
 अन्तर्गतः स्वविवरेण यकार तेषां
 सङ्क्षोभमक्षरजुषामपि चित्ततन्वोः ॥ ४३ ॥

ते वा अभुष्य वदनासितपद्मकोश-
 मुद्गीक्ष्य सुन्दरतराधरकुन्दलासम् ।
 लब्धाशिषः पुनरवेक्ष्य तदीयमङ्घ्रि-
 द्वन्द्वं नभारुणामणिश्रयाणं निदध्युः ॥ ४४ ॥

पुंसां गतिं मृगयतामिह योगमार्गैः
 ध्यानास्यदं बहु मतं नयनाभिरामम् ।
 पौस्नं वपुर्दृश्यान्मनन्यसिद्धै-
 शैत्यत्तिकैः समगृणन् युतमष्टभोगैः ॥ ४५ ॥

कुमारा उच्युः
 योऽन्तर्हितो हृदि गतोऽपि दुरात्मनां त्वं
 सोऽद्यैव नो नयनमूलमनन्त राक्षः ।
 यत्सर्वं कर्णविवरेण गुडां गतो नः
 पित्रानुवर्णितरुडा भवदुष्टभवेन ॥ ४६ ॥

तं त्वां विद्याम भगवन् परमात्मतत्त्वं
 सत्त्वेन सम्प्रति रतिं रथयन्तमेषाम् ।
 तत्तेऽनुतापविदितैर्दृढभक्तियोगै-
 रुद्ग्रन्थयो हृदि विदुर्मुनयो विरागाः ॥ ४७ ॥

नात्यन्तिकं विगणयन्त्यपि ते प्रसादं
 किन्त्वन्यदपितभयं भ्रुव उन्नयैस्ते ।
 येऽङ्ग त्वदङ्घ्रिशरणा भवतः कथायाः
 कीर्तन्यतीर्थयशसः कुशला रसज्ञाः ॥ ४८ ॥

कामं भवः स्ववृञ्जिनैर्निरयेषु नः स्ता-

અ્યેતોઽલિવધદિ નુ તે પદ્યો રમેત ।
વાયશ્ચ નસ્તુલસિવધદિ તેઽડ્ઘ્નિશોભાઃ
પૂર્યેત તે ગુણગણૈર્યદિ કર્ણરન્ધ્રઃ ॥ ૪૯ ॥

પ્રાદુશ્ચકર્થ યદિદં પુરુહૂત રૂપં
તેનેશ નિર્વૃત્તિમવાપુરલં દૃશો નઃ ।
તસ્મા ઇદં ભગવતે નમ ઇદ્વિધેમ
યોઽનાત્મનાં દુરુદ્યો ભગવાન્ પ્રતીતઃ ॥ ૫૦ ॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
તૃતીયસ્કન્ધે જયવિજયયોઃ સનકાદિશાપો નામ
પચ્ચદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૫ ॥

॥ ॐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ ષોડશોઽધ્યાયઃ - ૧૬ ॥

બ્રહ્મોવાચ
ઇતિ તદ્ગૂણતાં તેષાં મુનીનાં યોગધર્મિણામ્ ।
પ્રતિનન્ધ જગાદેદં વિકુણ્ઠનિલયો વિભુઃ ॥ ૧ ॥
શ્રીભગવાનુવાચ
એતૌ તૌ પાર્ષદૌ મહ્યં જયો વિજય એવ ચ ।
કદર્શીકૃત્ય માં યદ્ગો બહ્વક્રાતામતિક્રમમ્ ॥ ૨ ॥
યસ્ત્વેતયોર્ધૃતો દણ્ડો ભવદ્ભિર્મામનુવ્રતેઃ ।
સ એવાનુમતોઽસ્માભિર્મુનયો દેવહેલનાત્ ॥ ૩ ॥
તદ્ઃ પ્રસાદ્યામ્યધે બ્રહ્મ દૈવં પરં હિ મે ।
તદ્ગ્રીત્યાત્મકૃતં મન્થે યત્સ્વપુસ્મિરસત્કૃતાઃ ॥ ૪ ॥
યન્નામાનિ ચ ગૃહ્ણાતિ લોકો ભૃત્યે કૃતાગસિ ।
સોઽસાધુવાદસ્તત્કીર્તિં હન્તિ ત્વચમિવામયઃ ॥ ૫ ॥
યસ્યામૃતામલયશઃ શ્રવણાવગાહઃ

सधः पुनाति जगदाश्रयपयाद्विकुण्ठः ।
सोऽहं भवद्भ्य उषलब्धसुतीर्थकीर्ति-
शिञ्चिन्धां स्वभाढुमपि वः प्रतिकूलवृत्तिम् ॥ ६ ॥

यत्सेवया यराणपद्मपवित्ररेणुं
सधः क्षताम्बिलमलं प्रतिलब्धशीलम् ।
न श्रीर्विरक्तमपि मां विजहाति यस्याः
प्रेक्षालवार्थं धतरे नियमान् वलन्ति ॥ ७ ॥

नाहं तथापि यजमानहविर्विताने
श्र्योतद्भूतप्लुतमदन् हुतभुङ्मुपेन ।
यद्ब्राह्मणस्य भुभतश्चरतोऽनुधासं
तुष्टस्य मय्यवहितैर्निजकर्मपाडेः ॥ ८ ॥

येषां बिभर्भ्यहमभ्राण्डविकुण्ठयोग-
मायाविभूतिरमलाङ्घ्रिरजःकिरीटैः ।
विप्रांस्तु को न विषडेत् यदहंलाभः
सधः पुनाति सह यन्द्रललाम लोकान् ॥ ९ ॥

ये मे तनूद्धिजवरान् दृढतीर्मदीया
भूतान्यलब्धशरणानि य भेदबुद्ध्या ।
द्रक्ष्यन्त्यधक्षतदृशो ऽयडिमन्यवस्तान्
गृध्रा रुषा मम कुषन्त्यधिदण्डनेतुः ॥ १० ॥

ये ब्राह्मणान् मयि धिया क्षिपतोऽर्थयन्तः
तुष्यद्दृष्टः स्मितसुधोक्षितपद्मवक्त्राः ।
वाणयानुरागकलयोऽऽत्मजवद्गृहान्तः
सम्बोधयन्त्यहमिवाहमुपाहृतस्तैः ॥ ११ ॥

तन्मे स्वभर्तुर्ववसायमलक्षमाणौ
युष्मद्व्यतिक्रमगतिं प्रतिपद्ये सधः ।
भूयो ममान्तिकमितां तदनुग्रहो मे
यत्कल्पतामशिरतो भृतयोर्विवासः ॥ १२ ॥

ब्रह्मोवाच
अथ तस्योशर्ती देवीमृषिकुल्यां सरस्वतीम् ।
नास्वाधे मन्युदृष्टानां तेषामात्माप्यतृप्यत ॥ १३ ॥

सतीं व्यादाय शृङ्खलन्तो लघ्नीं गुर्वर्थगह्वराम् ।
विगाह्यागाधगम्भीरां न विदुस्तस्त्रिकीर्षितम् ॥ १४ ॥

ते योगमाययाऽऽरब्धपारमेष्ठ्यमडोदयम् ।
प्रोयुः प्राञ्जलयो विप्राः प्रहृष्टाः क्षुभितत्वचः ॥ १५ ॥

ऋषय इत्युः

न वयं भगवन् विद्मस्तव देव त्रिकीर्षितम् ।
कृतो मेऽनुग्रहश्चेति यदध्यक्षः प्रभाषसे ॥ १६ ॥

ब्रह्मण्यस्य परं दैवं ब्राह्मणाः किल ते प्रभो ।
विप्राणां देवदेवानां भगवानात्मदैवतम् ॥ १७ ॥

त्वत्तः सनातनो धर्मो रक्ष्यते तनुभिस्तव ।
धर्मस्य परमो गुह्यो निर्विकारो भवान्मतः ॥ १८ ॥

तरन्ति ह्यञ्जसा मृत्युं निवृत्ता यदनुग्रहात् ।
योगिनः स भवान् किं स्वियदनुगृह्येत यत्परैः ॥ १९ ॥

यं वै विभूतिरुपयात्यनुवेलमन्यै-
रथार्थिभिः स्वशिरसा धृतपादरेणुः ।
धन्यार्पिताऽङ्घ्रितुलसी नवदामधाम्नो
लोकं मधुव्रतपतेरिव कामयाना ॥ २० ॥

यस्तां विविक्तचरितैरनुवर्तमानां
नात्याद्विद्यत्परमभागवतप्रसङ्गः ।
स त्वं द्विजानुपथपुण्यरजःपुनीतः
श्रीवत्सलक्ष्म किमगा भगभाजनस्त्वम् ॥ २१ ॥

धर्मस्य ते भगवतस्त्रियुग त्रिभिः स्वैः
पद्भिश्चराचरमिदं द्विजदेवतार्थम् ।
नूनं भृतं तदभिधाति रजस्तमश्च
सत्त्वेन नो वरदया तनुवा निरस्य ॥ २२ ॥

न त्वं द्विजोत्तमकुलं यद्वि डात्मगोपं
गोमा वृषः स्वर्द्धणेन स सूनृतेन ।
तर्ह्येव नऽक्ष्यति शिवस्तव देव पन्था

लोकोऽग्रणीष्वदृषत्स्य छि तत्प्रमाशम् ॥ २३ ॥

तत्तेऽनभीष्टमिव सत्त्वनिघेर्विधित्सोः

क्षेमं जनाय निजशक्तिभिरुद्धतारेः ।

नैतावता त्र्यधिपतेर्भत विश्वभर्तुः

तेजः क्षतं त्ववनतस्य स ते विनोदः ॥ २४ ॥

यं वानयोर्दममधीश भवान् विधत्ते

वृत्तिं नु वा तदनुमन्महि निर्व्यलीकम् ।

अस्मासु वा य उचितो प्रियतां स दृष्टो

येनागसौ वयमयुङ्क्ष्महि किंत्विषेण ॥ २५ ॥

श्रीभगवानुवाच

अेतौ सुरेतरगतिं प्रतिपद्य सद्यः

संरम्भसम्भृतसमाध्यनुबद्धयोगौ ।

भूयः सकाशमुपयास्यत आशु यो वः

शापो भयैव निमितस्तदवैत विप्राः ॥ २६ ॥

ब्रह्मोवाच

अथ ते मुनयो दृष्ट्वा नयनानन्दभाजनम् ।

वैकुण्ठं तदधिष्ठानं विकुण्ठं य स्वयम्प्रभम् ॥ २७ ॥

भगवन्तं परिक्रम्य प्रणिपत्यानुमान्य च ।

प्रतिजग्मुः प्रमुदिताः शंसन्तो वैष्णवीं श्रियम् ॥ २८ ॥

भगवाननुगावाड यातं मा भैष्टमस्तु शम् ।

ब्रह्मतेजः समर्थोऽपि हन्तुं नेच्छे मतं तु मे ॥ २९ ॥

अेतत्पुत्रैव निर्दिष्टं रमया कुङ्कुया यदा ।

पुत्रापवारिता द्धारि विशन्ती मय्युपास्ते ॥ ३० ॥

मयि संरम्भयोगेन निस्तीर्य ब्रह्मलेलनम् ।

प्रत्येभ्यतं निकाशं मे कालेनाल्पीयसा पुनः ॥ ३१ ॥

द्वाःस्थावादिश्य भगवान् विमानश्रेणिभूषणम् ।

सर्वातिशयया लक्ष्म्या जुष्टं स्वं धिष्यमाविशत् ॥ ३२ ॥

तौ तु गीर्वाणऋषभौ द्रुस्तराद्दुरिलोकतः ।

हत्तश्रियौ ब्रह्मशापादभूतां विगतस्मयौ ॥ ३३ ॥

तदा विकुण्ठविषण्णात्तयोर्निपतमानयोः ।
 ङाङाकारो मङानासीद्विमानाग्नेषु पुत्रकाः ॥ ३४ ॥
 तावेव ङ्यधुना प्राप्तौ पार्षदप्रवरौ ङरेः ।
 दितेर्जठरनिर्विष्टं काश्यपं तेज उल्बणम् ॥ ३५ ॥
 तथोरसुरथोरथ तेजसा यमयोर्द्वि वः ।
 आक्षिप्तं तेज अेतर्द्वि भगवांस्तद्विधित्सति ॥ ३६ ॥
 विश्वस्य यः स्थितिलयोद्भवतेतुराद्यो
 योगेश्वरैरपि दुरत्यययोगमायः ।
 क्षेमं विधास्यति स नो भगवांस्त्र्यधीशः
 तत्रास्मदीयविमृशेन डियानिडार्थः ॥ ३७ ॥
 षति श्रीमद्भागवते मङापुत्राणो पारमडंस्यां
 संडितायां तृतीयस्कन्धे षोडशोडध्यायः ॥ १६ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ सप्तदशोडध्यायः - १७ ॥

मैत्रेय उवाच
 निशम्यात्मभुवा गीतं कारणं शङ्खयोज्जिताः ।
 ततः सर्वे न्यवर्तन्त त्रिदिवाय द्विवौकसः ॥ १ ॥
 दितिस्तु भर्तुरादृशादपत्यपरिशङ्किनी ।
 पूर्णो वर्षशते साध्वी पुत्रौ प्रसुषुवे यमौ ॥ २ ॥
 उत्पाता भडवस्तत्र निपेतुर्जयमानयोः ।
 द्विवि भुव्यन्तरिक्षे य लोडस्थोरुभयावडाः ॥ ३ ॥
 सडाचला भुवश्चेलुर्द्विशः सर्वाः प्रजज्वलुः ।
 सोल्काश्चाशनयः पेतुः डेतवश्चार्तिडेतवः ॥ ४ ॥
 ववौ वायुः सुदुःस्पर्शः कूटारानीरयन् मुडुः ।

उन्मूलयन्नगपतीन् वात्यानीको रजोध्वजः ॥ ५ ॥

उद्धसत्तडिदम्भोदघटया नष्टभागाणो ।

व्योम्नि प्रविष्टतमसा न स्म व्यादृश्यते पदम् ॥ ६ ॥

युकोश विमना वार्धिरुदूर्मिः क्षुभितोदरः ।

सोदपानाश्च सरितश्चुम्बुलुः शुष्कपङ्कजाः ॥ ७ ॥

मुडुः परिधयोऽभूवन् सराहोः शशिसूर्ययोः ।

निर्घाता रथनिर्द्धादा विवरेभ्यः प्रजङ्गिरे ॥ ८ ॥

अन्तर्ग्रामेषु मुपगतो वमन्त्यो वह्निमुल्बलाम् ।

सृगालोलूकटङ्गुरैः प्राणोदुरशिवं शिवाः ॥ ९ ॥

सङ्गीतवद्रोदनवदुन्नमय्य शिरोधराम् ।

व्यमुच्यन् विविधा वायो ग्रामसिंहास्ततस्ततः ॥ १० ॥

भराश्च कर्कशैः क्षत्तः षुरैर्धन्तो धरातलम् ।

भार्काररभसा भक्ताः पर्यधावन् वरुथशः ॥ ११ ॥

रुदन्तो रासभत्रस्ता नीडादुदपतन् भगाः ।

घोषेऽराण्ये य पशवः शङ्खन्मूत्रमुकुर्वत ॥ १२ ॥

गावोऽन्नसन्नसृग्दोडास्तोयदाः पूयवर्षिणः ।

व्यरुदन् देवलिङ्गानि द्रुमाः पेतुर्विनानिलम् ॥ १३ ॥

अडान् पुण्यतमानन्धे भगणांश्चापि धीपिताः ।

अतिथेरुर्वङ्गत्या युयुधुश्च परस्परम् ॥ १४ ॥

दृष्ट्वाभ्यांश्च भडोत्पातानतत्तत्त्वविदः प्रजाः ।

अश्रमपुत्रान् ऋते भीता मेनिरे विश्वसम्प्लवम् ॥ १५ ॥

तावादिद्वैत्यौ सडसा व्यज्यमानात्मपौरुषौ ।

ववृधातेऽश्मसारेण कायेनाद्रिपती धव ॥ १६ ॥

द्विविस्पृशौ डेमकिरीटकोटिभिः

निरुद्धकाष्ठौ स्फुरदङ्गदा भुजौ ।

गां कम्पयन्तौ यरणैः पटे पटे

कट्या सुकाञ्च्यार्कमतीत्य तस्थतुः ॥ १७ ॥

प्रजापतिर्नाम तयोरकार्षीद्-

यः प्राङ् स्वदेहाद्यमयोश्चायत ।

तं वै छिरण्यकशिपुं विदुः प्रजा

यं तं छिरण्यक्षमसूत साग्रतः ॥ १८ ॥

यङ्के छिरण्यकशिपुर्दोष्यां ब्रह्मवरेण य ।

वशे सपालान् लोकांस्त्रीनकुतोमृत्युरुद्धतः ॥ १९ ॥

छिरण्यक्षोऽनुजस्तस्य प्रियः प्रीतिकृदन्वडम् ।

गदापाणिर्दिवं यातो युयुत्सुर्मृगयन् रणम् ॥ २० ॥

तं वीक्ष्य दुःसहजवं रणतडाञ्चननूपुरम् ।

वैजयन्त्या स्रजा जुष्टमंसन्यस्तमडागदम् ॥ २१ ॥

मनोवीर्यवरोत्सिक्तमसृण्यमकुतोभयम् ।

भीता निलित्विरे देवास्ताक्षर्यत्रस्ता षवालयः ॥ २२ ॥

स वै तिरोहितान् दृष्ट्वा मडसा स्वेन दैत्यराट् ।

सेन्द्रान् देवगणान् क्षीबानपश्यन् व्यनदद्भृशम् ॥ २३ ॥

ततो निवृत्तः डीडिञ्चन् गम्भीरं भीमनिःस्वनम् ।

विजगाढे मडासत्त्वो वार्षिं मत्त षव द्विपः ॥ २४ ॥

तस्मिन् प्रविष्टे वरुणस्य सैनिका

यादोगणाः सन्नधियः ससाध्वसाः ।

अहन्यमाना अपि तस्य वर्चसा

प्रधर्षिता दूरतरं प्रदुद्रुवुः ॥ २५ ॥

स वर्षपूगानुदधौ मडाभल-

श्चरन्मडोर्माञ्छ्वसनेरितान् मुहुः ।

मौर्व्यांभिजघ्ने गद्यया विभावरी-

मासेद्विवांस्तात पुरीं प्रथेतसः ॥ २६ ॥

तत्रोपलभ्यासुरलोकपालकं

यादोगणानामृषभं प्रथेतसम् ।

स्मयन् प्रलब्धुं प्रणिपत्य नीचव-

ज्जगादमे देव्यधिराज संयुगम् ॥ २७ ॥

त्वं लोकपालोऽधिपतिर्बृहच्छ्रवा

वीर्यापलो दुर्मदवीरमानिनाम् ।

विजित्य लोकेऽभिलक्ष्यैत्यदानवान्
यद्ग्राह्यसूयेन पुरायजत्रभो ॥ २८ ॥

स अवेवमुत्सिक्तमदेन विद्विषा
दृढं प्रलब्धो भगवानपाम्पतिः ।
रोषं समुत्थं शमयन् स्वया धिया
व्यवोचद्गोपशमं गता वयम् ॥ २९ ॥

पश्यामि नान्यं पुरुषात्पुरातनात्
यः संयुगे त्वां रणमार्गकोविदम् ।
आराधयिष्यत्यसुरर्षभेति तं
मनस्विनो यं गृणते भवादृशाः ॥ ३० ॥

तं वीरमारोहामिपद्य विस्मयः
शयिष्यसे वीरशये श्वभिर्वृतः ।
यस्त्वद्विधानामसतां प्रशान्तये
रुपाणि धत्ते सद्गुणैश्छया ॥ ३१ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संछितायां
तृतीयस्कन्धे छिरण्यक्षद्विज्विजये सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ अष्टादशोऽध्यायः - १८ ॥

मैत्रेय उवाच
तदेवमाकर्ण्य जलेशभाषितं
महामनास्तद्विगणय्य दूर्मदः ।
उरैर्विदित्वा गतिमद्गुण नारदा-
द्रसातलं निर्विदिशे त्वरान्वितः ॥ १ ॥

ददर्श तत्राभिजितं धराधरं
प्रोत्थीयमानावनिमग्रदंष्ट्रया ।
मुष्णन्तमक्षणा स्वरुथोऽरुणश्रिया

जडास चाडो वनगोयरो मृगः ॥ २ ॥

आडैनमेख्यज्ञ मडीं विमुञ्च्य नो
रसौकसां विश्वसृजेयमर्पिता ।
न स्वस्ति यास्यस्थनया ममेक्षतः
सुराधमासादितसूकराङ्गते ॥ ३ ॥

त्वं नः सपत्नैरभवाय किं भृतो
यो माथया छन्त्यसुरान् परोक्षजित् ।
त्वां योगमायाबलमल्पपौरुषं
संस्थाप्य मूढ प्रमृजे सुदृश्युयः ॥ ४ ॥

त्वयि संस्थिते गद्यया शीर्षाशीर्ष-
एयस्मद्भुजय्युतया ये य तुल्यम् ।
भलिं छरन्त्यृषयो ये य देवाः
स्वयं सर्वे न भविष्यन्त्यमूलाः ॥ ५ ॥

स तुधमानोऽरिदुरुक्ततोमरै-
र्दृष्ट्राग्रगां गामुपलक्ष्य भीताम् ।
तोदं मृषन् निरगादम्भुमध्या-
द्ग्राडाडतः स करेणुर्यथेभः ॥ ६ ॥

तं निःसरन्तं सलिलादनुद्गतो
छिरएयकेशो द्विरदं यथा ऋषः ।
करालदंष्ट्रोऽशनिनिस्वनोऽभ्रवी-
द्गतद्विधां किं त्वसतां विगर्हितम् ॥ ७ ॥

स गामुदस्तात्सलिलस्य गोयरे
विन्ध्यस्य तस्यामदधात्स्वसत्त्वम् ।
अभिष्टुतो विश्वसृजा प्रसूनै-
रापूर्यमाणो विबुधैः पश्यतोऽरेः ॥ ८ ॥

परानुषक्तं तपनीयोपकल्पं
मडागदं काञ्चनचित्रदंशम् ।
मर्माण्यभीक्ष्णं प्रतुदन्तं दुरुक्तैः
प्रयण्डमन्युः प्रडसंस्तं भभाषे ॥ ९ ॥

श्रीभगवानुवाच

सत्यं वयं भो वनगोचरा मृगा
युष्मद्विधान् मृगये ग्रामसिंहान् ।
न मृत्युपाशैः प्रतिमुक्तस्य वीरा
विकथनं तव गृह्णन्त्यभद्र ॥ १० ॥

अते वयं न्यासहारा रसौकसां
गतद्विभ्यो गद्या द्रावितास्ते ।
तिष्ठामहेडथापि कथञ्चिदाज्ञौ
स्थेयं क्व यामो बलिनोत्पाद्य वैरम् ॥ ११ ॥

त्वं पद्रथानां किल यूथपाधिपो
घटस्व नोऽस्वस्तय आश्वनूः ।
संस्थाप्य यास्मान् प्रमृजश्रु स्वकानां
यः स्वां प्रतिज्ञां नातिपिपत्यसभ्यः ॥ १२ ॥

मैत्रेय उवाच

सोऽधिक्क्षिभो भगवता प्रलब्धश्च रुषा भृशम् ।
आजहारोल्बलां कोधं क्रीड्यमानोऽडिराडिव ॥ १३ ॥

सृजन्नमर्षितः श्वासान् मन्युप्रयलितेन्द्रियः ।
आसाद्य तरसा दैत्यो गद्याभ्यङ्गनद्धरिम् ॥ १४ ॥

भगवांस्तु गदावेगं विसृष्टं रिपुणोरसि ।
अवञ्चयत्तिरश्चीनो योगाडुढ एवान्तकम् ॥ १५ ॥

पुनर्गदां स्वामादाय भ्रामयन्तमभीक्ष्णशः ।
अभ्यधावद्धरिः क्रुद्धः संरम्भाद्दृष्टदृष्टम् ॥ १६ ॥

ततश्च गद्यारातिं दक्षिणस्यां भ्रुवि प्रभुः ।
आजघ्ने स तु तां सौम्य गद्या कोविदोऽडनत् ॥ १७ ॥

अेवं गदाभ्यां गुर्वाभ्यां उर्यक्षो हरिरेव च ।
जिगीषया सुसंरब्धावन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ १८ ॥

तयोः स्पृधोस्तिग्मगदाडताङ्गयोः
क्षतास्रवघ्नाणविवृद्धमन्व्योः ।
विचित्रमार्गाश्चरतोर्जिगीषया

व्यत्नादिलायामिव शुष्मिणोर्मृधः ॥ १८ ॥

द्वैत्यस्य यज्ञावयवस्य माया-

गृहीतवाराहतनोर्मंडात्मनः ।

कौरव्य मज्ज्यां द्विषतोर्विमर्दनं

द्विदृक्षुरागादृषिभिर्वृतः स्वराट् ॥ २० ॥

आसन्नशौर्डीरमपेतसाध्वसं

कृतप्रतीकारमडार्यविक्रमम् ।

विलक्ष्य द्वैत्यं भगवान् सडस्राणी-

र्जगाद नारायणामादिसूकरम् ॥ २१ ॥

ब्रह्मभोवाय

शेष ते देव देवानामङ्घ्रिमूलमुपेयुषाम् ।

विप्राणां सौरभेयीणां भूतानामप्यनागसाम् ॥ २२ ॥

आगस्कुट्भयकुट्टुष्टस्मद्राष्टवरोऽसुरः ।

अन्वेषन्नप्रतिरथो लोकानटति कण्टकः ॥ २३ ॥

मैनं मायाविनं दृप्तं निरङ्कुशमसत्तमम् ।

आक्रीड बालवद्देव यथाशीविषमुत्थितम् ॥ २४ ॥

न यावदेष वर्धेत स्वां वेलां प्राप्य दारुणः ।

स्वां देव मायामास्थाय तावज्जल्यधमय्युत ॥ २५ ॥

शेषा धोरतमा सन्ध्या लोक्यम्भट्करी प्रभो ।

उपसर्पति सर्वात्मन् सुराणां जयमावड ॥ २६ ॥

अधुनैषोऽभिजिन्नाम योगो मौडूर्तिको ज्यगात् ।

शिवाय नस्त्वं सुलुट्टामाशु निस्तर द्रुस्तरम् ॥ २७ ॥

द्विष्टया त्वां विडितं मृत्युमयमासादितः स्वयम् ।

विक्रम्यैनं मृधे उत्वा लोकानाधेडि शर्मणि ॥ २८ ॥

इति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमडंस्थां संडितायां

तृतीयस्कन्धे डिरण्याक्षवधे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ अेकोनविंशोऽध्यायः - १९ ॥

मैत्रेय उवाच

अवधार्य विशिष्यस्य निर्व्यलीकामृतं वयः ।

प्रहस्य प्रेमगर्भेण तदपाङ्गेन सोऽग्रहीत् ॥ १ ॥

ततः सपत्नं मुञ्चतश्चरन्तमकुतोभयम् ।

जघानोत्पत्य गद्यया उनावसुरमक्षजः ॥ २ ॥

सा उता तेन गद्यया विहता भगवत्क्षरात् ।

विघूर्णितोपतद्रेजे तददभुतमिवाभवत् ॥ ३ ॥

स तदा लब्धतीर्थोऽपि न बभाधे निरायुधम् ।

मानयन् स मृधे धर्मं विष्वक्सेनं प्रकोपयन् ॥ ४ ॥

गदायामपविद्धायां छाडाकारे विनिर्गते ।

मानयामास तद्धर्मं सुनाभं यास्मरद्विभुः ॥ ५ ॥

तं व्यग्रयङ्कं दितिपुत्राधमेन

स्वपार्षदमुष्येन विषज्जमानम् ।

यित्रा वायोऽतद्विदां भेयराणां

तत्र स्मासन् स्वस्ति तेऽमुं जहीति ॥ ६ ॥

स तं निशाभ्यात्तरथाऽगमग्रतो

व्यवस्थितं पद्मपलाशलोचनम् ।

विलोक्य यामर्षपरिप्लुतेन्द्रियो

रुषा स्वदन्तश्छेदमादशश्छ्वसन् ॥ ७ ॥

करालदंष्ट्रश्चक्षुर्भ्यां सञ्चक्षाणो दलन्निव ।

अभिप्लुत्य स्वगद्यया उतोऽसीत्याहनद्धरिम् ॥ ८ ॥

पदा सव्येन तां साधो भगवान् यज्ञसूकरः ।

लीलया मिषतः शत्रोः प्राडरद्गातरंउसम् ॥ ९ ॥

आलु यायुधमाधत्स्व घटस्व त्वं जिगीषसि ।

धृत्युक्तः स तदा भूयस्ताऽयन् व्यनदद्भृशम् ॥ १० ॥

तां स आपततीं वीक्ष्य भगवान् समवस्थितः ।
 जग्राड लीलया प्राप्तां गरुत्मानिव पन्नगीम् ॥ ११ ॥
 स्वपौरुषे प्रतिष्ठते उतमानो मडासुरः ।
 नैश्छद्मदां दीयमानां हरिणा विगतप्रभः ॥ १२ ॥
 जग्राड त्रिशिभं शूलं ज्वलज्ज्वलनलोलुपम् ।
 यज्ञाय घृतरुपाय विप्रायाभिर्यन् यथा ॥ १३ ॥
 तदोजसा दैत्यमडाभटार्पितं
 यकासदन्तःप उदीर्णदीधिति ।
 -यङ्केण शिश्छेद निशातनेमिना
 हरिर्यथा तार्क्ष्यपतत्रमुज्जितम् ॥ १४ ॥
 वृकरो स्वशूले बहुधारिणा हरेः
 प्रत्येत्य विस्तीर्णमुरो विभूतिमत् ।
 प्रवृद्धरोषः स कठोरमुष्टिना
 नदन् प्रहृत्यान्तरधीयतासुरः ॥ १५ ॥
 तेनेत्यमाडतः क्षत्तर्भगवानादिसूकरः ।
 नाकम्पत मनाङ् क्वापि स्रजा उत ध्रुव द्विपः ॥ १६ ॥
 अथोरुधाऽसृजन्मायां योगमायेश्चरे हरौ ।
 यां विलोक्य प्रजास्रस्ता मेनिरेऽस्योपसंयमम् ॥ १७ ॥
 प्रववुर्वायवश्चाऽऽस्तमः पांसवमैरयन् ।
 दिग्भ्यो निपेतुर्गवाणः क्षेपणैः प्रछिता ध्रुव ॥ १८ ॥
 दौर्नष्टभगणाभ्रौघैः सविद्युस्तनयित्नुभिः ।
 वर्षद्भिः पूयकेशासृज्विण्मूत्रास्थीनि यासकुत् ॥ १९ ॥
 गिरयः प्रत्यदृश्यन्त नानायुधमुयोऽनघ ।
 दिग्वाससो यातुधान्यः शूलिन्यो मुक्तमूर्धजाः ॥ २० ॥
 बहुभिर्यक्षरक्षोभिः पत्यश्चरथकुञ्जरैः ।
 आततायिभिरुत्सृष्टा लिंसा वायोऽतिवैशसाः ॥ २१ ॥
 प्रादुष्टानां मायानामासुरीणां विनाशयत् ।
 सुदर्शनास्त्रं भगवान् प्रायुङ्क्त दधितं त्रिपात् ॥ २२ ॥

तदा दितेः समभवत्सोऽसा वृष्टि वेपथुः ।
स्मरन्त्या भर्तुरादेशं स्तनाभ्यासृक् प्रसुप्तुवे ॥ २३ ॥

विनष्टासु स्वमायासु भूयश्चाप्रजय केशवम् ।
रुषोपगूढमानोऽमुं दृष्टोऽवस्थितं बलिः ॥ २४ ॥

तं मुष्टिभिर्विनिघ्नन्तं वज्रसारैरथोक्षजः ।
करेण कर्णामूलेऽडन् यथा त्वाष्ट्रं मरुत्पतिः ॥ २५ ॥

स आडतो विश्राजिता ज्यवज्ञया
परिभ्रमद्गात्र उदस्तलोचनः ।
विशीर्णबाह्वङ्घ्रिशिरोरुडोऽपत-
द्यथा नगेन्द्रो लुलितो नभस्वता ॥ २६ ॥

क्षितौ शयानं तमकुण्ठवर्यसं
करालदंष्ट्रं परिदृष्टदृष्टम् ।
अजाद्यो वीक्ष्य शशंसुरागता
अडो धमं को नु लभेत संस्थितिम् ॥ २७ ॥

यं योगिनो योगसमाधिना रडो
ध्यायन्ति लिङ्गादसतो मुमुक्षया ।
तस्यैष दैत्यऋषभः पदाडतो
मुपं प्रपश्यंस्तनुमुत्ससर्ज ॥ २८ ॥

अेतौ तौ पार्श्वदावस्य शापाधातावसद्गतिम् ।
पुनः कतिपयैः स्थानं प्रपत्स्येते उ जन्मभिः ॥ २९ ॥

देवा विभुः
नमो नमस्तेऽभिलयज्ञानन्तवे
स्थितौ गृहीतामलसत्त्वमूर्त्ये ।
दृष्ट्या उतोऽयं जगतामरुन्तुदः
त्वत्पादभक्त्या वयमीश निर्वृताः ॥ ३० ॥

मैत्रेय उवाच
अेवं छिरण्याक्षमसज्यविक्रमं
स सादयित्वा उरिरादिसूकरः ।
जगाम लोकं स्वमभङ्गितोत्सवं

સમીડિતઃ પુષ્કરવિષ્ટરાદિભિઃ ॥ ૩૧ ॥

મયા યથાનૂક્તમવાદિ તે હરેઃ
કૃતાવતારસ્ય સુમિત્રચેષ્ટિતમ્ ।
યથા હિરણ્યાક્ષ ઉદારવિક્રમો
મહામૃદે ક્રીડનવન્નિરાકૃતઃ ॥ ૩૨ ॥

સૂત ઉવાચ
ઇતિ કૌષારવાપ્સ્યાતામાશ્રુત્ય ભગવત્કથામ્ ।
ક્ષત્તાડડનન્દં પરં લેભે મહાભાગવતો દ્વિજ ॥ ૩૩ ॥

અન્યેષાં પુણ્યશ્લોકાનામુદ્દામયશસાં સતામ્ ।
ઉપશ્રુત્ય ભવેન્મોદઃ શ્રીવત્સાહુસ્ય કિં પુનઃ ॥ ૩૪ ॥

યો ગજેન્દ્રં ઝષગ્રસ્તં ધ્યાયન્તં ચરણામ્બુજમ્ ।
કોશન્તીનાં કરેણૂનાં કૃચ્છ્રતોડમોચયદ્દ્રુતમ્ ॥ ૩૫ ॥

તં સુખારાધ્યમૃજુભિરનન્યશરણૈર્નુભિઃ ।
કૃતજ્ઞઃ કો ન સેવેત દુરારાધ્યમસાધુભિઃ ॥ ૩૬ ॥

યો વૈ હિરણ્યાક્ષવધં મહાદ્ભુતં
વિક્રીડિતં કારણસૂકરાત્મનઃ ।
શૃણોતિ ગાયત્યનુમોદતેડગ્જસા
વિમુચ્યતે બ્રહ્મવધાદપિ દ્વિજઃ ॥ ૩૭ ॥

એતન્મહાપુણ્યમલં પવિત્રં
ધન્યં યશસ્થં પદમાચુરાશિષામ્ ।
પ્રાણેન્દ્રિયાણાં યુધિ શૌર્યવર્ધનં
નારાયણોડન્તે ગતિરઙ્ગ શૃણ્વતામ્ ॥ ૩૮ ॥

ઇતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં
તૃતીયસ્કન્ધે હિરણ્યાક્ષવધો નામૈકોનવિંશોડધ્યાયઃ ॥ ૧૯ ॥

॥ ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

॥ विंशोऽध्यायः - २० ॥

शौनक उवाच

मर्डी प्रतिष्ठाभ्यस्य सौते स्वायम्भुवो मनुः ।

कान्य-वतिष्ठद्वाराणि मार्गायावरजम्भनाम् ॥ १ ॥

क्षत्ता मडाभागवतः कृष्णस्यैकान्तिकः सुदुत् ।

यस्तत्याजगृञ् कृष्णे सापत्यमघवानिति ॥ २ ॥

द्वैपायनादनवरो मडित्वे तस्य देवजः ।

सर्वात्मना श्रितः कृष्णं तत्परंश्चाप्यनुप्रतः ॥ ३ ॥

किमन्वपृच्छन्मैत्रेयं विरजास्तीर्थसेवया ।

उपगम्य कुशावर्त आसीनं तत्त्ववित्तमम् ॥ ४ ॥

तयोः संवदतोः सूत प्रवृत्ता ङ्यमलाः कथाः ।

आपो गाङ्गा धवाघघ्नीर्दरेः पादाभ्युज्जश्रयाः ॥ ५ ॥

ता नः कीर्तय भद्रं ते कीर्तन्योदारकर्मणः ।

रसज्ञः को नु तृप्येत हरिवीलामृतं पिबन् ॥ ६ ॥

येवमुग्रश्रवाः पृष्टः ऋषिभिर्नैमिषायनैः ।

भगवत्यर्पिताध्यात्मस्तानालु श्रूयतामिति ॥ ७ ॥

सूत उवाच

उर्रेर्धृतकोऽतनोः स्वमायया

निशम्य गोरुद्धरं रसातलात् ।

लीलां छिरण्याक्षमवज्ञया हतं

सञ्जातलर्षो मुनिमालु भारतः ॥ ८ ॥

विदुर उवाच

प्रजापतिपतिः सृष्ट्वा प्रजासर्गे प्रजापतीन् ।

किमारभत मे ब्रह्मन् प्रब्रूयव्यक्तमार्गवित् ॥ ९ ॥

ये मरीच्याद्यो विप्रा यस्तु स्वायम्भुवो मनुः ।

ते वै ब्रह्मण आदेशात्कथमेतदभावायन् ॥ १० ॥

सद्वितीयाः किमसृजन् स्वतन्त्रा उत कर्मसु ।

आलोस्वित्संलताः सर्वे हृदं स्म समकल्पयन् ॥ ११ ॥

मैत्रेय उवाच

द्वैवेन द्रुर्वितर्क्येण परेणानिमिषेण य ।

जातक्षोभाद्भगवतो मडानासीद्गुणत्रयात् ॥ १२ ॥

रजःप्रधानान् मडतस्त्रिविद्गो द्वैवयोद्वितात् ।

जातः ससर्ज भूताद्विर्वियदादीनि पञ्चशः ॥ १३ ॥

तानि यैकैकशः स्रष्टुमसमर्थानि भौतिकम् ।

संखत्य द्वैवयोगेन उममाद्भगवत्सृजन् ॥ १४ ॥

सोऽशयिष्टाब्धिसलिले आण्डकोशो निरात्मकः ।

सात्रं वै वर्षसाडस्रमन्ववात्सीत्तमीश्वरः ॥ १५ ॥

तस्य नाभेरभूत्पद्मं सडस्रार्कोरुदीधिति ।

सर्वज्ज्वनिकायौको यत्र स्वयमभूत्स्वराट् ॥ १६ ॥

सोऽनुविष्टो भगवता यः शेते सलिलाशये ।

लोकसंस्थां यथापूर्वं निर्भमे संस्थया स्वया ॥ १७ ॥

ससर्जच्छायया विधां पञ्च पर्वाणामत्रतः ।

तामिस्रमन्धतामिस्रं तमो मोडो मडातमः ॥ १८ ॥

विससर्जात्मनः कायं नाभिनन्दंस्तमोमयम् ।

जगृडुर्यक्षरक्षांसि रात्रिं क्षुत्तृप्तसमुद्भवाम् ॥ १९ ॥

क्षुत्तृप्त्यामुपसृष्टास्ते तं जग्धुमभिद्दुद्रुः ।

मा रक्षतैनं जक्षध्वमित्यूयुः क्षुत्तृर्दिताः ॥ २० ॥

द्वैवस्तानाड संवित्रो मा मां जक्षत रक्षत ।

अडो मे यक्षरक्षांसि प्रजा यूयं बभूविय ॥ २१ ॥

द्वैवताः प्रभया या या दीव्यन् प्रमुभतोऽसृजत् ।

ते अडार्धुर्द्वैवन्तो विसृष्टां तां प्रभामडः ॥ २२ ॥

द्वैवोऽद्वैवाञ्जघनतः सृजति स्मातिलोलुपान् ।

त एनं लोलुपतया मैथुनायाभिपेदिरे ॥ २३ ॥

ततो डसन् स भगवानसुरैर्निरपत्रपैः ।

अन्वीयमानस्तरसा कुब्धो भीतः परापतत् ॥ २४ ॥

स उपप्रजय वरदं प्रपन्नार्तिडरं डरिम् ।

अनुग्रहाय भक्तानामनुभवात्मदर्शनम् ॥ २५ ॥

पाणि मां परमात्मंस्ते प्रेषणेनासृजं प्रजाः ।

ता एमा यमितुं पापा उपाकामन्ति मां प्रभो ॥ २६ ॥

त्वमेकः किल लोकानां क्लिष्टानां क्लेशनाशनः ।

त्वमेकः क्लेशदस्तेषामनासन्नपदां तव ॥ २७ ॥

सोऽवधार्यास्य कार्पाण्यं विविक्ताध्यात्मदर्शनः ।

विमुञ्च्यात्मतनुं धोरामित्युक्तो विमुभोय उ ॥ २८ ॥

तां क्वण्यरणाभोजं मदविह्वलयनाम् ।

काञ्चीकलापविलसद्दुलख्यन्नरोधसम् ॥ २९ ॥

अन्योन्यश्लेषयोत्तुङ्गानिस्तत्परयोधराम् ।

सुनासां सुद्विजं स्निग्धलासलीलावलोकनाम् ॥ ३० ॥

गूढन्तीं ग्रीऽयाऽऽत्मानं नीलालकवद्विनीम् ।

उपलभ्यासुरा धर्म सर्वे सम्भुमुदुः स्त्रियम् ॥ ३१ ॥

अहो रूपमहो धैर्यमहो अस्या नवं वयः ।

मध्ये कामयमानानामकामेव विसर्पति ॥ ३२ ॥

वितर्क्यन्तो बहुधा तां सन्ध्यां प्रमदाकृतिम् ।

अभिसम्भाव्य विभ्रमभात्यर्थपृथग्नु कुमुधसः ॥ ३३ ॥

कासि कस्यासि रम्भोरु को वार्धस्तेऽत्र भामिनि ।

रूपद्रविणपाण्येन दुर्भागान्नो विबाधसे ॥ ३४ ॥

या वा काचित्त्वमबले द्रिष्ट्या सन्दर्शनं तव ।

उत्सुनोषीक्षमाणानां कन्दुककीऽया मनः ॥ ३५ ॥

नैकत्र ते जयति शालिनि पादपद्मं

घ्नन्त्या मुदुः करतलेन पतत्पतङ्गम् ।

मध्यं विषीदति बृहत्स्तनभारभीतं

शान्तेव दृष्टिरमला सुशिभासमूहः ॥ ३६ ॥

एति सायन्तनीं सन्ध्यामसुराः प्रमदायतीम् ।

प्रलोभयन्तीं जगृधुर्मत्वा मूढधियः स्त्रियम् ॥ ३७ ॥

प्रदस्य भावगम्भीरं जिघ्रन्त्यात्मानमात्मना ।

कान्त्या ससर्ज भगवान् गन्धर्वाप्सरसां गणान् ॥ ३८ ॥

विससर्ज तनुं तां वै ज्योत्स्नां कान्तिमतीं प्रियाम् ।

त एव याददुः प्रीत्या विश्वावसुपुरोगमाः ॥ ३९ ॥

सृष्ट्वा भूतपिशाचांश्च भगवानात्मतन्द्रिणा ।

द्विगवाससो मुक्तकेशान् वीक्ष्य यामीलयदृशौ ॥ ४० ॥

जगदुस्तद्विसृष्टां तां जृम्भाणाभ्यां तनुं प्रभोः ।

निद्रामिन्द्रियविकलेदो यथा भूतेषु दृश्यते ।

येनोच्छिष्टान् धर्षयन्ति तमुन्मादं प्रयक्षते ॥ ४१ ॥

उर्जस्वन्तं मन्यमान आत्मानं भगवानजः ।

साध्यान् गणान् पितृगणान् परोक्षेणासृजत्प्रभुः ॥ ४२ ॥

त आत्मसर्गं तं कायं पितरः प्रतिपेदिरे ।

साध्येभ्यश्च पितृभ्यश्च क्वयो यद्वितन्वते ॥ ४३ ॥

सिद्धान् विधाधरांश्चैव तिरोधानेन सोऽसृजत् ।

तेभ्योऽदृष्टात्तमात्मानमन्तर्धानाप्यमद्भुतम् ॥ ४४ ॥

स किन्नरान् किम्बुरुषान् प्रत्यात्थेनासृजत्प्रभुः ।

मानयन्नात्मानाऽऽत्मानमात्माभासं विलोकयन् ॥ ४५ ॥

ते तु तज्जगदु रूपं त्यक्तं यत्परमेष्ठिना ।

मिथुनीभूय गायन्तस्तमेवोषसि कर्मभिः ॥ ४६ ॥

दंडेन वै भोगवता शयानो बलुचिन्तया ।

सर्गेऽनुपचिते क्रोधाद्दुत्ससर्ज उ तद्रूपः ॥ ४७ ॥

येऽलीयन्तामुतः केशा अलयस्तेऽङ्ग जज्ञिरे ।

सर्पाः प्रसर्पतः क्रूरा नागा भोगोरुकन्धराः ॥ ४८ ॥

स आत्मानं मन्यमानः कृतकृत्यमिवात्मभूः ।

तदा मनून ससर्जन्ते मनसा लोकभाववान् ॥ ४९ ॥

तेभ्यः सोऽसृजत्स्वीयं पुरं पुरुषमात्मवान् ।

तान् दृष्ट्वा ये पुरा सृष्टाः प्रशशंसुः प्रजापतिम् ॥ ५० ॥

अहो ऐतज्जगत्स्रष्टः सुकृतं भत ते कृतम् ।

प्रतिष्ठिताः क्रिया यस्मिन् साकमन्नमदामडे ॥ ५१ ॥

तपसा विद्यया युक्तो योगेन सुसमाधिना ।
 ऋषीन् ऋषिर्षुषीकेशः ससर्जाम्बिताः प्रजाः ॥ ५२ ॥
 तेभ्यश्चैकैकशः स्वस्य देवस्यांशमदादृजः ।
 यत्तत्समाधियोगद्धितपोविधाविरज्जिमत् ॥ ५३ ॥
 एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां
 संखितायां तृतीयस्कन्धे विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ अेकविंशोऽध्यायः - २१ ॥

विदुर उवाच
 स्वायम्भुवस्य च मनोर्वशः परमसम्मतः ।
 कथ्यतां भगवन् यत्र मैथुनेनैधिरे प्रजाः ॥ १ ॥
 प्रियव्रतोत्तानपादौ सुतौ स्वायम्भुवस्य वै ।
 यथाधर्मं जुगुपतुः सप्तद्वीपवतीं मडीम् ॥ २ ॥
 तस्य वै दृढिता ब्रह्मन् देवदूतीति विश्रुता ।
 पत्नी प्रजापतेरुक्ता कर्दमस्य त्वयानघ ॥ ३ ॥
 तस्यां स वै महायोगी युक्तायां योगलक्षणैः ।
 ससर्ज कतिधा वीर्यं तन्मे शुश्रूषवे वद ॥ ४ ॥
 रुचिर्यो भगवान् ब्रह्मन् दक्षो वा ब्रह्मणः सुतः ।
 यथा ससर्ज भूतानि लब्ध्वा भार्यां च मानवीम् ॥ ५ ॥
 मैत्रेय उवाच
 प्रजाः सृजति भगवान् कर्दमो ब्रह्मणोदितः ।
 सरस्वत्यां तपस्तेपे सडस्राणां समा दश ॥ ६ ॥
 ततः समाधियुक्तेन क्रियायोगेन कर्दमः ।
 सम्प्रपेदे ङरिं भक्त्या प्रपन्नवरदाशुषम् ॥ ७ ॥

तावत्प्रसन्नो भगवान् पुष्कराक्षः कृते युगे ।
 दर्शयामास तं क्षत्तः शाब्दं ब्रह्म दधद्गुः ॥ ८ ॥
 स तं विरजमर्कामं सितपद्मोत्पलस्रजम् ।
 स्निग्धनीलालकप्रातवक्त्राब्जं विरजोऽम्बरम् ॥ ९ ॥

किरीटिनं कुण्डलिनं शङ्खयकगदाधरम् ।
 श्वेतोत्पलक्रीडनकं मनःस्पर्शस्मितेक्षणम् ॥ १० ॥
 विन्यस्तचरणाम्भोजमंसदृशे गरुत्मतः ।
 दृष्ट्वा भेदवस्थितं वक्षःश्रियं कौस्तुभकन्धरम् ॥ ११ ॥

जातदर्षोऽपतन्मूर्धा क्षितौ लब्धमनोरथः ।
 गीर्भिस्त्वभ्यगृण्णात्प्रीतिस्वभावात्मा कृताञ्जलिः ॥ १२ ॥

ऋषिरुवाच

जुष्टं अताधाप्पिलसत्त्वराशेः
 सांसिद्ध्यमक्षणोस्तव दर्शनात्तः ।
 यदर्शनं जन्मभिरीड्य सद्भि-
 राशासते योगिनो रुढयोगाः ॥ १३ ॥

ये मायया ते उतमेघसस्त्व-
 त्यादारविन्दं भवसिन्धुपोतम् ।
 उपासते कामलवाय तेषां
 रासीश कामान्निरयेऽपि ये स्युः ॥ १४ ॥

तथा स थाडं परिबोद्धकामः
 समानशीलां गृहमेघधेनुम् ।
 उपेयिवान् मूलमशेषमूलं
 दुराशयः कामदुघाङ्घ्रिपस्य ॥ १५ ॥

प्रजापतेस्ते वयसाधीश तन्त्या
 लोकः किलायं कामहतोऽनुब्रह्मः ।
 अहं य लोकानुगतो वलामि
 बलिं य शुक्लानिमिषाय तुभ्यम् ॥ १६ ॥

लोकांश्च लोकानुगतान् पशूंश्च
 हित्वा श्रितास्ते यरण्णातपत्रम् ।

परस्परं त्वद्गुणवाटसीधु-

पीयूषनिर्यापितदेडधर्माः ॥ १७ ॥

न तेऽजराक्षमिरायुरेषां

त्रयोदशारं त्रिशतं षष्टिपर्व ।

षण्णेभ्यनन्तच्छदि यत्रिणाभि-

करालस्रोतो जगदाच्छिध धावत् ॥ १८ ॥

श्रेकः स्वयं सन् जगतः सिसृक्षया

द्वितीययाऽऽत्मन्नधियोगमायया ।

सृजस्यदः पासि पुनर्गसिष्यसे

यथोर्णानाभिर्भगवन् स्वशक्तिभिः ॥ १९ ॥

नैतद्धताधीश पदं तवेप्सितं

यन्मायया नस्तनुषे भूतसूक्ष्मम् ।

अनुग्रहायास्त्वपि यर्हि मायया

लसत्तुलस्या तनुवा विलक्षितः ॥ २० ॥

तं त्वानुभूत्योपरतङ्कियार्थं

स्वमायया वर्तितलोकतन्त्रम् ।

नमाभ्यभीक्ष्णं नमनीयपाद-

सरोजमल्पीयसि कामवर्षम् ॥ २१ ॥

ऋषिरुवाच

धृत्यव्यलीकं प्राणुतोऽब्जनाभ-

स्तमाभभाषे वयसामृतेन ।

सुपर्णपक्षोपरि रोचमानः

प्रेमस्मितोद्गीक्षाणविभ्रमदूषूः ॥ २२ ॥

श्रीभगवानुवाच

विदित्वा तव यैत्यं मे पुरैव समयोजि तत् ।

यदर्थमात्मनियमैस्त्वयैवाढं समर्थितः ॥ २३ ॥

न वै जातु मूषैव स्यात्प्रजध्यक्ष मदर्हणम् ।

भवद्विधेष्वतितरां भयि सऽगृभितात्मनाम् ॥ २४ ॥

प्रजापतिसुतः सम्राणमनुर्विष्यातमङ्गलः ।

ब्रह्मावर्तं योऽधिवसन् शास्ति समार्णवां महीम् ॥ २५ ॥

स येऽ विप्र राजर्षिर्मंडिष्या शतवृषया ।

आयास्यति द्विदृक्षुस्त्वां परश्वो धर्मकोविदः ॥ २६ ॥

आत्मजामसितापाङ्गीं वयःशीलगुणान्विताम् ।

भृगयन्तीं पतिं दास्यत्यनुवृषाय ते प्रभो ॥ २७ ॥

समाहितं ते लृढयं यत्रेमान् परिवत्सरान् ।

सा त्वां ब्रह्मन् नृपवधूः काममाशु भजिष्यति ॥ २८ ॥

या त आत्मभृतं वीर्यं नवधा प्रसविष्यति ।

वीर्यं त्वदीये ऋषय आघास्यन्त्यञ्जसाऽऽत्मनः ॥ २९ ॥

त्वं य सम्यगनुष्ठाय निदेशं म उशत्तमः ।

मयि तीर्थाङ्कृताशेषङ्कियार्थो मां प्रपत्स्यसे ॥ ३० ॥

कृत्वा दयां य जुवेषु दत्त्वा याभयमात्मवान् ।

मय्यात्मानं सऽ जगद्द्रक्ष्यस्यात्मनि यापि माम् ॥ ३१ ॥

सडाढं स्वांशकलया त्वद्दीर्येण मडामुने ।

तव क्षेत्रे देवदूत्यां प्रणेष्ये तत्त्वसंछिताम् ॥ ३२ ॥

मैत्रेय उवाच

येवं तमनुभाष्याथ भगवान् प्रत्यगक्षजः ।

जगाम बिन्दुसरसः सरस्वत्या परिश्रितात् ॥ ३३ ॥

निरीक्षतस्तस्य यथावशेष-

सिद्धेश्वराभिष्टुतसिद्धमार्गः ।

आकर्णयन् पत्ररथेन्द्रपक्षै-

रुञ्चारितं स्तोममुदीर्णसाम ॥ ३४ ॥

अथ सम्प्रस्थिते शुक्ले कर्दमो भगवान् ऋषिः ।

आस्ते स्म बिन्दुसरसि तं कालं प्रतिपालयन् ॥ ३५ ॥

मनुः स्यन्दनमास्थाय शातकौम्भपरिच्छदम् ।

आरोप्य स्वां दृढितरं सभार्यः पर्यटन् महीम् ॥ ३६ ॥

तस्मिन् सुधन्वन्नडनि भगवान् यत्समादिशत् ।

उपायादाश्रमपदं मुनेः शान्तप्रतस्य तत् ॥ ३७ ॥

यस्मिन् भगवतो नेत्राभ्यपतत्रश्रुभिन्दवः ।
 कृपया सम्परीतस्य प्रपन्नेऽर्पितया भृशम् ॥ ३८ ॥
 तद्वै बिन्दुसरो नाम सरस्वत्या परिप्लुतम् ।
 पुण्यं शिवामृतजलं मडर्षिगाणसेवितम् ॥ ३९ ॥
 पुण्यद्रुमलताजालैः कूजत्पुण्यमृगाद्धिजैः ।
 सर्वर्तुकुलपुष्पाढ्यं वनराजिश्रियान्वितम् ॥ ४० ॥
 मत्तद्विजगणैर्घुष्टं मत्तभ्रमरविभ्रमम् ।
 मत्तबर्हिन्टाटोपमाह्वयन् मत्तकोडिलम् ॥ ४१ ॥
 कदम्बयम्पकाशोककदम्बजबकुलासनैः ।
 कुन्दमन्दारकुटुम्बैश्चूतपोतैरलङ्कृतम् ॥ ४२ ॥
 कार्दारवैः प्लवैर्दसैः कुररैर्जलकुङ्कुटैः ।
 सारसैश्चकवाडैश्च यकोरैर्वल्गु कूजितम् ॥ ४३ ॥
 तथैव हरिणैः क्रोडैः श्वाविद्रवयकुम्भैः ।
 गोपुच्छैर्हरिभिर्मर्कैर्नकुलैर्नाभिभिवृतम् ॥ ४४ ॥
 प्रविश्य तत्तीर्थवरमादिराजः सडात्मजः ।
 ददर्श मुनिमासीनं तस्मिन् लुतलुताशनम् ॥ ४५ ॥
 विद्योतमानं वपुषा तपस्युग्रयुजा यिरम् ।
 नातिक्षामं भगवतः स्निग्धापाङ्गावलोकनात् ।
 तद्व्यालुतामृतकलापीयूषश्रवणेन च ॥ ४६ ॥
 प्रांशुं पद्मपलाशाक्षं जटिलं थीरवाससम् ।
 उपसंश्रित्य मलिनं यथार्द्धामसंस्कृतम् ॥ ४७ ॥
 अथोत्तममुपायातं नृद्वेवं प्राणतं पुरः ।
 सपर्यया पर्यगृह्णात्प्रतिनन्दानुत्पया ॥ ४८ ॥
 गृहीतार्द्धामासीनं संयतं प्रीणयन् मुनिः ।
 स्मरन् भगवदादेशमित्याह श्लक्ष्णया गिरा ॥ ४९ ॥
 नूनं यद्भ्रमणं देव सतां संरक्षाय ते ।
 वधाय यासतां यस्त्वं हरेः शक्तिर्हि पालिनी ॥ ५० ॥
 योऽर्कन्द्रीन्द्रवायूनां यमधर्मप्रयेतसाम् ।

उपाशि स्थान आधत्से तस्मै शुक्लाय ते नमः ॥ ५१ ॥

न यदा रथमास्थाय जैत्रं मणिगणार्पितम् ।

विस्फूर्ज्य्यार्डकोदार्डो रथेन त्रासयन्नधान् ॥ ५२ ॥

स्वसैन्ययराक्ष्णुण्णां वेपथन् मर्द्वलं भुवः ।

विकर्षन् बृहतीं सेनां पर्यटस्यंशुमानिव ॥ ५३ ॥

तदैव सेतवः सर्वे वार्णाश्रमनिबन्धनाः ।

भगवद्भयिता राजन् भिद्येरन् भत दस्युभिः ॥ ५४ ॥

अधर्मश्च समेधेत लोलुपैर्व्यङ्कुशैर्नृभिः ।

शयाने त्वयि लोकोऽयं दस्युत्रस्तो विनङ्क्ष्यति ॥ ५५ ॥

अथापि पृच्छे त्वां वीर यदर्थं त्वमिडागतः ।

तद्भयं निर्व्यलीकेन प्रतिपधामडे वृदा ॥ ५६ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां

संछितायां तृतीयस्कन्धे अेकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ द्वाविंशोऽध्यायः - २२ ॥

मैत्रेय उवाच

अेवमाविष्कृताशेषगुणार्कर्मोदयो मुनिम् ।

सग्रीऽ एव तं सम्राडुपारतमुवाच उ ॥ १ ॥

मनुरुवाच

ब्रह्मासृजत्स्वमुभतो युष्मानात्मपरीप्सया ।

छन्दोमयस्तपोविद्यायोगयुक्तानलम्पटान् ॥ २ ॥

तत्राणायामसृज्य्यास्मान् द्योःसहस्रात्सहस्रपात् ।

वृद्धयं तस्य हि ब्रह्म क्षत्रमङ्गं प्रयक्षते ॥ ३ ॥

अतो ह्यन्योन्यमात्मानं ब्रह्म क्षत्रं च रक्षतः ।

रक्षति स्माव्ययो देवः स यः सदसदात्मकः ॥ ४ ॥

तव सन्दर्शनादेव खिन्ना मे सर्वसंशयाः ।
 यत्स्वयं भगवान् प्रीत्या धर्ममाह रिरक्षिषोः ॥ ५ ॥
 दिष्ट्या मे भगवान् दृष्टो दुर्दृशो योऽकृतात्मनाम् ।
 दिष्ट्या पादरजः स्पृष्टं शीर्षार्धं मे भवतः शिवम् ॥ ६ ॥
 दिष्ट्या त्वयानुशिष्टोऽहं कृतश्चानुग्रहो मडान् ।
 अपावृतैः कर्णरन्ध्रैर्जुष्टा दिष्टयोशतीर्गिरः ॥ ७ ॥
 स भवान् दृढितुस्नेहपरिक्लिष्टात्मनो मम ।
 श्रोतुमर्हसि दीनस्य श्रावितं कृपया मुने ॥ ८ ॥
 प्रियप्रतोत्तानपदोः स्वसेयं दृढिता मम ।
 अन्विच्छति पतिं युक्तं वयःशीलगुणादिभिः ॥ ९ ॥
 यदा तु भवतः शीलश्रुतव्यययोगुणान् ।
 अशृणोन्नारदादेषा त्वय्यासीत्कृतनिश्चया ॥ १० ॥
 तत्प्रतीच्छ द्विजाज्येमां श्रद्धयोपलृप्तां मया ।
 सर्वात्मनानुग्रुपां ते गृहमेधिषु कर्मसु ॥ ११ ॥
 उद्यतस्य हि कामस्य प्रतिवाद्यो न शस्यते ।
 अपि निर्मुक्तसङ्गस्य कामरक्तस्य किं पुनः ॥ १२ ॥
 य उद्यतमनादृत्य कीनाशमभियाचते ।
 क्षीयते तद्यशः स्फूर्तं मानश्चावज्ञया हतः ॥ १३ ॥
 अहं त्वाशृणुष्वं विद्मन् विवाहार्थं समुद्यतम् ।
 अतस्त्वमुपकुर्वाणः प्रत्तां प्रतिगृहाण मे ॥ १४ ॥
 ऋषिरुवाच
 बाढमुद्गोद्गुकामोऽहमप्रत्ता य तवात्मजा ।
 आवयोऽनुग्रुपोऽसावाद्यो वैवाहिको विधिः ॥ १५ ॥
 कामः स भूयान्नरदेव तेऽस्याः
 पुत्र्याः समाभ्यायविधौ प्रतीतः ।
 कथं ते तनयां नाद्रियेत
 स्वयैव कान्त्या क्षिपतीमिव श्रियम् ॥ १६ ॥

यां उर्ध्वपृष्ठे ङ्वाणदङ्घ्रिशोभां
 विक्रीडतीं कन्दुकविह्वलाक्षीम् ।
 विश्वावसुर्न्यपतत्स्वाद्विमाना-
 द्विलोक्य सम्मोहविमूढ्येताः ॥ १७ ॥

तां प्रार्थयन्तीं ललनाललाम-
 मसेवितश्रीयरणैरदृष्टाम् ।
 वत्सां मनोरुच्यपदः स्वसारं
 को नानुमन्येत ब्रुधोऽभिधाताम् ॥ १८ ॥

अतो भजिष्ये समयेन साध्वीं
 यावत्तेजो बिभृयादात्मनो मे ।
 अतो धर्मान् पारमहंस्यमुभ्यान्
 शुकलप्रोक्तान् बलु मन्येऽविर्लिंशान् ॥ १९ ॥

यतोऽभवद्विश्वमिदं विशित्रं
 संस्थास्यते यत्र य वावतिष्ठते ।
 प्रजापतीनां पतिरेष मज्यं
 परं प्रमाणां भगवाननन्तः ॥ २० ॥

मैत्रेय उवाच
 स उग्रधन्वन्नियदेवाबभाषे
 आसीच्य तूष्णीमरविन्दनाभम् ।
 धियोपगृह्णन् स्मितशोभितेन
 मुपेन येतो लुलुभे देवळूत्याः ॥ २१ ॥

सोऽनुज्ञात्वा व्यवसितं मलिष्या दृष्टितुः स्फुटम् ।
 तस्मै गुणगण्ड्याय ददौ तुल्यां प्रदर्षितः ॥ २२ ॥

शतरूपा मलाराङ्गी पारिभर्तान् मलाधनान् ।
 दम्पत्योः पर्यदात्प्रीत्या भूषावासः परिच्छदान् ॥ २३ ॥

प्रत्तां दृष्टितरं सम्राट् सदृक्षाय गतव्यथः ।
 उपगुह्य य बाहुभ्यामौत्सृज्योन्मथिताशयः ॥ २४ ॥

अशङ्कुवंस्तद्विरलं मुञ्चन् बाष्पकलां मुहुः ।
 आसिञ्च्यदम्ब वत्सेति नेत्रोद्वैर्दृष्टितुः शिष्याः ॥ २५ ॥

आमन्थ्य तं मुनिवरमनुज्ञातः सडानुगः ।
 प्रतस्थे रथमारुढ्य सभार्यः स्वपुंरं नृपः ॥ २६ ॥
 उभयोः ऋषिकुल्यायाः सरस्वत्याः सुरोधसोः ।
 ऋषीणामुपशान्तानां पश्यन्नाश्रमसम्पदः ॥ २७ ॥
 तमायान्तमभिप्रेत्य ब्रह्मावर्तात्प्रजाः पतिम् ।
 गीतसंस्तुतिवादित्रैः प्रत्युदीयुः प्रदर्षिताः ॥ २८ ॥
 अर्द्धिष्मती नाम पुरी सर्वसम्पत्समन्विता ।
 न्यपतन् यत्र रोमाणि यज्ञस्याङ्गं विधुन्वतः ॥ २९ ॥
 कुशाः काशास्त अवासन् शश्वद्धरितवर्यसः ।
 ऋषयो यैः पराभाव्य यज्ञघ्नान्यज्ञमीजिरे ॥ ३० ॥
 कुशकाशमयं अर्द्धिरास्तीर्य भगवान् मनुः ।
 अयञ्जघ्नपुरुषं लब्धा स्थानं यतो भुवम् ॥ ३१ ॥
 अर्द्धिष्मतीं नाम विभुयां निर्विश्य समावसत् ।
 तस्यां प्रविष्टो भवनं तापत्रयविनाशनम् ॥ ३२ ॥
 सभार्यः सप्रजः कामान् बुभुजेऽन्याविरोधतः ।
 सङ्गीयमानसतीर्तिः सस्त्रीभिः सुरगायकैः ।
 प्रत्यूषेष्वनुभङ्गेन वृदा शृण्वन् उरेः कथाः ॥ ३३ ॥
 निष्णातं योगमायासु मुनिं स्वायम्भुवं मनुम् ।
 यदा भ्रंशयितुं भोगा न शेकुर्भगवत्परम् ॥ ३४ ॥
 अयातयामास्तस्यासन् यामाः स्वान्तरयापनाः ।
 शृण्वतो ध्यायतो विष्णोः कुर्वतो भ्रुवतः कथाः ॥ ३५ ॥
 स अवेवं स्वान्तरं निन्द्ये युगानामेकसप्ततिम् ।
 वासुदेवप्रसङ्गेन परिभूतगतित्रयः ॥ ३६ ॥
 शारीरा मानसा दिव्या वैयासे ये य मानुषाः ।
 भौतिकान्श्च कथं क्वेशा बाधन्ते हरिसंश्रयम् ॥ ३७ ॥
 यः पृष्टो मुनिभिः प्राड धर्मानाविधान् शुभान् ।
 नृणां वर्णाश्रमाणां च सर्वभूतहितः सदा ॥ ३८ ॥
 अेतत् आदिराजस्य मनोश्चरितमद्भुतम् ।

वर्णितं वर्णनीयस्य तदपत्योदयं शृणु ॥ ३९ ॥

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां
संखितायां तृतीयस्कन्धे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ त्रयोविंशोऽध्यायः - २३ ॥

मैत्रेय उवाच

पितृभ्यां प्रस्थिते साध्वी पतिमिङ्गितकोविदा ।
नित्यं पर्यचरन्प्रीत्या भवानीव भवं प्रभुम् ॥ १ ॥

विश्रम्भेष्वात्मशौचेन गौरवेण दमेन च ।
शुश्रूषया सौकुटेन वाया मधुरया च भोः ॥ २ ॥

विसृज्य कामं दम्भं च द्वेषं लोभमघं मदम् ।
अप्रमत्तोद्यता नित्यं तेजुयांसमतोषयत् ॥ ३ ॥

स वै देवर्षिवर्यस्तां मानवीं समनुप्रताम् ।
दैवाद्गरीयसः पत्युराशासानां महाशिषः ॥ ४ ॥

कालेन भूयसा क्षामां कर्षितां प्रतयर्थया ।
प्रेमगद्गदया वाया पीडितः कृपयाञ्जवीत् ॥ ५ ॥

कर्दम उवाच

तुष्टोऽहमद्य तव मानवि मानदायाः
शुश्रूषया परमया परया च भक्त्या ।
यो देहिनामयमतीव सुकुलस्वदेहो
नावेक्षितः समुचितः क्षपितुं मर्त्ये ॥ ६ ॥

ये मे स्वधर्मनिरतस्य तपः समाधि-
विद्याऽऽत्मयोगविजिता भगवत्प्रसादाः ।
तानेव ते मद्दनुसेवनयावच्छ्रद्धान्
दृष्टिं प्रपश्य वितराम्यभयानशोकात् ॥ ७ ॥

अन्ये पुनर्भागवतो भुव उद्विजृम्भ-
 विभ्रंशितार्थरथनाः किमुरुकमस्य ।
 सिद्धासि भुङ्क्ष्व विभवान् निजधर्मदोषान्
 द्रिव्यान्नरैर्दुर्ध्रिगान्नृपविद्धियाभिः ॥ ८ ॥

अेवं भ्रुवाणामभलाभिलयोगमाया-
 विधाविचक्षणामवेक्ष्य गताधिरासीत् ।
 सम्प्रश्रयप्रणयविह्वलया गिरेषट्-
 ग्रीडावलोकविलसद्भ्रसिताननाऽऽल ॥ ९ ॥

द्वेवहृतिरुवाच
 शब्दं भत द्विजवृषैतदमोघयोग-
 मायाधिपे त्वयि विभो तद्वैमि भर्तः ।
 यस्तेऽभ्यधायि समयः सकृदङ्गसङ्गो
 भूयाद्गरीयसि गुणः प्रसवः सतीनाम् ॥ १० ॥

तत्रेति कृत्यमुपशिक्ष यथोपदेशं
 येनैष मे कर्शितोऽतिरिरेसयाऽऽत्मा ।
 सिद्ध्येत ते कृतमनोभवधर्षिताया
 दीनस्तदीश भवनं सदृशं विचक्ष्व ॥ ११ ॥

मैत्रेय उवाच
 प्रियायाः प्रियमन्विच्छन् कर्दमो योगमास्थितः ।
 विमानं कामगं क्षत्तस्तर्ह्येवाविरथीकरत् ॥ १२ ॥
 सर्वकामदुग्धं द्रिव्यं सर्वरत्नसमन्वितम् ।
 सर्वर्द्ध्युपययोदकं मणिस्तम्भैरुपस्कृतम् ॥ १३ ॥

द्रिव्योपकरणोपेतं सर्वकालसुभावलम् ।
 पट्टिकाभिः पताकाभिर्विचित्राभिरलङ्कृतम् ॥ १४ ॥
 अग्निर्विचित्रमाव्याभिर्मञ्जुशिञ्जत्षऽङ्घ्रिभिः ।
 द्रुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥ १५ ॥

उपर्युपरि विन्यस्तनिलयेषु पृथक्पृथक् ।
 क्षिमैः कशिपुभिः कान्तं पर्यङ्गव्यजनासनैः ॥ १६ ॥
 तत्र तत्र विनिक्षिप्तानाशिवोपशोभितम् ।

मडामरकतस्थाय्या जुष्टं विद्रुमवेदिभिः ॥ १७ ॥

द्राःसु विद्रुमदेल्या भातं वज्रकपाटवत् ।

शिपरिष्विन्द्रनीलेषु डेमकुम्भैरघिश्रितम् ॥ १८ ॥

यक्षुष्यत्पद्मरागाञ्चैर्वज्रभित्तिषु निर्मितैः ।

जुष्टं विशित्रवैतानैर्मडार्द्धैर्मतोरणैः ॥ १९ ॥

डंसपारावतप्रातैस्तत्र तत्र निकूजितम् ।

दुत्रिमान् मन्यमानैः स्वानधिरुड्याधिरुड्य य ॥ २० ॥

विडारस्थानविश्रामसंवेशप्राङ्गाणाञ्जिरैः ।

यथोपजोषं रथितैर्विस्मापनमिवात्मनः ॥ २१ ॥

डदृग्गुडं तत्पश्यन्तीं नातिप्रीतेन येतसा ।

सर्वभूताशयाभिज्ञाः प्रावोयत्तर्द्धमः स्वयम् ॥ २२ ॥

निमज्ज्यास्मिन् डुटे भीरु विमानमिदमारुड ।

डदं शुक्लकृतं तीर्थमाशिषां यापकं नृणाम् ॥ २३ ॥

सा तद्भर्तुः समादाय वयः कुवलयेक्षणा ।

सरञ्जं भिभ्रती वासो वेणीभूतांश्च भूर्धृजान् ॥ २४ ॥

अङ्गं य मलपङ्केन सञ्छन्नं शबलस्तनम् ।

आविवेश सरस्वत्याः सरः शिवजलाशयम् ॥ २५ ॥

सान्तःसरसि वेशमस्थाः शतानि दश कन्यकाः ।

सर्वाः डिशोरवयसो ददृशोत्पलगन्धयः ॥ २६ ॥

तां दृष्ट्वा सदसोत्थाय प्रोयुः प्राञ्जलयः स्त्रियः ।

वयं कर्मकरीस्तुभ्यं शाधि नः करवाम डिम् ॥ २७ ॥

स्नानेन तां मडार्द्धेण स्नापयित्वा मनस्विनीम् ।

दुडूले निर्मले नूले ददुरस्यै य मानदाः ॥ २८ ॥

भूषणानि परार्घ्यानि वरीयांसि धुमन्ति य ।

अन्नं सर्वगुणोपेतं पानं यैवामृतासवम् ॥ २९ ॥

अथादर्शं स्वमात्मानं स्रग्विणं विरजाम्बरम् ।

विरञ्जं द्रुतस्वस्त्ययनं कन्याभिर्बहुमानितम् ॥ ३० ॥

स्नातं कृतशिरःस्नानं सर्वाभराणामूषितम् ।
 निष्क्रीवं वलयिनं कूजलाञ्चननूपुरम् ॥ ३१ ॥
 श्रोत्रोर्ध्वस्तया काञ्चया काञ्चय्या अङ्गुरतया ।
 डारेण य मङ्गार्डेण रुचकेन य भूषितम् ॥ ३२ ॥
 सुदृता सुभ्रुवा श्लक्ष्णस्निग्धापाङ्गेन यक्षुषा ।
 पद्मकोशस्पृधा नीलैरलकैश्च लसन्भुषम् ॥ ३३ ॥
 यदा सस्मार ऋषभमृषीणां दयितं पतिम् ।
 तत्र यास्ते सः सत्रीभिर्द्यत्रास्ते स प्रजापतिः ॥ ३४ ॥
 भर्तुः पुरस्तादात्मानं स्त्रीसङ्गवृतं तदा ।
 निशाम्य तद्योगगतिं संशयं प्रत्यपद्यत ॥ ३५ ॥
 स तां कृतमलस्नानां विभ्राजन्तीमपूर्ववत् ।
 आत्मनो विभ्रतीं रूपं संवीतरुचिरस्तनीम् ॥ ३६ ॥
 विद्याधरीसङ्ग्रेषा सेव्यमानां सुवाससम् ।
 जातभावो विमानं तदारोहयदमित्रहन् ॥ ३७ ॥
 तस्मिन्नलुप्तमङ्गिमा प्रिययानुरक्तो
 विद्याधरीभिरुपयीर्णवपुर्विमाने ।
 अब्राज उल्लस्यकुमुद्राणवानपीथ्यः
 ताराभिरावृतं ष्वोऽपुपतिर्नभःस्थः ॥ ३८ ॥
 तेनाष्टलोकपविडारकुलायलेन्द्र-
 द्रोणीष्वनङ्गसभमारुतसौभगासु ।
 सिद्धैर्भुतो धुधुनिपातशिवस्वनासु
 रेभे चिरे धनदवल्ललना वरुथी ॥ ३९ ॥
 वैश्रभभडे सुरसने नन्दने पुष्पभद्रके ।
 मानसे यैत्ररथ्ये य स रेभे रामया रतः ॥ ४० ॥
 ब्राह्मिष्णुना विमानेन कामगेन महीयसा ।
 वैमानिकानत्यशेत यरेल्लोकान् यथानिलः ॥ ४१ ॥
 किं दुरापादनं तेषां पुंसामुद्दामयेतसाम् ।
 यैराश्रितस्तीर्थपदश्चरणो व्यसनात्ययः ॥ ४२ ॥

प्रेक्षयित्वा भुवो गोलं पत्न्यै यावान् स्वसंस्थया ।
 बह्वाश्चर्यं मलायोगी स्वाश्रमाय न्यवर्तत ॥ ४३ ॥
 विभज्य नवधाऽऽत्मानं मानवीं सुरतोत्सुकाम् ।
 रामां निरमयन् रेमे वर्षपूगान् मुहूर्तवत् ॥ ४४ ॥
 तस्मिन् विमान उद्धृष्टां शय्यां रतिकरीं श्रिता ।
 न याबुध्यत तं कालं पत्यापीत्येन सऽगता ॥ ४५ ॥
 अवेन योगानुभावेन दम्पत्यो रममाशयोः ।
 शतं व्यतीयुः शरदः कामलालसयोर्मनाङ् ॥ ४६ ॥
 तस्यामाधत्त रेतस्तां भावयन्नात्मनाऽऽत्मवित् ।
 नोधा विधाय रुपं स्वं सर्वसङ्कल्पविद्धिभुः ॥ ४७ ॥
 अतः सा सुषुवे सधो देवलूतिः स्त्रियः प्रजाः ।
 सर्वास्ताश्चारुसर्वाङ्गयो लोडितोत्पलगन्धयः ॥ ४८ ॥
 पतिं सा प्रप्रजिष्यन्तं तदाऽऽलक्ष्योशती सती ।
 स्मयमाना विकलवेन लृट्येन विदूयता ॥ ४९ ॥
 लिपन्त्यधोभुभी भूमिं पदा नभमशिप्रिया ।
 उवाच ललितां वायं निरुध्याश्रुकलां शनैः ॥ ५० ॥
 देवलूतिरुवाच
 सर्वं तद्दृग्भवान् मज्ज्यमुपोवाड प्रतिश्रुतम् ।
 अथापि मे प्रपन्नाया अभयं दातुमर्हसि ॥ ५१ ॥
 ब्रह्मन् दृडितुमिस्तुभ्यं विभृग्याः पतयः समाः ।
 कश्चित्स्थान्मे विशोकाय त्वयि प्रप्रजिते वनम् ॥ ५२ ॥
 अेतावतालं कालेन व्यतिकान्तेन मे प्रभो ।
 षण्द्वयार्थप्रसङ्गेन परिच्यक्तपरात्मनः ॥ ५३ ॥
 षण्द्वयार्थेषु सज्जन्त्या प्रसङ्गस्त्वयि मे कृतः ।
 अजानन्त्या परं भावं तथाप्यस्त्वभयाय मे ॥ ५४ ॥
 सङ्गो यः संसृतेर्हेतुरसत्सु विडितोऽधिया ।
 स अेव साधुषु कृतो निःसङ्गत्वाय कल्पते ॥ ५५ ॥
 नेड यत्कर्म धर्माय न विरागाय कल्पते ।

न तीर्थपदसेवायै ज्वन्नपि मृतो हि सः ॥ ५६ ॥

साहं भगवतो नूनं वञ्चिता मायया दृढम् ।

यत्त्वां विमुक्तिर्दं प्राथ्य न मुमुक्षेय बन्धनात् ॥ ५७ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां

तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाख्याने त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ चतुर्विंशोऽध्यायः - २४ ॥

मैत्रेय उवाच

निर्वेदवादिनीमेवं मनोर्दुहितरं मुनिः ।

ध्यातुः शालिनीमाह शुक्वाभिव्याहृतं स्मरन् ॥ १ ॥

ऋषिरुवाच

मा भिद्यो राजपुत्रीत्यमात्मानं प्रत्यनिन्दिते ।

भगवांस्तेऽक्षरो गर्भमदूरत्सम्प्रपत्स्यते ॥ २ ॥

धृतप्रतासि भद्रं ते दमेन नियमेन च ।

तपोद्रविणदानैश्च श्रद्धया येश्वरं भज ॥ ३ ॥

स त्वयाऽऽराधितः शुक्लो वितन्वन् मामकं यशः ।

छेत्ता ते हृदयग्रन्थिमौर्धर्यो ब्रह्मभावनः ॥ ४ ॥

मैत्रेय उवाच

देवहृत्यपि सन्देशं गौरवेण प्रजापतेः ।

सम्यक् श्रद्धाय पुरुषं कूटस्थमभजद्गुरुम् ॥ ५ ॥

तस्यां बहुतिथे काले भगवान् मधुसूदनः ।

कार्दमं वीर्यमापन्नो जज्ञेऽग्निरिव दारुणि ॥ ६ ॥

अवाद्यंस्तदा व्योम्नि वादित्राणि घनाघनाः ।

गायन्ति तं स्म गन्धर्वा नृत्यन्त्यप्सरसो मुदा ॥ ७ ॥

पेतुः सुमनसो दिव्याः भेषरैरपवर्जिताः ।

प्रसेदुश्च दिशः सर्वा अम्भासि य मनांसि य ॥ ८ ॥

तत्कर्ममाश्रमपदं सरस्वत्या परिश्रितम् ।

स्वयम्भूः साकमुषिभिर्मरीच्यादित्तिरभ्यधात् ॥ ९ ॥

भगवन्तं परं ब्रह्म सत्त्वेनांशेन शत्रुघ्नम् ।

तत्त्वसङ्ख्यानविज्ञास्यै जातं विद्वानजः स्वराट् ॥ १० ॥

सभाजयन् विशुद्धेन येतसा तच्छिडीर्षितम् ।

प्रलृष्यमाणैरसुभिः कर्मं येदमभ्यधात् ॥ ११ ॥

ब्रह्मोवाच

त्वया मेऽपचितिस्तात कल्पिता निर्व्यलीकतः ।

यन्मे सञ्जगृहे वाक्यं भवान् मानद मानयन् ॥ १२ ॥

अेतावत्येव शुश्रूषा कार्या पितरि पुत्रकैः ।

बाढमित्यनुमन्येत गौरवेण गुरोर्वचः ॥ १३ ॥

धमा दृढितरः सभ्य तव वत्स सुमध्यमाः ।

सर्गमेतं प्रभावैः स्वैर्बृहयिष्यन्त्यनेकधा ॥ १४ ॥

अतस्त्वमुषिमुष्येभ्यो यथाशीलं यथारुचि ।

आत्मजाः परिदेह्यद्य विस्तृणीहि यशो भुवि ॥ १५ ॥

वेदाहमाद्यं पुरुषमवतीर्णं स्वमायया ।

भूतानां शेवधिं देहं ब्रिभ्राणं कपिलं मुने ॥ १६ ॥

ज्ञानविज्ञानयोगेन कर्मणामुद्धरन् जटाः ।

हिरण्यकेशः पद्माक्षः पद्ममुद्रापदाम्बुजः ॥ १७ ॥

अेष मानवि ते गर्भं प्रविष्टः कैटभाह्नः ।

अविद्यासंशयग्रन्थिं छित्त्वा गां विचरिष्यति ॥ १८ ॥

अयं सिद्धगणेशः साङ्ख्याचार्यैः सुसम्मतः ।

लोकं कपिलं धत्याभ्यां गन्ता ते कीर्तिवर्धनः ॥ १९ ॥

मैत्रेय उवाच

तावाश्रास्य जगत्स्रष्टा कुमारैः सल नारदः ।

हंसो हंसेन यानेन त्रिधाम परमं ययौ ॥ २० ॥

गते शतधृतौ क्षत्तः कर्मस्तेन थोदितः ।

यथोदितं स्वदुहितृः प्रादाद्विश्वसृञ्जो ततः ॥ २१ ॥

मरीचये कलां प्रादादनसूयामथात्रये ।

श्रद्धामङ्गिरसेऽयच्छत्पुलस्त्याय उविर्भुवम् ॥ २२ ॥

पुल्लहाय गतिं युक्तां कृतवे य ङ्गियां सतीम् ।

प्यातिं य भृगवेऽयच्छद्दक्षिष्ठायाप्यरुन्धतीम् ॥ २३ ॥

अथर्वणोऽदृष्टान्ति यथा यज्ञो वितन्धते ।

विप्रर्षभान् कृतोद्भालान् सदारान् समलालयत् ॥ २४ ॥

ततस्त ऋषयः क्षत्तः कृतदारो निमन्थ तम् ।

प्रातिष्ठन् नन्दिमापन्नाः स्वं स्वमाश्रममाण्डलम् ॥ २५ ॥

स यावतीर्णं त्रियुगमाज्ञाय विबुधर्षभम् ।

विविक्त उपसङ्गम्य प्रणम्य समभाषत ॥ २६ ॥

अहो पापयमानानां निरये स्वैरमङ्गलैः ।

कालेन भूयसा नूनं प्रसीदन्तीह देवताः ॥ २७ ॥

भङ्गुजन्मविपक्वेन सम्यग्योगसमाधिना ।

द्रष्टुं यतन्ते यतयः शून्यागारेषु यत्यदम् ॥ २८ ॥

स श्रेव भगवानध उलनं नगण्य नः ।

गृहेषु जातो ग्राम्याणां यः स्वानां पक्षपोषणः ॥ २९ ॥

स्वीयं वाक्यं ऋतं कर्तुमवतीर्णोऽसि मे गृहे ।

शिकीर्षुर्भगवान् ज्ञानं भक्तानां मानवर्धनः ॥ ३० ॥

तान्येव तेऽभिःपुपाणि रुपाणि भगवंस्तव ।

यानि यानि य रोचन्ते स्वजनानामरुपिणः ॥ ३१ ॥

त्वां सूरिभिस्तत्त्वबुभुत्सयाद्धा

सदाभिवार्दाणपादपीठम् ।

शैश्वर्यवैराग्यशोऽवबोध-

वीर्यश्रिया पूर्तमहं प्रपद्ये ॥ ३२ ॥

परं प्रधानं पुरुषं मजान्तं

कालं कविं त्रिवृतं लोकपालम् ।

आत्मानुभूत्यानुगतप्रपञ्चं

स्वच्छन्दशक्तिं कपिलं प्रपद्ये ॥ ३३ ॥

आ स्माभिपुच्छेऽद्य पतिं प्रजानां

त्वयावतीर्णां उतामकामः ।

परिप्रजत्यदवीमास्थितोऽहं

यरिष्ये त्वां हृदि युञ्जन् विशोकः ॥ ३४ ॥

श्रीभगवानुवाच

मया प्रोक्तं हि लोकस्य प्रमाणां सत्यलौकिके ।

अथाजनि मया तुभ्यं यदवोयमृतं मुने ॥ ३५ ॥

अेतन्मे जन्म लोकेऽस्मिन् मुमुक्षूणां दुराशयात् ।

प्रसङ्ग्यानाय तत्त्वानां सम्मतायात्मदर्शने ॥ ३६ ॥

अेष आत्मपथोऽव्यक्तो नष्टः कालेन भूयसा ।

तं प्रवर्तयितुं देहमिमं विद्धि मया भृतम् ॥ ३७ ॥

गच्छ कामं मया पृष्टो मयि सन्न्यस्तकर्मणा ।

जित्वा सुदुर्जयं मृत्युममृतत्वाय मां भज ॥ ३८ ॥

मामात्मानं स्वयञ्जयोतिः सर्वभूतगुडाशयम् ।

आत्मन्येवात्मना वीक्ष्य विशोकोऽभयमृच्छसि ॥ ३९ ॥

मात्र आध्यात्मिकीं विधां शमनीं सर्वकर्मणाम् ।

वितरिष्ये यथा यासौ भयं यातितरिष्यति ॥ ४० ॥

मैत्रेय उवाच

अेवं समुदितस्तेन कपिलेन प्रजापतिः ।

दक्षिणीकृत्य तं प्रीतो वनमेव जगाम ह ॥ ४१ ॥

व्रतं स आस्थितो मौनमात्मैकशरणो मुनिः ।

निःसङ्गो व्ययरत्क्षोणीमनश्चिरनिकेतनः ॥ ४२ ॥

मनो ब्रह्मणि युञ्जानो यत्तत्सदसतः परम् ।

गुणावभासे विगुण अेकभक्त्यानुभाविते ॥ ४३ ॥

निरुद्धृतिर्निर्ममश्च निर्द्वन्द्वः समदृक् स्वदृक् ।

प्रत्यङ्गशान्तधीर्धीरः प्रशान्तोर्मिरिवोदधिः ॥ ४४ ॥

वासुदेवे भगवति सर्वज्ञे प्रत्यगात्मनि ।

परेण भक्तिभावेन लब्धात्मा मुक्ताबन्धनः ॥ ४५ ॥

आत्मानं सर्वभूतेषु भगवन्तमवस्थितम् ।

अपश्यत्सर्वभूतानि भगवत्यपि यात्मनि ॥ ४६ ॥

छच्छाद्रेषविडीनेन सर्वत्र समयेतसा ।

भगवद्भक्तियुक्तेन प्राप्ता भगवती गतिः ॥ ४७ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां

तृतीयस्कन्धे कापिलेये यत्पूर्विशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ पञ्चविंशोऽध्यायः - २५ ॥

शौनक उवाच

कपिलस्तत्त्वसङ्ख्याता भगवानात्ममायया ।

जातः स्वयमजः साक्षादात्मप्रज्ञास्ये नृणाम् ॥ १ ॥

न ह्यस्य वर्षाणः पुंसां वरिभ्यः सर्वयोगिनाम् ।

विश्रुतौ श्रुतदेवस्य भूरि तृष्यन्ति मेऽसवः ॥ २ ॥

यद्यद्विधत्ते भगवान् स्वस्थन्दात्माऽऽत्ममायया ।

तानि मे श्रद्धधानस्य कीर्तन्यान्यनुकीर्तय ॥ ३ ॥

सूत उवाच

द्वैपायनसभस्त्वेवं मैत्रेयो भगवांस्तथा ।

प्राडेहं विदुरे प्रीत आन्वीक्षिष्यां प्रयोदितः ॥ ४ ॥

मैत्रेय उवाच

पितरि प्रस्थितेऽरण्यं मातुः प्रियञ्चिकीर्षया ।

तस्मिन् बिन्दुसरेऽवात्सीद्भगवान् कपिलः किल ॥ ५ ॥

तमासीनमकर्माणां तत्त्वमार्गाग्रदर्शनम् ।

स्वसुतं देवदूत्याड धातुः संस्मरती वयः ॥ ६ ॥

देवदूतिरुवाच

निर्विण्णं नितरां भूमन्नसदिन्द्रियतर्षणात् ।

येन सम्भाव्यमानेन प्रपन्नान्धं तमः प्रभो ॥ ७ ॥

तस्य त्वं तमसोऽन्धस्य दृष्पारस्याध पारगम् ।

सव्यक्षुर्जन्मनामन्ते लब्धं मे त्वदनुग्रहात् ॥ ८ ॥

य आधो भगवान् पुंसामीश्वरो वै भवान् डिल ।

लोकस्य तमसान्धस्य यक्षुः सूर्यं षवोदितः ॥ ९ ॥

अथ मे देव सम्मोडमपाकृष्टुं त्वमर्हसि ।

योऽवग्रहोऽडम्भमेतीत्येतस्मिन् योजितस्त्वया ॥ १० ॥

तं त्वा गतालं शरणं शरणं

स्वभृत्यसंसारतरोः कुठारम् ।

जिज्ञासयालं प्रकृतेः पूरुषस्य

नमामि सद्भर्मविदां वरिष्ठम् ॥ ११ ॥

मैत्रेय उवाच

एति स्वमातुर्निरवधमीप्सितं

निशम्य पुंसामपवर्गवर्धनम् ।

धियाभिनन्धात्मवतां सतां गति-

र्भभाष षषत्स्मितशोभिताननः ॥ १२ ॥

श्रीभगवानुवाच

योग आध्यात्मिकः पुंसां मतो निःश्रेयसाय मे ।

अत्यन्तोपरतिर्यत्र दृग्भस्य च सुभस्य च ॥ १३ ॥

तमिमं ते प्रवक्ष्यामि यमवोयं पुरानधे ।

ऋषीणां श्रोतुकामानां योगं सर्वाङ्गनैपुणम् ॥ १४ ॥

येतः भल्वस्य बन्धाय मुक्तये यात्मानो मतम् ।

गुणेषु सक्तं बन्धाय रतं वा पुंसि मुक्तये ॥ १५ ॥

अडम्भमाभिमानीत्वैः कामलोभादिभिर्मलैः ।

वीतं यदा मनः शुद्धमदृग्भसुभं समम् ॥ १६ ॥

तदा पुरुष आत्मानं डेवलं प्रकृतेः परम् ।

निरन्तरं स्वयञ्ज्योतिरणिमानमभङ्गितम् ॥ १७ ॥

ज्ञानवैराग्ययुक्तेन भक्तियुक्तेन यात्मना ।

परिपश्यत्युदासीनं प्रकृतिं च उत्तौजसम् ॥ १८ ॥

न युज्यमानया भक्त्या भगवत्यभिलात्मनि ।

सदृशोऽस्ति शिवः पन्था योगिनां ब्रह्मसिद्ध्ये ॥ १९ ॥

प्रसङ्गमजरं पाशमात्मनः क्वयो विदुः ।

स अेव साधुषु कृतो भोक्षद्धारमपावृतम् ॥ २० ॥

तितिक्षवः कारुणिकाः सुदुर्घः सर्वदृष्टिनाम् ।

अजातशत्रवः शान्ताः साधवः साधुभूषणाः ॥ २१ ॥

मय्यनन्येन भावेन भक्तिं कुर्वन्ति ये दृढाम् ।

मत्कृते त्यक्तकर्माणस्त्यक्तस्वजनबान्धवाः ॥ २२ ॥

मदाश्रयाः कथामृष्टाः शृण्वन्ति कथयन्ति च ।

तपन्ति विविधास्तापा नैतान्मद्गतयेतसः ॥ २३ ॥

त अेते साधवः साध्वि सर्वसङ्गविवर्जिताः ।

सङ्गस्तेष्वथ ते प्रार्थ्यः सङ्गदोषउरा छि ते ॥ २४ ॥

सतां प्रसङ्गान्मम वीर्यसंविदो

भवन्ति हृत्कर्णरसायनाः कथाः ।

तज्जोषणादाश्रयपवर्गवर्त्मनि

श्रद्धा रतिर्भक्तिरनुकम्पिष्यति ॥ २५ ॥

भक्त्या पुमान् जातविराग औन्द्रिया-

दृष्टश्रुतान् मद्रथनानुयिन्तया ।

चित्तस्य यत्तो ग्रहणे योगयुक्तो

यतिष्यते ऋजुभिर्योगमार्गैः ॥ २६ ॥

असेवयायं प्रकृतेर्गुणानां

ज्ञानेन वैराग्यविजृम्भितेन ।

योगेन मथ्यर्पितया च भक्त्या

मां प्रत्यगात्मानमिडावरुन्धे ॥ २७ ॥

द्वेषद्वृत्तिरुवाच

काचित्त्वय्युचिता भक्तिः कीदृशी मम गोचरा ।

यथा पदं ते निर्वाणमञ्जसान्वाश्रवा अडम् ॥ २८ ॥

यो योगो भगवद्भाषो निर्वाणत्संस्त्वयोदितः ।
कीदृशः कति याङ्गानि यतस्तत्त्वावबोधनम् ॥ २९ ॥

तदेतन्मे विजानीहि यथाहं मन्धीर्हरे ।
सुभं बुद्ध्येयं दुर्बोधं योषा भवदनुग्रहात् ॥ ३० ॥

मैत्रेय उवाच
विदित्वार्थं कपिलो मातुरित्थं
जातस्नेहो यत्र तन्वाभिजातः ।
तत्त्वाभ्यायं यत्प्रवदन्ति साङ्ग्यं
प्रोवाच वै भक्तिवितानयोगम् ॥ ३१ ॥

श्रीभगवानुवाच
देवानां गुणविङ्गानामानुश्रविककर्मणाम् ।
सत्त्वं अवेकमनसो वृत्तिः स्वाभाविकी तु या ॥ ३२ ॥

अनिमित्ता भागवती भक्तिः सिद्धेर्गरीयसी ।
जश्यत्याशु या कोशं निगीर्णमनवो यथा ॥ ३३ ॥

नैकात्मतां मे स्पृहयन्ति डेयि-
न्मत्पादसेवाभिरता मदीहाः ।
येऽन्योन्यतो भागवताः प्रसज्य
सभाजयन्ते मम पौरुषाणि ॥ ३४ ॥

पश्यन्ति ते मे रुचिराण्यम्भ सन्तः
प्रसन्नवङ्त्रारुणलोचनानि ।
रुपाणि दिव्यानि वरप्रदानि
साकं वायं स्पृहणीयां वदन्ति ॥ ३५ ॥

तैर्दर्शनीयावयवैरुदार-
विलासलासेक्षितवामसूक्तैः ।
हृतात्मनो हृतप्राणांश्च भक्ति-
रनिच्छतो मे गतिमर्षवीं प्रयुङ्क्ते ॥ ३६ ॥

अथो विभूतिं मम मायाविनस्ता-
मैश्वर्यमष्टाङ्गमनुप्रवृत्तम् ।

श्रियं भागवतीं वा स्पृष्टयन्ति भद्रां
परस्य मे तेऽश्रुवते तु लोके ॥ ३७ ॥

न कर्त्तुमिन्मत्पराः शान्तऋषे
नऽक्षयन्ति नो मेऽनिमिषो वेदि ह्येति ।
येषामहं प्रिय आत्मा सुतश्च
सभा गुरुः सुहृदो दैवमिष्टम् ॥ ३८ ॥

धमं लोकं तथैवामुमात्मानमुभयायिनम् ।
आत्मानमनु ये येऽहं ये रायः पशवो गृहाः ॥ ३९ ॥

विसृज्य सर्वानन्यांश्च मामेवं विश्वतोमुष्णम् ।
भजन्त्यनन्यया भक्त्या तान् मृत्योरतिपारये ॥ ४० ॥

नान्यत्र मद्भागवतः प्रधानपुरुषेश्वरात् ।
आत्मनः सर्वभूतानां भयं तीव्रं निवर्तते ॥ ४१ ॥

मद्भयाद्वाति वातोयं सूर्यस्तपति मद्भयात् ।
वर्षतीन्द्रो दहत्यग्निर्मृत्युश्चरति मद्भयात् ॥ ४२ ॥

ज्ञानवैराग्ययुक्तेन भक्तियोगेन योगिनः ।
क्षेमाय पादमूलं मे प्रविशन्त्यकुतोभयम् ॥ ४३ ॥

येतावानेव लोकेऽस्मिन् पुंसां निःश्रेयसोदयः ।
तीव्रेण भक्तियोगेन मनो मथर्पितं स्थिरम् ॥ ४४ ॥

एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां संहितायां
तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाख्याने पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ षड्विंशोऽध्यायः २६ ॥

श्रीभगवानुवाच
अथ ते सम्प्रवक्ष्यामि तत्त्वानां लक्षणं पृथक् ।
यद्विदित्वा विमुच्येत पुरुषः प्राकृतैर्गुणैः ॥ १ ॥

ज्ञानं निःश्रेयसार्थाय पुरुषस्यात्मदर्शनम् ।
 यदाहुर्वर्णये तत्ते लृद्यन्नन्धिभेदनम् ॥ २ ॥
 अनादिरात्मा पुरुषो निर्गुणः प्रकृतेः परः ।
 प्रत्यग्धामा स्वयञ्ज्योतिर्विश्वं येन समन्वितम् ॥ ३ ॥
 स शेषे प्रकृतिं सूक्ष्मां दैवीं गुणमयीं विभुः ।
 यदृच्छयैवोपगतामव्यपद्यत लीलया ॥ ४ ॥
 गुणैर्विचित्राः सृजतीं सृष्टपाः प्रकृतिं प्रजाः ।
 विलोक्य मुमुक्षे सद्यः स षड् ज्ञानगूढया ॥ ५ ॥
 अथ पराभिध्यानेन कर्तृत्वं प्रकृतेः पुमान् ।
 कर्मसु क्रियमाणेषु गुणैरात्मनि मन्यते ॥ ६ ॥
 तदस्य संसृतिर्बन्धः पारतन्त्र्यं य तत्कृतम् ।
 भवत्यकर्तुरीशस्य साक्षिणो निर्वृतात्मनः ॥ ७ ॥
 कार्यकारणकर्तृत्वे कारणं प्रकृतिं विदुः ।
 भोक्तृत्वे सुभङ्गुः पानां पुरुषं प्रकृतेः परम् ॥ ८ ॥
 देवदुतिरुवाच
 प्रकृतेः पुरुषस्यापि लक्षाणं पुरुषोत्तम ।
 ब्रूहि कारणयोरस्य सदसस्य यदात्मकम् ॥ ९ ॥
 श्रीभगवानुवाच
 यत्तत्त्रिगुणमव्यक्तं नित्यं सदसदात्मकम् ।
 प्रधानं प्रकृतिं प्राङ्मुखविशेषं विशेषवत् ॥ १० ॥
 पञ्चभिः पञ्चभिर्ब्रह्म यत्तुर्भिर्दशभिस्तथा ।
 अतश्चतुर्विंशतिकं गाणं प्राधानिकं विदुः ॥ ११ ॥
 मडाभूतानि पञ्चैव भूरापोऽग्निर्मरुत्तमः ।
 तन्मात्राणि य तावन्ति गन्धादीनि मतानि मे ॥ १२ ॥
 छन्द्रियाणि दश श्रोत्रं त्वग्ं दृग्ं सननासिकाः ।
 वाक्करो यराणौ मेढ्रे पायुर्दशम उच्यते ॥ १३ ॥
 मनो बुद्धिरलङ्कारश्चित्तमित्यन्तरात्मकम् ।
 यतुर्धा लक्ष्यते भेदो वृत्त्या लक्षाण्युपया ॥ १४ ॥

अेतावानेव सङ्ख्यातो ब्रह्मणः सगुणस्य ७ ।
 सन्निवेशो मया प्रोक्तो यः कालः पञ्चविंशकः ॥ १५ ॥
 प्रभावं पौरुषं प्राङ्मुः कालमेके यतो भयम् ।
 अलङ्कारविमूढस्य कर्तुः प्रकृतिमीयुषः ॥ १६ ॥
 प्रकृतेर्गुणसाम्यस्य निर्विशेषस्य मानवि ।
 येष्टा यतः स भगवान् काल एत्युपलक्षितः ॥ १७ ॥
 अन्तः पुरुषरूपेण कालरूपेण यो बलिः ।
 समन्वयेष सत्त्वानां भगवानात्ममायया ॥ १८ ॥
 दैवात्क्षुभितधर्मिण्यां स्वस्यां योनौ परः पुमान्
 आधत्त वीर्यं सासूत मलत्तत्त्वं छिरण्मयम् ॥ १९ ॥
 विश्वमात्मगतं व्यञ्जन् कूटस्थो जगदङ्कुरः ।
 स्वतेजसापिबन्तीप्रमात्मप्रस्वापनं तमः ॥ २० ॥
 यत्तत्सत्त्वगुणं स्वच्छं शान्तं भगवतः पदम् ।
 यदाहुर्वासुदेवाप्यं शित्तं तन्मलदात्मकम् ॥ २१ ॥
 स्वच्छत्वमविकारित्वं शान्तत्वमिति येतसः ।
 वृत्तिभिर्लक्षणं प्रोक्तं यथापां प्रकृतिः परा ॥ २२ ॥
 मलत्तत्त्वाद्भिक्षुर्वाणाम्भगवद्दीर्यसम्भवात् ।
 क्रियाशक्तिरलङ्कारस्त्रिविधः समपद्यत ॥ २३ ॥
 वैकारिकस्तैजसश्च तामसश्च यतो भवः ।
 मनसश्चेन्द्रियाणां य भूतानां मलतामपि ॥ २४ ॥
 सलस्रशिरसं साक्षाधमनन्तं प्रयक्षते ।
 सङ्घर्षाणाप्यं पुरुषं भूतेन्द्रियमनोभयम् ॥ २५ ॥
 कर्तृत्वं करणत्वं च कार्यत्वं येति लक्षणम् ।
 शान्तधोरविमूढत्वमिति वा स्यादलङ्कृतेः ॥ २६ ॥
 वैकारिकाद्भिक्षुर्वाणान्मनस्तत्त्वमजायत ।
 यत्सङ्ख्यविकल्पाभ्यां वर्तते कामसम्भवः ॥ २७ ॥
 यद्भिद्भूर्ध्वनिरुद्धाप्यं लुषीकाणामधीश्वरम् ।
 शारदेन्दीवरश्यामं संराध्यं योगिभिः शनैः ॥ २८ ॥

तैजसात्तु विकुर्वाणाम्बुद्धितत्त्वमभूत्सति ।
 द्रव्यस्फुरणविज्ञानमिन्द्रियाणामनुग्रहः ॥ २९ ॥
 संशयोऽथ विपर्यासो निश्चयः स्मृतिरेव च ।
 स्वाप एत्युच्यते बुद्धेर्लक्षणं वृत्तितः पृथक् ॥ ३० ॥
 तैजसान्द्रियाण्येव क्रियाज्ञानविभागशः ।
 प्राणस्य हि क्रियाशक्तिर्बुद्धेर्विज्ञानशक्तिता ॥ ३१ ॥
 तामसाश्च विकुर्वाणाम्भगवद्दीर्ययोदितात् ।
 शब्दमात्रमभूत्तस्मात्प्रभः श्रोत्रं तु शब्दगम् ॥ ३२ ॥
 अर्थाश्रयत्वं शब्दस्य द्रष्टृर्लिङ्गत्वमेव च ।
 तन्मात्रत्वं च नभसो लक्षणं कवयो विदुः ॥ ३३ ॥
 भूतानां छिद्रदातृत्वं बहिरन्तरमेव च ।
 प्राणैन्द्रियात्मधिष्यत्वं नभसो वृत्तिलक्षणम् ॥ ३४ ॥
 नभसः शब्दतन्मात्रात्कालगत्या विकुर्वतः ।
 स्पर्शोऽभवत्ततो वायुस्त्वक्स्पर्शस्य च सङ्ग्रहः ॥ ३५ ॥
 मृदुत्वं कठिनत्वं च शैत्यमुष्णत्वमेव च ।
 अेतत्स्पर्शस्य स्पर्शत्वं तन्मात्रत्वं नभस्वतः ॥ ३६ ॥
 यालनं व्यूढनं प्राप्तिर्नैतृत्वं द्रव्यशब्दयोः ।
 सर्वेन्द्रियाणामात्मत्वं वायोः कर्माभिलक्षणम् ॥ ३७ ॥
 वायोश्च स्पर्शतन्मात्राद्रूपं दैवेरितामभूत् ।
 समुत्थितं ततस्तेजश्चक्षु रूपोपलम्भनम् ॥ ३८ ॥
 द्रव्याकृतित्वं गुणता व्यक्तिसंस्थात्वमेव च ।
 तेजस्त्वं तेजसः साध्वि रूपात्रस्य वृत्तयः ॥ ३९ ॥
 द्योतनं पयनं पानमदनं हिममर्दनम् ।
 तेजसो वृत्तयस्त्वेताः शोषणं क्षुत्तुडेव च ॥ ४० ॥
 रूपात्राद्विकुर्वाणाम्तेजसो दैवयोदितात् ।
 रसमात्रमभूत्तस्मादम्भो जिह्वा रसग्रहः ॥ ४१ ॥
 कषायो मधुरस्तिक्तः कट्वम्ल एति नैकधा ।

भौतिकानां विकारेण रस ओको विभिद्यते ॥ ४२ ॥

क्लेदनं पिण्डनं तृप्तिः प्राणनाप्यायनोन्मनम् ।

तापापनोद्यो भूयस्त्वमम्भसो वृत्तयस्त्विमाः ॥ ४३ ॥

रसमात्राद्भिक्षुर्वाणाम्भसो दैवयोदितात् ।

गन्धमात्रमभूत्तस्मात्पृथ्वी घ्राणस्तु गन्धगः ॥ ४४ ॥

करम्भपूतिसौरभ्यशान्तोग्राम्बादिभिः पृथक् ।

द्रव्यावयववैषम्याद्गन्ध ओको विभिद्यते ॥ ४५ ॥

भावनं ब्रह्मणः स्थानं धारणं सद्विशेषणम् ।

सर्वसत्त्वगुणोद्भेदः पृथिवीवृत्तिलक्षणम् ॥ ४६ ॥

नभोगुणविशेषोऽर्थो यस्य तच्छ्रेत्रमुच्यते ।

वायोर्गुणविशेषोऽर्थो यस्य तत्स्पर्शनं विदुः ॥ ४७ ॥

तेजोगुणविशेषोऽर्थो यस्य तच्चक्षुरुच्यते ।

अम्भोगुणविशेषोऽर्थो यस्य तद्रसनं विदुः ।

भूमोर्गुणविशेषोऽर्थो यस्य स घ्राण उच्यते ॥ ४८ ॥

परस्य दृश्यते धर्मो ऽप्यपरस्मिन् समन्वयात् ।

अतो विशेषो भावानां भूमावेवोपलक्ष्यते ॥ ४९ ॥

अेतान्यसंख्यं यदा मलदादीनि सप्त वै ।

कालकर्मगुणोपेतो जगदादिरुपाविशत् ॥ ५० ॥

ततस्तेनानुविद्धेभ्यो युक्तोभ्योऽण्डमथेतनम् ।

उत्थितं पुरुषो यस्माद्दृष्टिष्ठसौ विराट् ॥ ५१ ॥

अेतदण्डं विशेषाभ्यं क्वमवृद्धैर्दशोत्तरैः ।

तोयादिभिः पस्वितं प्रधानेनावृत्तैर्बलिः ।

यत्र लोकावितानोऽयं रुपं भगवतो ऽरेः ॥ ५२ ॥

छिरण्मयादण्डकोशादुत्थाय सलिलेशयात् ।

तमाविश्य मलादेवो बहुधा निर्भिभेद भम् ॥ ५३ ॥

निरभिद्यतास्य प्रथमं भुवं वाणी ततोऽभवत् ।

वाण्या वह्निरथो नासे प्राणोऽतो घ्राण अेतयोः ॥ ५४ ॥

घ्राणाद्वायुरभिद्यैतामक्षिणी यक्षुरेतयोः ।

तस्मात्सूर्यो व्यभिधैतां कर्णो श्रोत्रं ततो दिशः ॥ ५५ ॥

निर्भिभेद विराजस्त्वग्रोमश्मश्र्वाद्यस्ततः ।

तत ओषधयश्चासन् शिश्रं निर्भिभेदे ततः ॥ ५६ ॥

रेतस्तस्मादाप आसन् निरभिधत वै गुदम् ।

गुदादपानोऽपानाभ्य मृत्युर्लोकाभयङ्करः ॥ ५७ ॥

उस्तौ य निरभिधैतां बलं ताभ्यां ततः स्वराट् ।

पादौ य निरभिधैतां गतिस्ताभ्यां ततो हरिः ॥ ५८ ॥

नाज्योऽस्य निरभिधन्त ताभ्यो लोहितमाभृतम् ।

नधस्ततः समभवन्नृदरं निरभिधत ॥ ५९ ॥

क्षुत्पिपासे ततः स्यातां समुद्रस्त्वेतयोरभूत् ।

अथास्य वृद्धयं भिन्नं वृद्धयान्मन उत्थितम् ॥ ६० ॥

मनसश्चन्द्रमा जातो बुद्धिर्बुद्धेर्गिरां पतिः ।

अलङ्कारस्ततो रुद्रश्चित्तं यैत्यस्ततोऽभवत् ॥ ६१ ॥

अते ऽयभ्युत्थिता देवा नैवास्थोत्थापनेऽशकन् ।

पुनराविविशुः भ्रानि तमुत्थापयितुं कृमात् ॥ ६२ ॥

वह्निर्वाद्या मुष्मं भेजे नोदतिष्ठत्तदा विराट् ।

घ्राणेन नासिके वायुर्नोदतिष्ठत्तदा विराट् ॥ ६३ ॥

अक्षिणी यक्षुषाऽऽदित्यो नोदतिष्ठत्तदा विराट् ।

श्रोत्रेण कर्णो य दिशो नोदतिष्ठत्तदा विराट् ॥ ६४ ॥

त्वग्रं रोमभिरोषधो नोदतिष्ठत्तदा विराट् ।

रेतसा शिश्रमापस्तु नोदतिष्ठत्तदा विराट् ॥ ६५ ॥

गुदं मृत्युरपानेन नोदतिष्ठत्तदा विराट् ।

उस्ताविन्द्रो बलेनैव नोदतिष्ठत्तदा विराट् ॥ ६६ ॥

विष्वर्गुत्थैव यश्रणौ नोदतिष्ठत्तदा विराट् ।

नाडीर्नद्यो लोहितेन नोदतिष्ठत्तदा विराट् ॥ ६७ ॥

क्षुत्तृप्त्यामुदरं सिन्धुर्नोदतिष्ठत्तदा विराट् ।

वृद्धयं मनसा यन्द्रो नोदतिष्ठत्तदा विराट् ॥ ६८ ॥

बुद्ध्या ब्रह्मापि लृढयं नोदतिष्ठत्तदा विराट् ।
 रुद्रोऽभिमत्या लृढयं नोदतिष्ठत्तदा विराट् ॥ ६८ ॥
 चित्तेन लृढयं यैत्यः क्षेत्रज्ञः प्राविशद्यदा ।
 विराट् तदैव पुरुषः सलिलाद्बुद्धतिष्ठत ॥ ७० ॥
 यथा प्रसुप्तं पुरुषं प्राणोन्द्रियमनोधियः ।
 प्रभवन्ति विना येन नोत्थापयितुमोजसा ॥ ७१ ॥
 तमस्मिन् प्रत्यागात्मानं धिया योगप्रवृत्तया ।
 भक्त्या विरक्त्या ज्ञानेन विविख्यात्मनि चिन्तयेत् ॥ ७२ ॥
 एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां
 तृतीयस्कन्धे कापिलेये तत्त्वसामान्नाये षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ सप्तविंशोऽध्यायः - २७ ॥

श्रीभगवानुवाच
 प्रकृतिस्थोऽपि पुरुषो नाजयते प्राकृतैर्गुणैः ।
 अविकारादकर्तृत्वान्निर्गुणत्वाज्जलार्कवत् ॥ १ ॥
 स अेष यर्हि प्रकृतेर्गुणेष्वभिविषज्जते ।
 अलङ्कियाविमूढात्मा कर्तास्मीत्यभिमन्यते ॥ २ ॥
 तेन संसारपटवीभवशोऽभ्येत्यनिर्वृतः ।
 प्रासङ्गिकैः कर्मदोषैः सदसन्मिश्रयोनिषु ॥ ३ ॥
 अर्थे ह्यविद्यमानेऽपि संसृतिर्न निवर्तते ।
 ध्यायतो विषयानस्य स्वप्नेऽनर्थागमो यथा ॥ ४ ॥
 अत एव शनैश्चित्तं प्रसक्तमसतां पथि ।
 भक्तियोगेन तीव्रेण विरक्त्या य नयेद्दशम् ॥ ५ ॥
 यमादिभिर्योगपथैरभ्यसन् श्रद्धयान्वितः ।
 मयि भावेन सत्येन मत्कथाश्रवणेन य ॥ ६ ॥

सर्वभूतसमत्वेन निर्वैरेणाप्रसङ्गतः ।
 ब्रह्मचर्येण मौनेन स्वधर्मेण बलीयसा ॥ ७ ॥
 यदृश्योपलब्धेन सन्तुष्टो मितभुङ्मुनिः ।
 विविक्तशरणाः शान्तो मैत्रः करुण आत्मवान् ॥ ८ ॥
 सानुबन्धे य द्देडेस्मिन्नकुर्वन्नसदाग्रहम् ।
 ज्ञानेन दृष्टतत्त्वेन प्रकृतेः पुरुषस्य य ॥ ९ ॥
 निवृत्तबुद्ध्यवस्थानो दूरीभूतान्यदर्शनः ।
 उपलभ्यात्मनाऽऽत्मानं यक्षुषेवार्कमात्मदृक् ॥ १० ॥
 मुक्तलिङ्गं सदाभासमसति प्रतिपद्यते ।
 सतो बन्धुमसञ्चक्षुः सर्वानुस्यूतमद्रयम् ॥ ११ ॥
 यथा जलस्थ आभासः स्थलस्थेनावदृश्यते ।
 स्वाभासेन तथा सूर्यो जलस्थेन दिविस्थितः ॥ १२ ॥
 अेवं त्रिवृदुङ्कारो भूतेन्द्रियमनोमयैः ।
 स्वाभासैर्लक्षितोऽनेन सदाभासेन सत्यदृक् ॥ १३ ॥
 भूतसूक्ष्मेन्द्रियमनोबुद्ध्यष्टिष्विड निद्रया ।
 लीनेष्वसति यस्तत्र विनिद्रो निरुडङ्कियः ॥ १४ ॥
 मन्यमानस्तदाऽऽत्मानमनष्टो नष्टवन्मृषा ।
 नष्टेऽङ्कुरणो द्रष्टा नष्टवित्तं षवातुरः ॥ १५ ॥
 अेवं प्रत्यवमृश्यासावात्मानं प्रतिपद्यते ।
 साडङ्कारस्य द्रव्यस्य योऽवस्थानमनुग्रहः ॥ १६ ॥
 देवदूतिरुवाच
 पुरुषं प्रकृतिर्ब्रह्मन् न विमुञ्चति कर्त्तव्यित् ।
 अन्योन्यापाश्रयत्वाच्च नित्यत्वादनयोः प्रभो ॥ १७ ॥
 यथा गन्धस्य भूमेश्च न भावो व्यतिरेकतः ।
 अपां रसस्य च यथा तथा बुद्धेः परस्य च ॥ १८ ॥
 अकर्तुः कर्मबन्धोऽयं पुरुषस्य यदाश्रयः ।
 गुणेषु सत्सु प्रकृतेः कैवल्यं तेष्वतः कथम् ॥ १९ ॥

क्वचित्तत्त्वावमर्शेन निवृत्तं त्वयमुल्बलाम् ।
अनिवृत्तनिमित्तत्वात्पुनः प्रत्यवतिष्ठते ॥ २० ॥

श्रीभगवानुवाच
अनिमित्तनिमित्तेन स्वधर्मेशामवात्मना ।
तीव्रया मयि भक्त्या य श्रुतसम्भृतया चिरम् ॥ २१ ॥

ज्ञानेन दृष्टतत्त्वेन वैराग्येण बलीयसा ।
तपोयुक्तेन योगेन तीव्रेशात्मसमाधिना ॥ २२ ॥

प्रकृतिः पुरुषस्येह दृश्यमाना त्वदर्निशम् ।
तिरोभवित्त्री शनकैरग्रेयोनिरिवारणिः ॥ २३ ॥

भुक्तभोगा परित्यक्ता दृष्टदोषा य नित्यशः ।
नेश्वरस्याशुभं धत्ते स्वे मङ्गि स्थितस्य य ॥ २४ ॥

यथा ह्यप्रतिबुद्धस्य प्रस्वापो बह्वनर्थभृत् ।
स एव प्रतिबुद्धस्य न वै मोहाय कल्पते ॥ २५ ॥

अेवं विदिततत्त्वस्य प्रकृतिर्मयि मानसम् ।
युञ्जतो नापकुरुत आत्मारामस्य कर्त्तव्यम् ॥ २६ ॥

यदैवमध्यात्मरतः कालेन बहुजन्मना ।
सर्वत्र जातवैराग्य आब्रह्मभुवनाम्बुनिः ॥ २७ ॥

मद्भक्तः प्रतिबुद्धार्थो मत्प्रसादेन भूयसा ।
निःश्रेयसं स्वसंस्थानं कैवल्याभ्यं मदाश्रयम् ॥ २८ ॥

प्राप्नोतीडाञ्जसा धीरः स्वदृशाच्छिन्नसंशयः ।
यद्गत्वा न निवर्तेत योगी विद्गोद्विनिर्गमे ॥ २९ ॥

यदा न योगोपयितासु येतो
मायासु सिद्धस्य विषज्जतेऽङ्ग ।
अनन्यहेतुष्वथ मे गतिः स्या-
दात्यन्तिकी यत्र न मृत्युदासः ॥ ३० ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां
तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाख्याने सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ अष्टाविंशोऽध्यायः २८ ॥

श्रीभगवानुवाच

योगस्य लक्षां वक्ष्ये सन्धीजस्य नृपात्मजे ।

मनो येनैव विधिना प्रसन्नं याति सत्पथम् ॥ १ ॥

स्वधर्माचरणं शक्त्या विधर्माच्च निवर्तनम् ।

दैवात्त्वब्धेन सन्तोष आत्मविच्यरणार्थनम् ॥ २ ॥

ग्राम्यधर्मनिवृत्तिश्च मोक्षधर्मरतिस्तथा ।

मितमेध्यादनं शस्त्रद्विविक्तक्षेमसेवनम् ॥ ३ ॥

अहिंसा सत्यमस्तेयं यावदर्थपरिग्रहः ।

ब्रह्मचर्यं तपः शौचं स्वाध्यायः पुरुषार्थनम् ॥ ४ ॥

भौनं सदासनजयः स्थैर्यं प्राणजयः शनैः ।

प्रत्याहारश्चेन्द्रियाणां विषयान्मनसा लृष्टि ॥ ५ ॥

स्वधिषण्यानामेकदेशे मनसा प्राणधारणम् ।

वैकुण्ठलीलाभिधानं समाधानं तथाऽऽत्मनः ॥ ६ ॥

अतैरन्यैश्च पथिभिर्मनो दृष्टमसत्पथम् ।

बुद्ध्या युञ्जत शनैर्जितप्राणो ह्यतन्द्रितः ॥ ७ ॥

शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य विजितासन आसनम् ।

तस्मिन् स्वस्ति समासीन ऋजुकायः समभ्यसेत् ॥ ८ ॥

प्राणस्य शोधयेन्मार्गं पूरकुम्भकरेयकेः ।

प्रतिकूलेन वा चित्तं यथा स्थिरमयञ्चलम् ॥ ९ ॥

मनोऽचिरात्स्याद्विरजं जितश्वासस्य योगिनः ।

वाय्वग्निभ्यां यथा लोहं ध्मातं त्यजति वै मलम् ॥ १० ॥

प्राणायामैर्दहेद्दोषान् धारणाभिश्च किल्बिषान् ।

प्रत्याहारेण संसर्गान् ध्यानेनानीश्वरान् गुणान् ॥ ११ ॥

यदा मनः स्वं विरजं योगेन सुसमाहितम् ।
 काष्ठां भगवतो ध्यायेत्स्वनासाग्रावलोकनः ॥ १२ ॥
 प्रसन्नवदनाम्भोजं पद्मगर्भाकरुण्डिणीम् ।
 नीलोत्पलदलश्यामं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ १३ ॥
 लसत्पङ्कजकिञ्चल्कपीतकौशेयवाससम् ।
 श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्सौस्तुभामुक्तकन्धरम् ॥ १४ ॥
 मत्तद्भिरेकुकलया परीतं वनमालया ।
 परार्ध्वादारवलयकिरीटाङ्गदहनूपुरम् ॥ १५ ॥
 काञ्चीगुणोत्पलसञ्छोणिं वृद्धयाम्भोजविष्टरम् ।
 दर्शनीयतमं शान्तं मनोनयनवर्धनम् ॥ १६ ॥
 अपीव्यदर्शनं शश्वत्सर्वलोकनमस्कृतम् ।
 सन्तं वयसि कैशोरे भृत्यानुग्रहकातरम् ॥ १७ ॥
 कीर्तन्यतीर्थयशसं पुण्यश्लोकयशस्करम् ।
 ध्यायेद्देवं समग्राङ्गं यावन्न व्यवते मनः ॥ १८ ॥
 स्थितं व्रजन्तमासीनं शयानं वा गुडाशयम् ।
 प्रेक्षणीयेडितं ध्यायेच्छुद्धभावेन येतसा ॥ १९ ॥
 तस्मिन् लब्धपदं चित्तं सर्वावयवसंस्थितम् ।
 विलक्ष्यैकत्र संयुज्याद्ङ्गे भगवतो मुनिः ॥ २० ॥
 सञ्चिन्तयेद्भगवतश्चरणारविन्दं
 वज्रकुशध्वजसरोरुहलाञ्छनाढ्यम् ।
 उत्तुङ्गरक्तविलसन्नभयङ्कवाल-
 ज्योत्स्नाभिराडितमल्लदृष्टयान्चकारम् ॥ २१ ॥
 यश्छौचनिःसृतसरित्प्रवरोदकेन
 तीर्थेन मूर्ध्निधिक्षृतेन शिवः शिवोऽभूत् ।
 ध्यातुर्भनःशमलशैलनिसृष्टवज्रं
 ध्यायेत्स्विरं भगवतश्चरणारविन्दम् ॥ २२ ॥
 जानुद्वयं जलजलोचनया जनन्या
 लक्ष्म्याम्बिलस्य सुरवन्दितया विधातुः ।

उर्वोर्निधाय करपल्लवरोशिषा यत्
संवाहितं हृदि विभोरभवस्य कुर्यात् ॥ २३ ॥

उ३ सुपर्णभुजयोरघिशोभमाना-
वोजोनिधी अतसिकाकुसुमावभासौ ।
व्यालम्बि पीतवस्वाससि वर्तमान-
काञ्चीकलापपरिरम्भिनितम्बिम्बम् ॥ २४ ॥

नाभिद्रुं भुवनकोशगुडोदरस्थं
यत्रात्मयोनिधिषण्णामिलोक्पद्मम् ।
व्यूढं उरिण्मणिवृषस्तनयोरमुष्य
ध्यायेद्वयं विशद्वारमयूपगौरम् ॥ २५ ॥

वक्षोऽधिवासमृषभस्य मडाविभूतेः
पुंसां मनोनयननिर्वृतिमाद्यमानम् ।
कण्ठं य कौस्तुभमणोरधिभूषणार्थं
कुर्यान्मनस्यभिलोकेनमस्कृतस्य ॥ २६ ॥

भाडूंश्च मन्दरगिरेः परिवर्तनेन
निर्णोक्तभाडुवलयानधिलोकपालान् ।
सञ्चिन्तयेद्दशशतारमसख्यतेजः
शङ्खं य तत्करसरोरुडराजसम् ॥ २७ ॥

कौमोदकी भगवतो दयितां स्मरेत्
द्विधामरातिभटशोणितकर्ममेन ।
मालां मधुप्रतवउथगिरोपधुष्टां
चैत्यस्य तत्त्वममलं मण्डिमस्य कण्ठे ॥ २८ ॥

भृत्यानुकम्पितधियेऽल गृहीतमूर्तेः
सञ्चिन्तयेद्भगवतो वदनारविन्दम् ।
यद्विस्फुरन्मकरकुण्डलवल्गितेन
विद्योतितामलकपोलमुदारनासम् ॥ २९ ॥

यश्छीनिकेतमलिभिः परिसेव्यमानं
भूत्या स्वया कुटिलकुन्तलवृन्दशुष्टम् ।
मीनद्रयाश्रयमधिक्षिपद्वृषजनेत्रं
ध्यायेन्मनोमयमतन्द्रित उल्लसद्भु ॥ ३० ॥

तस्यावलोकमधिकं कृपयातिघोर-
तापत्रयोपशमनाय निसृष्टमक्षणोः ।
स्निग्धस्मितानुगुणितं विपुलप्रसादं
ध्यायेच्चिरं विपुलभावनाया गुडायाम् ॥ ३१ ॥

डासं उरेरवनतामिललोकतीव्र-
शोकाश्रुसागरविशोषणामत्युदारम् ।
सम्मोहनाय रचितं निजमाययास्य
भ्रूमण्डलं मुनिकृते मकरध्वजस्य ॥ ३२ ॥

ध्यानायनं प्रहसितं बहुलाधरोष्ठ-
भासारुणायिततनुद्विजकुन्दपङ्क्ति ।
ध्यायेत्स्वद्वेडकुलरेडवसितस्य विष्णोः
भक्त्याऽऽर्द्रयार्पितमना न पृथग्विदृक्षेत् ॥ ३३ ॥

अेवं उरौ भगवति प्रतिलब्धभावो
भक्त्या द्रवद्दृष्टय उत्पुलकः प्रमोदात् ।
अौत्कण्ठ्यभाष्यकलया मुडुरर्धमान-
स्तय्यापि चित्तबाडिशं शनैर्वियुङ्क्ते ॥ ३४ ॥

मुक्ताश्रयं यर्हि निर्विषयं विरक्तं
निर्वाणामृच्छति मनः सलसा यथार्थिः ।
आत्मानमत्र पुरुषोऽव्यवधानमेक-
मन्वीक्षते प्रतिनिवृत्तगुणप्रवाहः ॥ ३५ ॥

सोऽप्येतया चरमया मनसो निवृत्त्या
तस्मिन्मलिन्यवसितः सुभङ्गुभवाड्ये ।
उेतुत्वमप्यसति कर्तारि द्युभयोर्यत्
स्वात्मन् विधत्त उपलब्धपरात्मकाष्ठः ॥ ३६ ॥

देलं य तं न चरमः स्थितमुत्थितं वा
सिद्धो विपश्यति यतोऽध्यगमत्स्वरुपम् ।
दैवाद्गुपेतमथ दैववशादपेतं
वासो यथा परिकृतं महिरामदान्धः ॥ ३७ ॥

देलोऽपि दैववशागः भलु कर्म यावत्

स्वारम्भकं प्रतिसमीक्षत अेव सासुः ।

तं स प्रपञ्चमधिगृहसमाधियोगः

स्वाप्नं पुनर्न भजते प्रतिबुद्धवस्तुः ॥ ३८ ॥

यथा पुत्राञ्च वित्ताञ्च पृथङ्मर्त्यः प्रतीयते ।

अप्यात्मत्वेनाभिमताद्देहादेः पुरुषस्तथा ॥ ३९ ॥

यथोल्मुकाद्विष्कुलिङ्गाद्धूमाद्वापि स्वसम्भवात् ।

अप्यात्मत्वेनाभिमताद्यथाग्निः पृथगुल्मुकात् ॥ ४० ॥

भूतेन्द्रियान्तःकरणत्प्रधानाज्जिवसंज्ञितात् ।

आत्मा तथा पृथग् द्रष्टा भगवान् ब्रह्मसंज्ञितः ॥ ४१ ॥

सर्वभूतेषु यात्मानं सर्वभूतानि यात्मनि ।

ईक्षेतानन्यभावेन भूतेष्विव तदात्मताम् ॥ ४२ ॥

स्वयोनिषु यथा ज्योतिरेकं नाना प्रतीयते ।

योनीनां गुणवैषम्यात्तथाऽऽत्मा प्रकृतौ स्थितः ॥ ४३ ॥

तस्मादिमां स्वां प्रकृतिं दैवीं सदसदात्मिकाम् ।

दुर्विभाव्यां पराभाव्य स्वगुणेषुवतिष्ठते ॥ ४४ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां

तृतीयस्कन्धे कापिलेये साधनानुष्ठानं नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ अेकोनत्रिंशोऽध्यायः - २८ ॥

देवदूतिरुवाच

लक्षाणं मलदादीनां प्रकृतेः पुरुषस्य च ।

स्वगुणं लक्ष्यतेऽमीषां येन तत्पारमार्थिकम् ॥ १ ॥

यथा साङ्ग्येषु कथितं यन्मूलं तत्प्रयक्षते ।

भक्तियोगस्य मे मार्गं ब्रूहि विस्तरशः प्रभो ॥ २ ॥

विरागो येन पुरुषो भगवन् सर्वतो भवेत् ।

आयक्ष्व जुवलोकस्य विविधा मम संसृतीः ॥ ३ ॥

कालस्येश्वररूपस्य परेषां य परस्य ते ।

स्वरूपं जत कुर्वन्ति यद्भेतोः कुशलं जनाः ॥ ४ ॥

लोकस्य मिथ्याभिमतेश्यक्षुष-

श्चिरं प्रसुप्तस्य तमस्यनाश्रये ।

श्रान्तस्य कर्मस्वनुविष्टया धिया

त्वमाविरासीः किल योगभास्करः ॥ ५ ॥

मैत्रेय उवाच

एति मातुर्वयः श्वक्ष्णं प्रतिनन्द्य मडामुनिः ।

आबभाषे कुरुश्रेष्ठ प्रीतस्तां करुणार्दितः ॥ ६ ॥

श्रीभगवानुवाच

भक्तियोगो बभूविधो मार्गैर्भामिनि भाव्यते ।

स्वभावगुणमार्गैर्गुणं पुंसां भावो विभिद्यते ॥ ७ ॥

अभिसन्धाय यो हिंसां दम्भं मात्सर्यमेव वा ।

संरम्भी भिन्नदृग्भावं मयि कुर्यात्स तामसः ॥ ८ ॥

विषयानभिसन्धाय यश औश्र्यमेव वा ।

अर्यादावर्थयेद्यो मां पृथग्भावः स राजसः ॥ ९ ॥

कर्मनिर्द्वारमुद्दिश्य परस्मिन् वा तदर्थेणाम् ।

यज्ञेद्यष्ट्यमिति वा पृथग्भावः स सात्त्विकः ॥ १० ॥

मद्गुणश्रुतिमात्रेण मयि सर्वगुडाशये ।

मनोगतिरविच्छिन्ना यथा गङ्गाभ्रमसोऽम्बुधौ ॥ ११ ॥

लक्षाणं भक्तियोगस्य निर्गुणस्य ह्युदाहृतम् ।

अडैतुक्यव्यवहितं या भक्तिः पुरुषोत्तमे ॥ १२ ॥

सालोक्यसार्ष्टिसामीप्यसारुष्यैकत्वमप्युत ।

दीयमानं न गृह्णन्ति विना मत्सेवनं जनाः ॥ १३ ॥

स एव भक्तियोगाभ्य आत्यन्तिक उदाहृतः ।

येनातिप्रजय त्रिगुणं मद्भावायोपपद्यते ॥ १४ ॥

निषेवितेनानिमित्तेन स्वधर्मेण महीयसा ।

डिंयायोगेन शस्तेन नातिडिंसेण नित्यशः ॥ १५ ॥

मद्धिष्यदर्शनस्पर्शपूजास्तुत्यभिवन्दनैः ।

भूतेषु भद्रभावनया सत्त्वेनासङ्गमेन च ॥ १६ ॥

मडतां अडुमानेन दीनानामनुकम्पया ।

मैत्र्या यैवात्मतुल्येषु यमेन नियमेन च ॥ १७ ॥

आध्यात्मिकानुश्रवणान्नामसङ्कीर्तनाख्य मे ।

आर्जवेनार्थसङ्गेन निरडङ्कियथा तथा ॥ १८ ॥

मद्धर्मणो गुणैरेतैः परिसंशुद्ध आशयः ।

पुरुषस्याञ्जसाभ्येति श्रुतमात्रगुणं डि माम् ॥ १९ ॥

यथा वातरथो घ्राणमावुङ्क्ते गन्ध आशयात् ।

अेवं योगरतं येत आत्मानमविकारि यत् ॥ २० ॥

अडं सर्वेषु भूतेषु भूतात्मावस्थितः सदा ।

तमवज्ञाय मां मर्त्यः कुरुतेऽर्याविडम्भनम् ॥ २१ ॥

यो मां सर्वेषु भूतेषु सन्तमात्मानमीश्वरम् ।

डित्वा र्यां भजते मौढ्याद्भस्मयेव जुडोति सः ॥ २२ ॥

द्विषतः परकाये मां मानिनो भिन्नदर्शिनः ।

भूतेषु अद्धवैरस्य न मनःशान्तिमृच्छति ॥ २३ ॥

अडमुख्यावशैर्द्रव्यैः डिंयथोत्पन्नयानधे ।

नैव तुष्येऽर्थितोऽर्यायां भूतत्रामावमानिनः ॥ २४ ॥

अर्यादावर्थयेत्तावदीश्वरं मां स्वकर्मकृत् ।

यावन्न वेद स्वडृदि सर्वभूतेष्ववस्थितम् ॥ २५ ॥

आत्मनश्च परस्यापि यः करोत्यन्तरोदरम् ।

तस्य भिन्नदृशो मृत्युर्विदधे भयमुल्बलाशम् ॥ २६ ॥

अथ मां सर्वभूतेषु भूतात्मानं कृतावयम् ।

अडयेदानमानाभ्यां मैत्र्याभिन्नेन यक्षुषा ॥ २७ ॥

शुवाः श्रेष्ठा ड्यशुवानां ततः प्राणभृतः शुभे ।

ततः सथित्ताः प्रवरास्ततश्चेन्द्रियवृत्तयः ॥ २८ ॥

तत्रापि स्पशविद्विष्यः प्रवरा रसवेदिनः ।
 तेभ्यो गन्धविदः श्रेष्ठास्ततः शब्दविदो वराः ॥ २९ ॥
 उपभेदविदस्तत्र ततश्चोभयतो दतः ।
 तेषां भङ्गुपदाः श्रेष्ठाश्चतुष्पादस्ततो द्विपात् ॥ ३० ॥
 ततो वर्णाश्च यत्वारस्तेषां ब्राह्मण उत्तमः ।
 ब्राह्मणेष्वपि वेदज्ञो ज्येष्ठोऽभ्यधिकस्ततः ॥ ३१ ॥
 अर्थज्ञात्संशयच्छेत्ता ततः श्रेयान् स्वकर्मकृत् ।
 मुक्तसङ्गस्ततो भूयानदोग्धा धर्ममात्मनः ॥ ३२ ॥
 तस्मान्मय्यर्पिताशेषक्रियार्थात्मा निरन्तरः ।
 मय्यर्पितात्मनः पुंसो मयि सन्न्यस्तकर्मणः ।
 न पश्यामि परं भूतमकर्तुः समदर्शनात् ॥ ३३ ॥
 मनसैतानि भूतानि प्रणमेद्भुमानयन् ।
 ईश्वरो ज्ञुवकलया प्रविष्टो भगवानिति ॥ ३४ ॥
 भक्तियोगश्च योगश्च मया मानव्युदीरितः ।
 ययोरेकतरेणैव पुरुषः पुरुषं व्रजेत् ॥ ३५ ॥
 अेतद्भगवतो वृषं ब्रह्मणः परमात्मनः ।
 परं प्रधानं पुरुषं दैवं कर्मविद्येष्टितम् ॥ ३६ ॥
 उपभेदास्यदं द्विव्यं कालं धृत्यभिधीयते ।
 भूतानां मडदादीनां यतो भिन्नदृशां भयम् ॥ ३७ ॥
 योऽन्तःप्रविश्य भूतानि भूतैरत्यभिलाश्रयः ।
 स विष्ववाण्योऽधियज्ञोऽसौ कालः कलयतां प्रभुः ॥ ३८ ॥
 न यास्य कश्चिद्दयितो न द्वेष्यो न य आन्धवः ।
 आविशत्यप्रमत्तोऽसौ प्रमत्तं जनमन्तकृत् ॥ ३९ ॥
 यद्भयाद्भाति वातोऽयं सूर्यस्तपति यद्भयात् ।
 यद्भयाद्ब्रूते देवो भगणो भाति यद्भयात् ॥ ४० ॥
 यद्भनस्पतयो भीता लताश्चौषधिभिः सड ।
 स्वे स्वे कालेऽभिगृह्णन्ति पुष्पाणि य इलानि य ॥ ४१ ॥
 अवनन्ति सरितो भीता नोत्सर्पत्युदधिर्यतः ।

अग्निरिन्धे सगिरिभिर्भूर्न मज्जति यद्भयात् ॥ ४२ ॥

नभो ददाति श्रसतां पदं यन्नियमादधः ।

लोकं स्वदेहं तनुते मडा-सामभिरावृतम् ॥ ४३ ॥

गुणाभिमानिनो देवाः सर्गादिष्वस्य यद्भयात् ।

वर्तन्तोऽनुयुगं येषां वश एतच्चराचरम् ॥ ४४ ॥

सोऽनन्तोऽन्तकरः कालोऽनादिरादिः कृद्व्ययः ।

जनं जनेन जनयन् मारयन् मृत्युनान्तकम् ॥ ४५ ॥

एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां संहितायां

तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाख्याने अकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ त्रिंशोऽध्यायः - ३० ॥

कपिल उवाच

तस्यैतस्य जनो नूनं नायं वेदोरुविक्रमम् ।

काल्यमानोऽपि बलिनो वायोरिव घनावलिः ॥ १ ॥

यं यमर्थमुपादत्ते दुःभेन सुभजेतवे ।

तं तं धुनोति भगवान् पुमान् शोचति यद्भृते ॥ २ ॥

यद्भ्रुवस्य देहस्य सानुबन्धस्य दुर्मतिः ।

ध्रुवाणि मन्यते मोडाद्भ्रुक्षेत्रवसूनि य ॥ ३ ॥

जन्तुर्वै भव एतस्मिन् यां योनिमनुव्रजेत् ।

तस्यां तस्यां स लभते निर्वृतिं न विरज्यते ॥ ४ ॥

नरकस्थोऽपि देहं वै न पुमांस्त्यक्तुमिच्छति ।

नारक्यां निर्वृतौ सत्यां देवमायाविमोहितः ॥ ५ ॥

आत्मजायासुतागारपशुद्रविणबन्धुषु ।

निरुद्धमूलदृष्टय आत्मानं बहु मन्यते ॥ ६ ॥

सन्दृश्यमानसर्वाङ्गेषामुद्रलनाधिना ।
करोत्यविरतं मूढो दुरितानि दुराशयः ॥ ७ ॥
आक्षिप्तात्मेन्द्रियः स्त्रीषामसतीनां य मायया ।
रडो रथितयाऽऽवापैः शिशूनां कलभाषिषाम् ॥ ८ ॥
गुह्येषु कूटधर्मेषु दुःप्रतन्त्रेष्वतन्द्रितः ।
कुर्वन् दुःप्रतीकारं सुप्रवन्मन्यते गृही ॥ ९ ॥
अर्थैरापादितैर्गुर्व्यां लिंसयेतस्ततश्च तान् ।
पुष्पाति येषां पोषेण शेषभुग्यात्यधः स्वयम् ॥ १० ॥
वार्तायां लुप्यमानायामारब्धायां पुनः पुनः ।
लोभाभिभूतो निःसत्त्वः परार्थे कुरुते स्मृष्टाम् ॥ ११ ॥
कुटुम्बभरणाकल्पो मन्दभाग्यो वृथोद्यमः ।
श्रिया विहीनः कृपाणो ध्यायन् श्रसिति मूढधीः ॥ १२ ॥
अेवं स्वभरणाकल्पं तत्कलत्राद्यस्तथा ।
नाद्रिश्यन्ते यथापूर्वं कीनाशा एव गोजरम् ॥ १३ ॥
तत्राप्यजातनिर्वेदो भ्रियमाणः स्वयम्भूतैः ।
जरयोपात्तवैरुध्यो मरणाभिमुषो गृहे ॥ १४ ॥
आस्तेऽवमत्योपन्यस्तं गृहपाल एवाडरन् ।
आभयाव्यग्रदीप्ताग्निरल्पाहारोऽल्पवेष्टितः ॥ १५ ॥
वायुनोत्कमतोत्तारः कङ्कसंरुद्धनाडिकः ।
कासश्चासकृतायासः कण्ठे घुरघुरायते ॥ १६ ॥
शयानः परिशोयद्भिः परिवीतः स्वबन्धुभिः ।
वाय्यमानोऽपि न भ्रूते कालपाशवशं गतः ॥ १७ ॥
अेवं कुटुम्बभरणे व्यापृतात्माजितेन्द्रियः ।
भ्रियते रुदतां स्वानामुरुवेदनयास्तधीः ॥ १८ ॥
यमदूतौ तदा प्राप्तौ भीमौ सरभसेक्षणौ ।
स दृष्ट्वा त्रस्तदृष्टयः शङ्कन्मूत्रं विमुञ्चति ॥ १९ ॥
यातनादेह आवृत्य पाशैर्बद्ध्वा गले बलात् ।
नयतो दीर्घमध्वानं दण्ड्यं राजभटा यथा ॥ २० ॥

तयोर्निर्भिन्नद्रव्यस्तर्जनेर्जातवेपथुः ।
पथि श्चभिर्भक्ष्यमाज्ञा आर्तोऽर्धं स्वमनुस्मरन् ॥ २१ ॥
क्षुत्तृट् परीतोऽर्कदवानलानिलैः
सन्तप्यमानः पथि तप्तवालुके ।
कृच्छ्रेण पृष्ठे कशया य ताडितः
अलत्यशक्तोऽपि निराश्रमोऽके ॥ २२ ॥
तत्र तत्र पतन् श्रान्तो मूर्च्छितः पुनरुत्थितः ।
पथा पापीयसा नीतस्तरसा यमसादनम् ॥ २३ ॥
योजनानां सलस्राणि नवतिं नव याध्वनः ।
त्रिभिर्भुङ्क्ष्वर्द्धाभ्यां वा नीतः प्राप्नोति यातनाः ॥ २४ ॥
आदीपनं स्वगात्राणां वेष्टयित्वोल्मुकादिभिः ।
आत्ममांसादनं क्वापि स्वकृतं परतोऽपि वा ॥ २५ ॥
शुवतश्चान्त्राभ्युद्धारः श्वगृध्रैर्यमसादने ।
सर्पवृश्चिकदंशाद्यैर्दंशद्भिश्चात्मवैशसम् ॥ २६ ॥
कृन्तनं यावयवशो गजादित्यो भिदापनम् ।
पातनं गिरिशृङ्गोभ्यो रोधनं याम्भुगर्तयोः ॥ २७ ॥
यास्तामिस्रान्घतामिस्रा रौरवाद्याश्च यातनाः ।
भुङ्क्ते नरो वा नारी वा मिथः सङ्गेन निर्मिताः ॥ २८ ॥
अत्रैव नरकः स्वर्गं धति मातः प्रयक्षते ।
या यातना वै नारक्यस्ता षड्वायुपलक्षिताः ॥ २९ ॥
अेवं कुटुम्भं भिन्नाणो उदरम्बर अेव वा ।
विसृज्येडोभयं प्रेत्य भुङ्क्ते तल्लमदीदृशम् ॥ ३० ॥
अेकः प्रपद्यते ध्वान्तं छित्त्वेदं स्वकलेवरम् ।
कुशलेतरपाथेयो भूतद्रोडेण यद्भृतम् ॥ ३१ ॥
द्वैवेनासादितं तस्य शमलं निरये पुमान् ।
भुङ्क्ते कुटुम्भपोषस्य हृतवित्तं धवातुरः ॥ ३२ ॥
केवलेन ङ्यधर्मेण कुटुम्भभरणोत्सुकः ।

याति शुवोऽन्धतामिस्रं यरमं तमसः पदम् ॥ 33 ॥

अधस्तात्तरलोकस्य यावतीर्यातनाद्यः ।

ऋमशः समनुकम्य पुनरत्राप्रजेषुधिः ॥ 34 ॥

एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां संछितायां

तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाख्याने कर्मविपाको नम

त्रिंशोऽध्यायः ॥ 30 ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ ऐकत्रिंशोऽध्यायः - 39 ॥

श्रीभगवानुवाच

कर्मणा दैवनेत्रेण जन्तुर्दोषपत्तये ।

स्त्रियाः प्रविष्ट उदरं पुंसो रेतः कणाश्रयः ॥ १ ॥

कललं त्येकरात्रेण पञ्चरात्रेण ब्रुद्धम् ।

दशाडेन तु कर्कन्धूः पेश्याण्डं वा ततः परम् ॥ २ ॥

मासेन तु शिरो द्वाभ्यां बाह्वृष्पाद्यङ्गविग्रहः ।

नभलोमास्थियर्माणि लिङ्गाच्छिद्रोद्भवस्त्रिभिः ॥ 3 ॥

यतुर्भिर्धातवः सप्त पञ्चभिः क्षुत्तुदुद्भवः ।

षड्भिर्जरायुणा वीतः कुक्षौ भ्राम्यति दक्षिणे ॥ 4 ॥

मातुर्जघान्नपानाद्यैरेधद्दातुरसम्भवे ।

शेते विण्मूत्रयोर्गते स जन्तुर्जन्तुसम्भवे ॥ 5 ॥

कृमिभिः क्षतसर्वाङ्गः सौकुमार्यात्प्रतिक्षणम् ।

मूर्च्छामाप्नोत्युरुक्लेशस्तत्रत्यैः क्षुधितैर्मुहुः ॥ 6 ॥

कटुतीक्ष्णोष्णालवणरुक्काभ्वादिभिरुल्बालैः ।

मातृभुङ्गतैरुपस्पृष्टः सर्वाङ्गोत्थितवेदनः ॥ 7 ॥

उल्बेन संवृतस्तस्मिन्नन्त्रैश्च अडिरापृतः ।

आस्ते कृत्वा शिरः कुक्षौ भुञ्जपृष्ठशिरोधरः ॥ 8 ॥

અકલ્પઃ સ્વાડ્ગચેષ્ટાયાં શકુન્ત ઇવ પગ્જરે ।
તત્ર લબ્ધસ્મૃતિર્દૈવાત્કર્મજન્મશતોદ્ભવમ્ ।
સ્મરન્ દીર્ઘમનુચ્છવાસં શર્મ કિં નામ વિન્દતે ॥ ૯ ॥

આરભ્ય સમમાન્માસાલ્લબ્ધબોધોડપિ વેપિતઃ ।
નૈકત્રાસ્તે સૂતિવાતૈર્વિષ્ણાભૂરિવ સોદરઃ ॥ ૧૦ ॥

નાથમાન ઋષિર્ભીતઃ સમવગ્નિઃ કૃતાગ્જલિઃ ।
સ્તુવીત તં વિકલવયા વાચા યેનોદરેડપિતઃ ॥ ૧૧ ॥

જન્તુરુવાચ

તસ્યોપસન્નમવિતું જગદિચ્છયાત્ત-
નાનાતનોર્ભુવિ ચલચ્ચરણારવિન્દમ્ ।
સોડહં પ્રજામિ શરણં હ્યકુતોભયં મે
થેનેદૃશી ગતિરદર્શ્યસતોડનુરૂપા ॥ ૧૨ ॥

યસ્ત્વત્ર બદ્ધ ઇવ કર્મભિરાવૃતાત્મા
ભૂતેન્દ્રિયાશયમયીમવલમ્બ્ય માયામ્ ।
આસ્તે વિશુદ્ધમવિકારમખણ્ડબોધ-
માતપ્યમાનહૃદયેડવસિતં નમામિ ॥ ૧૩ ॥

યઃ પગ્ચભૂતરચિતે રહિતઃ શરીરે
છન્નો યથેન્દ્રિયગુણાર્થચિદાત્મકોડહમ્ ।
તેનાવિકુણ્ઠમહિમાનમૃષિં તમેનં
વન્દે પરં પ્રકૃતિપૂરુષયોઃ પુમાંસમ્ ॥ ૧૪ ॥

યન્માયયોરુગુણાકર્મનિબન્ધનેડસ્મિન્
સાંસારિકે પથિ ચરંસ્તદભિશ્રમેણ ।
નષ્ટસ્મૃતિઃ પુનરયં પ્રવૃણીત લોકં
યુક્ત્યા કથા મહદનુગ્રહમન્તરેણ ॥ ૧૫ ॥

જ્ઞાનં યદેતદદધાત્કતમઃ સ દેવઃ
ત્રૈકાલિકં સ્થિરચરેષ્વનુવર્તિતાંશઃ ।
તં જીવકર્મપદવીમનુવર્તમાના-
સ્તાપત્રથોપશમનાય વયં ભજેમ ॥ ૧૬ ॥

देष्यन्धेडविपरे जठराग्निनासृग्-
विण्मूत्रकूपपतितो भृशतमदेषः ।
धृष्टन्नितो विवसितुं गणयन् स्वमासान्
निर्वास्यते कृपादाधीर्भगवन् कदा नु ॥ १७ ॥

येनेदृशीं गतिमसौ दशमास्य धृष्ट
सङ्ग्राहितः पुरुदयेन भवादृशेन ।
स्वेनैव तुष्यतु कृतेन स दीननाथः
को नाम तत्प्रति विनाञ्जलिमस्य कुर्यात् ॥ १८ ॥

पश्यत्ययं धिषणया ननु समवधिः
शारीरके दमशरीर्यपरः स्वदेहे ।
यत्सृष्टयाऽऽसं तमलं पुरुषं पुराणं
पश्ये बलिर्दृष्टि य यैत्यमिव प्रतीतम् ॥ १९ ॥

सोऽलं वसन्नपि विभो बलुदुःखवासं
गर्भान्न निर्जिगमिषे बहिरन्धकूपे ।
यत्रोपयातमुपसर्पति देवमाया
मिथ्यामतिर्यदनु संसृतिचक्रमेतत् ॥ २० ॥

तस्मादलं विगतविकलव उद्धृष्टि
आत्मानमाशु तमसः सुदृष्टात्मनैव ।
भूयो यथा व्यसनमेतदनेकरन्ध्रं
मा मे भविष्यदुपसादितविष्णुपादः ॥ २१ ॥

कपिल उवाच
अेवं कृतमतिर्गर्भे दशमास्यः स्तुवन् ऋषिः ।
सधः क्षिपत्यवाचीनं प्रसूत्यै सूतिमारुतः ॥ २२ ॥
तेनावसृष्टः सलसा कृत्वावाक्शिर आतुरः ।
विनिष्कामति कृच्छ्रेण निरुच्छ्वासो हतस्मृतिः ॥ २३ ॥

पतितो भुव्यसृज्मूत्रे विष्ठाभूरिव येष्टते ।
रोड्रयति गते ज्ञाने विपरीतां गतिं गतः ॥ २४ ॥
परच्छन्दं न विदुषा पुष्यमाणो जनेन सः ।
अनभिप्रेतमापन्नः प्रत्याप्यातुमनीश्वरः ॥ २५ ॥

शायितोऽशुचिपर्यङ्कु जन्तुः स्वेदजदूषिते ।
 नेशः कण्डूयनेऽङ्गानामासनोत्थानयेष्टने ॥ २६ ॥
 तुष्टन्त्यामत्वयं दंशा भशका मत्तुण्णाद्यः ।
 रुष्टन्तं विगतज्ञानं कृमयः कृमिकं यथा ॥ २७ ॥
 छत्येवं शैशवं भुङ्क्त्वा द्रुःभं पौगाण्डमेव य ।
 अलब्धाभीप्सितोऽज्ञानादिष्टमन्युः शुयार्पितः ॥ २८ ॥
 सल्ल देहेन मानेन वर्धमानेन मन्युना ।
 करोति विग्राहं कामी कामिष्वन्ताय यात्मनः ॥ २९ ॥
 भूतैः पञ्चभिरारब्धे देहे देह्यभुधोऽसकृत् ।
 अलं ममेत्यसद्ग्राहः करोति कुमतिर्मतिम् ॥ ३० ॥
 तदर्थं कुरुते कर्म यद्ब्रह्मो याति संसृतिम् ।
 योऽनुयाति ददत्कलेशमविद्याकर्मबन्धनः ॥ ३१ ॥
 यद्यसद्भिः पथि पुनः शिश्रोदरकृतोद्यमैः ।
 आस्थितो रमते जन्तुस्तमो विशति पूर्ववत् ॥ ३२ ॥
 सत्यं शौर्यं दया मौनं बुद्धिः श्रीर्द्धीर्यशः क्षमा ।
 शमो दमो भगश्चेति यत्सङ्गाधाति सङ्गयम् ॥ ३३ ॥
 तेष्वाशान्तेषु मूढेषु षण्डितात्मस्वसाधुषु ।
 सङ्गं न कुर्याच्छोष्येषु योषित्कीडामृगेषु य ॥ ३४ ॥
 न तथास्य भवेन्मोहो बन्धश्चान्यप्रसङ्गतः ।
 योषित्सङ्गाद्यथा पुंसो यथा तत्सङ्गिसङ्गतः ॥ ३५ ॥
 प्रजापतिः स्वां दृढितरं दृष्ट्वा तद्रूपधर्षितः ।
 रोडिद्भूतां सोऽन्वधावदृक्षरूपी लतत्रपः ॥ ३६ ॥
 तत्सृष्टसृष्टसृष्टेषु को न्वषण्डितधीः पुमान् ।
 ऋषिं नारायणमृते योषिन्मय्येह मायया ॥ ३७ ॥
 बलं मे पश्य मायायाः स्त्रीमय्या जयिनो दिशाम् ।
 या करोति पदाकान्तान् भ्रूविजृम्भेण केवलम् ॥ ३८ ॥
 सङ्गं न कुर्यात्प्रमदासु जातु
 योगस्य पारं परमारुरुक्षुः ।

मत्सेवया प्रतिलब्धात्मलाभो
 वदन्ति या निश्चद्धारमस्य ॥ ३९ ॥
 योपयाति शनैर्माया योषिद्देवविनिर्मिता ।
 तामीक्षेतात्मनो मृत्युं तृणैः कूपमिवावृतम् ॥ ४० ॥
 यां मन्यते पतिं मोहान्मन्मायामुषभायतीम् ।
 स्त्रीत्वं स्त्रीसङ्गतः प्राप्नो वितापत्यगृहप्रदम् ॥ ४१ ॥
 तामात्मनो विजानीयात्पत्यपत्यगृहात्मकम् ।
 दैवोपसादितं मृत्युं मृगयोगार्थिनं यथा ॥ ४२ ॥
 देहेन श्रुवभूतेन लोकात्त्वोक्तमनुग्रजम् ।
 भुञ्जान एव कर्माणि करोत्यविरतं पुमान् ॥ ४३ ॥
 श्रुवो ह्यस्यानुगो देहो भूतेन्द्रियमनोमयः ।
 तन्निरोधोऽस्य मरणमाविर्भावस्तु सम्भवः ॥ ४४ ॥
 द्रव्योपलब्धिस्थानस्य द्रव्येक्षायोग्यता यदा ।
 तत्पग्यत्वमडम्मानादुत्पत्तिर्द्रव्यदर्शनम् ॥ ४५ ॥
 यथाक्षणोर्द्रव्यावयवदर्शनायोग्यता यदा ।
 तदैव चक्षुषो द्रष्टुर्द्रष्टृत्वायोग्यतानयोः ॥ ४६ ॥
 तस्मान्न कार्यः सन्त्रासो न कार्पाण्यं न सम्भ्रमः ।
 बुद्ध्वा श्रुवगतिं धीरो मुक्तसङ्गश्चरेद्विह ॥ ४७ ॥
 सम्यग्दर्शनया बुद्ध्या योगवैराग्ययुक्ताया ।
 मायाविरचिते लोके यरेन्न्यस्य कलेवरम् ॥ ४८ ॥
 एति श्रीमद्भागवते मडापुराणे पारमहंस्यां संहितायां
 तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाख्याने श्रुवगतिर्नाम
 अेकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ द्वात्रिंशोऽध्यायः - ३२ ॥

कपिल उवाच

अथ यो गृहमेधीयान् धर्मान्वावसन् गृहे ।
काममर्थं य धर्मान् स्वान् दोग्धि भूयः पिपतिं तान् ॥ १ ॥

स यापि भगवद्धर्मात्काममूढः पराङ्मुषः ।
यजते ऋतुभिर्देवान् पितृंश्च श्रद्धयान्वितः ॥ २ ॥

तश्छ्रद्धयाऽऽकान्तमतिः पितृदेवव्रतः पुमान् ।
गत्वा यान्द्रमसं लोकं सोमपाः पुनरेष्यति ॥ ३ ॥

यदा याडीन्द्रशय्यायां शेतेऽनन्तासनो हरिः ।
तदा लोका लयं यान्ति त एते गृहमेधिनाम् ॥ ४ ॥

ये स्वधर्मान् न दृष्यन्ति धीराः कामार्थछेतवे ।
निःसङ्गा न्यस्तकर्माणः प्रशान्ताः शुद्धचेतसः ॥ ५ ॥

निवृत्तिधर्मनिरता निर्भमा निरङ्कुताः ।
स्वधर्माभ्येन सत्त्वेन परिशुद्धेन येतसा ॥ ६ ॥

सूर्यद्वारेण ते यान्ति पुरुषं विश्वतोभुभम् ।
परावरेणं प्रकृतिमस्योत्पत्त्यन्तभावनम् ॥ ७ ॥

द्विपराधावसाने यः प्रलयो ब्रह्मणस्तु ते ।
तावदध्यासते लोकं परस्य परयिन्तकाः ॥ ८ ॥

क्ष्माभोऽनलाऽनिलवियन्मन छन्दिर्यार्थ-
भूतादिभिः परिवृतं प्रतिसञ्जिर्षुः ।
अव्याकृतं विशति यर्द्धि गुणत्रयात्मा
कालं पराभ्यमनुभूय परः स्वयम्भूः ॥ ९ ॥

एवं परेत्य भगवन्तमनुप्रविष्टा
ये योगिनो जितमरुन्मनसो विरागाः ।
तेनैव साकममृतं पुरुषं पुराणं
ब्रह्म प्रधानमुपयान्त्यगताभिमानाः ॥ १० ॥

अथ तं सर्वभूतानां हृत्पद्मेषु कृतालयम् ।
श्रुतानुभावं शरणं प्रज भावेन भाभिनि ॥ ११ ॥

आधः स्थिर्यराणां यो वेदगर्भः सदर्षिभिः ।
 योगेश्वरैः कुमारैः सिद्धैर्योगप्रवर्तकैः ॥ १२ ॥
 भेददृष्ट्याभिमानेन निःसङ्गेनापि कर्मणा ।
 कर्तृत्वात्सगुणं ब्रह्म पुरुषं पुरुषर्षभम् ॥ १३ ॥
 स संसृत्य पुनः काले कालेनेश्वरमूर्तिना ।
 जाते गुणव्यतिकरे यथापूर्वं प्रजायते ॥ १४ ॥
 शैश्वर्यं पारमेष्ठ्यं च तेऽपि धर्मविनिर्मितम् ।
 निषेव्य पुनरायान्ति गुणव्यतिकरे सति ॥ १५ ॥
 ये त्विडासक्तमनसः कर्मसु श्रद्धयान्विताः ।
 कुर्वन्त्यप्रतिषिद्धानि नित्यान्यपि च कृत्स्नशः ॥ १६ ॥
 रजसा कुण्ठमनसः कामात्मानोऽजितेन्द्रियाः ।
 पितृन् यजन्त्यनुदिनं गृहेष्वभिरताशयाः ॥ १७ ॥
 त्रैवर्गिकास्ते पुरुषा विमुग्धा उरिमेधसः ।
 कथायां कथनीयोरुविक्रमस्य मधुद्विषः ॥ १८ ॥
 नूनं दैवेन विडता ये याव्युतकथासुधाम् ।
 छित्वा शृण्वन्त्यसद्गथाः पुरीषमिव विद्भुजः ॥ १९ ॥
 दक्षिणेन पथार्यभृशः पितृलोकं व्रजन्ति ते ।
 प्रजामनु प्रजायन्ते श्मशानान्तर्कियाकृतः ॥ २० ॥
 ततस्ते क्षीणसुकृताः पुनर्लोकमिमं सति ।
 पतन्ति विवशा दैवैः सद्यो विभ्रंशितोदयाः ॥ २१ ॥
 तस्मात्त्वं सर्वभावेन भजस्व परमेष्ठिनम् ।
 तद्गुणाश्रयया भक्त्या भजनीयपदाभुजम् ॥ २२ ॥
 वासुदेवे भगवति भक्तियोगः प्रयोजितः ।
 जनयत्याशु वैराग्यं ज्ञानं यद्ब्रह्मदर्शनम् ॥ २३ ॥
 यदास्य चित्तमर्थेषु समेष्विन्द्रियवृत्तिभिः ।
 न विगृह्णाति वैषम्यं प्रियमप्रियमित्युत ॥ २४ ॥
 स तदैवात्मनाऽऽत्मानं निःसङ्गं समदर्शनम् ।
 उथोपादेयरहितमाहुं पदमीक्षते ॥ २५ ॥

ज्ञानमात्रं परं ब्रह्म परमात्मेश्वरः पुमान् ।
 दृश्यादितिः पृथग्भावैर्भागवानेक इयते ॥ २६ ॥
 अेतावानेव योगेन समग्रेणोऽयं योगिनः ।
 युज्यतेऽभिमतो ज्येष्ठो यदसङ्गस्तु कृत्स्नशः ॥ २७ ॥
 ज्ञानमेकं पराशीनैरिन्द्रियैर्ब्रह्म निर्गुणम् ।
 अवभात्यर्थरूपेण भ्रान्त्या शब्दादिधर्मिणा ॥ २८ ॥
 यथा मडानलं रूपस्त्रिवृत्पञ्चविधः स्वराट् ।
 अेकादशविधस्तस्य वपुराणं जगद्यतः ॥ २९ ॥
 अेतद्गै श्रद्धया भक्त्या योगाभ्यासेन नित्यशः ।
 समाहितात्मा निःसङ्गो विरक्त्या परिपश्यति ॥ ३० ॥
 धृत्येतत्कथितं गुर्वि ज्ञानं तद्ब्रह्मदर्शनम् ।
 येनावबुद्ध्यते तत्त्वं प्रकृतेः पुरुषस्य च ॥ ३१ ॥
 ज्ञानयोगश्च मन्निष्ठो नैर्गुण्यो भक्तिलक्षणाः ।
 द्वयोरप्येक अेवार्थो भगवच्छब्दलक्षणाः ॥ ३२ ॥
 यथेन्द्रियैः पृथग्द्वारैरर्थो बहुगुणाश्रयः ।
 अेको नानेयते तद्ब्रह्मगवान् शास्त्रवर्त्मभिः ॥ ३३ ॥
 द्वियथा कृतुभिर्दानैस्तपःस्वाध्यायमर्शनैः ।
 आत्मेन्द्रियजयेनापि सन्न्यासेन च कर्मणाम् ॥ ३४ ॥
 योगेन विविधाङ्गेन भक्तियोगेन चैव हि ।
 धर्मैर्गोभयशिक्षेन च प्रवृत्तिनिवृत्तिमान् ॥ ३५ ॥
 आत्मतत्त्वावबोधेन वैराग्येण दृढेन च ।
 इयते भगवानेभिः सगुणो निर्गुणः स्वदृक् ॥ ३६ ॥
 प्रावोच्यं भक्तियोगस्य स्वरूपं ते यतुर्विधम् ।
 कालस्य याव्यक्तगतैर्योऽन्तर्धावति जन्तुषु ॥ ३७ ॥
 श्रुवस्य संसृतीर्बह्वीरविद्याकर्मनिर्मिताः ।
 यास्वङ्ग प्रविशन्नात्मा न वेद गतिमात्मनः ॥ ३८ ॥
 नैतत्प्रवायोपदिशेन्नाविनीताय कर्त्तव्यम् ।

न स्तब्धाय न भिन्नाय नैव धर्मध्वजाय च ॥ ३८ ॥

न लोलुपायोपदिशेन्न गृडाऽड्येतसे ।

नाभक्ताय च मे जातु न मद्भक्तद्विषामपि ॥ ४० ॥

श्रद्धधानाय भक्ताय विनीतयानसूयवे ।

भूतेषु कृतमैत्राय शुश्रूषाभिरताय च ॥ ४१ ॥

भङ्गिर्जातविरागाय शान्तचित्ताय दीयताम् ।

निर्मत्सराय शुचये यस्याहं प्रेयसां प्रियः ॥ ४२ ॥

य षट् शृणुयादम्भ श्रद्धया पुरुषः सकृत् ।

यो वाभिधत्ते मस्थित्तः स ल्येति पदवीं च मे ॥ ४३ ॥

एति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यासंखितायां

तृतीयस्कन्धे कापिलेये द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः - ३३ ॥

मैत्रेय उवाच

एवं निशम्य कपिलस्य वयो जनित्री

सा कर्दमस्य दयिता डिल देवदूतिः ।

विस्रस्तमोडपटला तमसिप्रणम्य

तुष्टाव तत्त्वविषयाङ्कितसिद्धिभूमिम् ॥ १ ॥

देवदूतिरुवाच

अथाप्यजोऽन्तःसविले शयानं

भूतेन्द्रियार्थात्मभयं वपुस्ते ।

गुणप्रवाहं सदशेषभीजं

ध्वयौ स्वयं यज्जठराब्जजातः ॥ २ ॥

स एव विश्वस्य भवान् विधत्ते

गुणप्रवाडेण विभक्तवीर्यः ।

सर्गाद्यनीलोऽवितथाभिसन्धि-
रात्मेश्वरोऽतर्क्यसहस्रशक्तिः ॥ ३ ॥

स त्वं भूतो मे जठरेण नाथ
कथं नु यस्योदर अेतदासीत् ।
विश्वं युगान्ते वटपत्र अेकः
शेते स्म मायाशिशुरङ्घ्रिपानः ॥ ४ ॥

त्वं दैडतन्त्रः प्रशमाय पाप्मनां
निदेशभाज्ञो य विभो विभूतये ।
यथावतारास्तव सूकराद्य-
स्तथायमप्यात्मपथोपलब्धये ॥ ५ ॥

यन्नामधेयश्रवणानुकीर्तना-
द्यत्प्रह्लादाद्यत्स्मरणैः क्वचित् ।
श्वाद्योऽपि सद्यः सवनाय कल्पते
कुतः पुनस्ते भगवन् नु दर्शनात् ॥ ६ ॥

अहो भत श्वपथोऽतो गरीयान्
यज्जिह्वाग्रे वर्तते नाम तुभ्यम् ।
तेपुस्तपस्ते जुडुवुः सस्नुरार्या
ब्रह्मानूयुर्नाम गृणन्ति ये ते ॥ ७ ॥

तं त्वामहं ब्रह्म परं पुमांसं
प्रत्यक्स्त्रोतस्यात्मनि संविभाव्यम् ।
स्वतेजसा ध्वस्तगुणप्रवाहं
वन्दे विष्णुं कपिलं वेदगर्भम् ॥ ८ ॥

मैत्रेय उवाच
ईडितो भगवानेवं कपिलाभ्यः परः पुमान् ।
वाया विकलवयेत्याह मातरं मातृवत्सवः ॥ ९ ॥

कपिल उवाच
मार्गैर्ज्ञानेन मातस्ते सुसेव्येनोदितेन मे ।
आस्थितेन परं काष्ठामयिरादवरोत्स्यसि ॥ १० ॥
श्रद्धुत्सवैतन्मतं मख्यं जुष्टं यद्ब्रह्मवादिभिः ।

येन मामभवं याया मृत्युमृच्छन्त्यतद्धिदः ॥ ११ ॥

मैत्रेय उवाच

एति प्रदृश्यं भगवान् सतीं तामात्मनो गतिम् ।
स्वमात्रा ब्रह्मवादिन्या कपिलोऽनुमतो ययौ ॥ १२ ॥

सा यापि तनयोक्तेन योगादेशेन योगयुक् ।
तस्मिन्नाश्रम आपीडे सरस्वत्याः समाहिता ॥ १३ ॥

अभीक्ष्ण्णावगाडकपिशान् जटिलान् कुटिलावकान् ।
आत्मानं योग्रतपसा बिभ्रती थीरिणं कृशम् ॥ १४ ॥

प्रजापतेः कर्मस्य तपोयोगविजृम्भितम् ।
स्वगार्हस्थ्यमनौपम्यं प्रार्थ्यं वैमानिकैरपि ॥ १५ ॥

पयःक्रेननिभाः शय्या दान्ता रुद्रमपरिच्छदाः ।
आसनानि च डैमानि सुस्पृशास्तरणानि च ॥ १६ ॥

स्वच्छस्फुटिककुड्येषु मडामारकतेषु च ।
रत्नप्रदीपा आभान्ति ललनारत्नसंयुताः ॥ १७ ॥

गुहोद्यानं कुसुमितै रभ्यं बह्वमरद्भूमैः ।
कूजद्विडङ्गमिथुनं गायन् मत्तमधुप्रतम् ॥ १८ ॥

यत्र प्रविष्टमात्मानं विबुधानुचरा जगुः ।
वाय्यामुत्पलगन्धिन्यां कर्मनोपलालितम् ॥ १९ ॥

डित्वा तदीप्सिततममप्याप्पाण्डलयोषिताम् ।
किञ्चिद्व्यकार वदनं पुत्रविश्लेषाणामुरा ॥ २० ॥

वनं प्रप्रजिते पत्यावपत्यविरडामुरा ।
ज्ञाततत्त्वाप्यभून्नष्टे वत्से गौरिव वत्सला ॥ २१ ॥

तमेव ध्यायती देवमपत्यं कपिलं हरिम् ।
अभूवाचिरतो वत्स निःस्पृहा तादृशे गृहे ॥ २२ ॥

ध्यायती भगवद्रूपं यदाह ध्यानगोचरम् ।
सुतः प्रसन्नवदनं समस्तव्यस्तचिन्तया ॥ २३ ॥

भक्तिप्रवालयोगेन वैराग्येण बलीयसा ।
युक्तानुष्ठानजातेन ज्ञानेन ब्रह्महेतुना ॥ २४ ॥

विशुद्धेन तदाऽऽत्मानमात्मना विश्वतोमुष्णम् ।
 स्वानुभूत्या तिरोभूतमायागुणविशेषणम् ॥ २५ ॥
 ब्रह्माण्यवस्थितमतिर्भगवत्यात्मसंश्रये ।
 निवृत्तञ्जवापत्तित्वात्क्षीणकलेशामनिर्वृतिः ॥ २६ ॥
 नित्याऽऽढसमाधित्वात्परवृत्तगुणब्रह्मा ।
 न सस्मार तदाऽऽत्मानं स्वप्ने दृष्टमिवोत्थितः ॥ २७ ॥
 तद्देहः परतः पोषोऽप्यकृशश्चाध्यसम्भवात् ।
 बभौ मलैरवच्छन्नः सधूम एव पावकः ॥ २८ ॥
 स्वाऽङ्गं तपोयोगमयं मुक्तकेशं गताम्बरम् ।
 दैवगुप्तं न बुभुधे वासुदेवप्रविष्टधीः ॥ २९ ॥
 अेवं सा कपिलोक्तेन मार्गोऽणायिरतः परम् ।
 आत्मानं ब्रह्मनिर्वाणं भगवन्तमवाप उ ॥ ३० ॥
 तद्दीरासीत्युत्पद्यतमं क्षेत्रं त्रैलोक्यविश्रुतम् ।
 नाम्ना सिद्धपदं यत्र सा संसिद्धिमुपेयुधी ॥ ३१ ॥
 तस्यास्तद्योगविधुतमार्त्यं मर्त्यमभूत्सरित् ।
 स्रोतसां प्रवरा सौम्य सिद्धिदा सिद्धसेविता ॥ ३२ ॥
 कपिलोऽपि मडायोगी भगवान् पितुराश्रमात् ।
 मातरं समनुज्ञाप्य प्रागुदीर्यां दिशं यथौ ॥ ३३ ॥
 सिद्धयारण्यगन्धर्वैर्मुनिभिश्चाप्सरोगणैः ।
 स्तूयमानः समुद्रेश दत्तार्द्धाणिकेतनः ॥ ३४ ॥
 आस्ते योगं समास्थाय साऽङ्घ्याचार्यैरभिष्टुतः ।
 त्रयाणामपि लोकानामुपशान्त्यै समाहितः ॥ ३५ ॥
 अेतन्निगदितं तात यत्पृष्टोऽहं तवानघ ।
 कपिलस्य य संवादो देवदूत्याश्च पावनः ॥ ३६ ॥
 य एदमनुशृणोति योऽभिधत्ते
 कपिलमुनेर्भतमात्मयोगगुह्यम् ।
 भगवति कृतधीः सुपर्णकेता-

वुपलभते भगवत्पदारविन्दम् ॥ ३७ ॥

एति श्रीमद्भागवते मडलपुराणे वैयासक्यामष्टादशसालस्यां

पारमर्स्यां संडितायां तृतीयस्कन्धे कापिलेयोपाध्याने

त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

॥ एति तृतीयस्कन्धः समाप्तः ॥

॥ ॐ तत्सत् ॥

Proofread by PSA Easwaran

shrImadbhAgavatam - tRitIyaskandhaH

pdf was typeset on May 15, 2025

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

